

**AVRUPA BİRLİĞİ VE ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ
ANALİZİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE**

(Yüksek Lisans Tezi)

Sefa COŞKUN

Kütahya - 2018

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**AVRUPA BİRLİĞİ VE ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ
ANALİZİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE**

Danışman
Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ

Hazırlayan:
Sefa COŞKUN

Kütahya - 2018

Kabul ve Onay

Sefa ÇOŞKUN'un hazırladığı “Avrupa Birliği ve Şanghay İşbirliği Analizi Çerçevesinde Türkiye” başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

...../...../2018

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ (Danışman)		
Prof. Dr. Kıvanç ULUSOY		
Dr. Öğretim Üyesi Cantürk CANER		

Doç. Dr. Ayhan KAHRAMAN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Avrupa Birliği ve Şanghay İşbirliği Analizi Çerçevesinde Türkiye” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2018

Sefa COŞKUN

Özgeçmiş

1994 Sivas'ta doğdu. İlköğrenimini Sivas Cumhuriyet İlköğretim Okulunda, lise öğrenimi ise İzmir/Bornova Suphi Koyuncuoğlu Anadolu Lisesinde tamamladı. 2011 yılında Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde lisans eğitimine başladı. 2015 yılında mezun olduktan sonra aynı yıl içerisinde Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalında lisansüstü eğitime başladı. Halen devam etmektedir.

ÖZET

AVRUPA BİRLİĞİ VE ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ANALİZİ ÇERÇEVESİDE TÜRKİYE

ÇOŞKUN, Sefa

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ

Nisan, 2018, 102 sayfa

Değişen dünya düzenini göz önüne aldığımızda Soğuk Savaş Sonrası oluşan, uluslararası konjonktüre “tek kutuplu dünya düzeni” olarak geçen uluslararası sistem, Amerika Birleşik Devletlerinin uluslararası arenada güç ve prestij kaybetmesiyle, Avrasya’da güçlenen ve özellikle ekonomik anlamda gelişen Rusya ve Çin ile birlikte artık etkinliği kaybetmeye başlamıştır. Dünya yeni bir uluslararası sisteme doğru ilerlerken “iki kutuplu dünya düzenine mi?” yoksa “çok kutuplu dünya düzenine mi?” geçileceği soru işaretleri içerisinde Rusya ve Çin’in başını çektiği Şanghay İşbirliği Örgütü ismini uluslararası arenada daha fazla duyurmaya başlamıştır. Amerika’nın da bir NATO üyesi olup, her ne kadar bazı görüşler de ters düşse de, Avrupa Birliği ile ikili ilişkileri göz önünde bulundurarak dünyanın yeni iki kutbunun Şanghay İşbirliği Örgütü ve Avrupa Birliği olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu siyasi düzlemde iki kutbun tam arasında kalan Türkiye ise kendi politikasını göz önünde bulundurarak bu iki kutuptan birisinde yer almak isteyecektir. Bilindiği gibi son elli yılda Türkiye; Avrupa Birliğine girmek için gerekli adımları atmaya çalışmış, fakat tam manasıyla istediği sonuca ulaşması mümkün olmamıştır. Avrupa Birliğinin ekonomisinin gittikçe gerilemesi ve Türk halkının birliğe tam üyelik umudunun kırılması gibi nedenlerin birikimi sonucu Türkiye de alternatif olarak Şanghay İşbirliği Örgütü konuşulmaya başlamıştır. Her ne kadar tarihi boyunca Rusya ve Çin ile çok yakın ilişkiler içinde olunmasa da örgütün diğer üyeleri Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan ile tarih ve köken bağda gözden kaçırılmaması gereken bir unsurdur. Ayrıca Şanghay İşbirliği Örgütü kuruluşundan önce ve sonra bu devletlerin ihracat ve ithalat temelli ekonomileri de incelendiğinde örgütün, üye devletlerin ekonomilerine nasıl büyük bir fayda sağladığı göz önüne serilmektedir.

Tüm bu gelişmeler ışığında bu çalışmada Soğuk Savaş sonrası dünya tarihi incelenmeye çalışılmış ve uluslararası sistemde ki değişimler ile birlikte “yükselen kutup Şanghay İşbirliği Örgütü” Türkiye çerçevesinden incelenmiş ve olası bir Türkiye – Şangay yakınlaşmasının yeni dünya düzenini ne denli değiştireceği hakkında çıkarımlarda bulunmayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Şanghay İşbirliği Örgütü, Avrupa Birliği, Türkiye, Kutup, Dünya Düzeni

ABSTRACT**EUROPEAN UNION AND SHANGHAI COOPERATION ANALYSIS
FRAMEWORK IN TURKEY****ÇOŞKUN, Sefa****M.A. Thesis, International Relation Administration****Supervisor: Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ****April, 2018, 102 pages**

When we consider the changing world order, the international system that emerged after the Cold War, which is international conjuncture "unipolar world order", the United States losing strength and prestige internationally, Russia and China growing stronger in Eurasia and developing economically in particular, it has begun to lose its effectiveness. As the world progresses toward a new international system, the Shanghai Cooperation Organization, headed by Russia and China, has begun to announce more in the international arena, with the question of whether it will be a "bipolar world order" or a "multipolar world order"? It is not wrong to say that the United States is also a NATO member and although the views are in conflict, taking into consideration the bilateral relations with the European Union, it is the Shanghai Cooperation Organization and the European Union of the two new poles of the World.

On this political level, Turkey, which is between the two poles, will want to take part in one of these two poles considering its policy. As it is known, in the last fifty years Turkey has tried to take steps to enter the European Union, but it is not possible to achieve the desired result in the exact sense. As the European Union's economy is getting slower and the Turkish people are breaking the hope of becoming a full member of the Union, the Shanghai Cooperation Organization has started to talk about Turkey as an alternative. Although it is not closely related to Russia and China throughout its history, it is an element that should not be overlooked in the history and origin of Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan. Moreover, when the export-import-based economies of these countries are examined before and after the establishment of the Shanghai Cooperation Organization, it is shown how the organization has benefited the economies of the member states.

In this light of all these developments, the study of world history after the Cold War was tried to be examined and with the changes in the international system, the "rising pole Shanghai Cooperation Organization" was examined from the frame of Turkey and aimed to find out what a possible Turkey - Shanghai convergence would change the new world order.

Keywords: Shanghai Cooperation Organization, European Union, Turkey, Pole, World Order

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM AVRUPA BİRLİĞİ

1.1. AVRUPA BİRLİĞİ ÖNCESİ AVRUPA TARİHİ	5
1.1.1. Birinci Dünya Savaşında Avrupa	6
1.1.2. İki Savaş Arası Dönemde Avrupa	7
1.1.3. İkinci Dünya Savaşında Avrupa	9
1.2. AVRUPA BİRLİĞİ KURULUŞ SÜRECİ	11
1.2.1 Birlik Fikrinin İlk Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	12
2.2.2. Birlik Öncesindeki İkili ve Çoklu İlişkiler	14
1.2.3. Birliğin Kuruluşu	17
1.3. AVRUPA BİRLİĞİ’NİN YAPISI VE İŞLEVLERİ.....	19
1.3.1. Birliğin Yönetimsel Yapısı	19
1.3.2. Birliğin Siyasi İşlevi	20
1.3.3. Birliğin Hukuki İşlevi	22
1.3.4 Birliğin Ekonomik İşlevi	23
1.3.5. Birliğin Sosyal ve Kültürel Yapısı.....	25
1.4. AVRUPA BİRLİĞİ’NİN GELECEĞİ	28
1.4.1 Birliğin Şimdiki Durumu	28
1.4.2. Birliğin Geleceği Hakkında Çıkarımlar.....	29

İKİNCİ BÖLÜM ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ

2.1. ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ ÖNCESİ AVRASYA BÖLGESİ TARİHİ	32
2.1.1. SSCB Dönemi Avrasya	33
2.1.2. SSCB Sonrası Avrasya	34

2.2. ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ KURULUŞ SÜRECİ.....36

- 2.2.1. Örgüt Fikrinin İlk Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....37
- 2.2.2 Örgüt Öncesi İkili ve Çoklu İlişkiler 38
- 2.2.3. Örgütün Kuruluşu 40

2.3. ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ’NÜN YAPISI VE İŞLEVLERİ.....41

- 2.3.1 Örgütün Yönetimsel Yapısı 42
- 2.3.2 Örgütün Siyasi İşlevi 44
- 2.3.3 Örgütün Askeri İşlevi 45
- 2.3.4 Örgütün Ekonomik İşlevi 48
- 2.3.5. Örgütün Sosyal ve Kültürel Yapısı.....54

2.4. ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ’NÜN GELECEĞİ 55

- 2.4.1. Örgütün Şimdiki Durumu 55
- 2.4.2. Örgütün Geleceği Hakkında Çıkarımlar 60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TÜRKİYE

3.1. BİRLİKLER ÖNCESİ TÜRKİYE TARİHİ.....66

- 3.1.1. Avrupa Birliği Öncesi Türkiye Tarihi 66
- 3.1.2. Şanghay İşbirliği Örgütü Öncesi Türkiye Tarihi 73

3.2. TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ.....78

- 3.2.1. Türkiye’nin Avrupa Birliği ile İlişkileri 78
- 3.2.2 Avrupa Birliği Genişleme Politikasında Türkiye 81
- 3.2.3. Türkiye’nin Avrupa Birliği Tam Üyelik Yolu.....83

3.3. TÜRKİYE VE ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ 86

- 3.3.1 Türkiye’nin Şanghay İşbirliği Örgütü ile İlişkileri.....86
- 3.3.2 Şanghay İşbirliği Örgütü Genişleme Politikasında Türkiye.....88
- 3.3.3 Türkiye’nin Şanghay İşbirliği Örgütüne Tam Üyelik Yolu 90

3.4. İKİ KUTUP ARASINDA “TÜRKİYE” 92

- 3.4.1. Türkiye’nin Uluslararası Politikası.....92
- 3.4.2. Türkiye Vatandaşlarının İki Örgüt Arası Tercihi 95

SONUÇ.....	97
KAYNAKÇA	100
DİZİN	102

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1: Avrupa Siyasi Haritası	15
Şekil 2.1: Asya Bölgesi Siyasi Haritası	39

TEZ METNİ

GİRİŞ

Soğuk Savaş, Sovyetler Birliğinin(SSCB) dağılmasıyla sona ermiştir. Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte dünya “iki kutuplu dünya düzeninden” çıkarak Amerika Birleşik Devletlerinin(ABD) önderliğinde “tek kutuplu dünya düzenine” geçmiştir. Yirmi yılı aşkın bir süredir ABD önderliğinde devam eden düzen, ABD’nin ve doğal müttefiki Avrupa Birliğinin(AB) güç ve prestij kaybetmesiyle sallantılı bir gelecek içine girmiştir. AB’nin son dönemlerdeki ekonomik sallantıları ve ABD’nin ekonomik krizi tek kutuplu dünya düzenini sarsan en büyük etkenler olmuştur.

Bununla birlikte yeni seçilen ABD Başkanı Trump’ında göreve gelir gelmez Avrasya bölgesine yönelik açıklamalarda bulunması bu yeni gücün, petrol ve doğalgaz rezervleriyle dikkat çeken, bu bölgeden geleceğini söylemek yanlış olamayacaktır. Nitekim ABD başkanının Çin’in Tek Çin politikasına karşı çıkarak açıkça Tayvan’ı desteklemesi bunun bir göstergesidir diyebiliriz. Yine ABD başkanın Çin üzerinde uygulayacağını söylediği ekonomik önlemlerde buna işaret etmektedir. Tabi bu konuda AB’nin nasıl bir yol izleyeceği şuan için muamma olarak gözükse de Çin ve Rusya’nın birlikte hareket etmesi AB’nin stratejilerine uymayacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Fakat AB her fırsatta belirttiği ama bir türlü gerçek manasıyla uygulanamayan “United in diversity” sloganı, Rusya ve Çin’e karşı keskin bir politika izleyememesinde ki yegâne sebeptir demek çok doğru olacaktır.

Bunun yanında SSCB’nin dağılmasından sonra Avrasya bölgesinde birçok uluslararası örgüt kurulmuştur. Dağılan SSCB’nin Karadeniz ve Baltık bölgesindeki eski Cumhuriyetlerinin kurduğu Bağımsız Devletler Topluluğu, Rusya ve Çin’in önderliğinde Orta Asya Cumhuriyetleriyle birlikte kurulan ve Özbekistan’ın katılımıyla isim tazeleyen Şanghay İşbirliği Örgütü(ŞİÖ), Orta Asya İşbirliği Örgütü, Avrasya Ekonomik Kalkınma Örgütü, Türkiye ve İran’ın başını çektiği Ekonomik İşbirliği Örgütü, Gürcistan-Ukrayna-Azerbaycan ve Moldova’nın oluşturduğu GUAM, Türkiye liderliğinde kurulan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü vb. gibi birçok örgütün bunlar başlıcalarıdır. Fakat bu örgütlerin çoğu, kurulduğu günden bugüne kadar tam manasıyla kuruluş amacını gerçekleştirmekten çok uzak politikalar izlemiştir. Hatta bazı örgütlere üye devletlerin bile inancı bulunmamaktadır.

Günümüz uluslararası sistemde bu örgütlerden yalnızca ŞİÖ uluslararası sistem düzeyinde etki oluşturabilme kapasitesine sahip bir örgüt görünümündedir. ŞİÖ hükümetler arası bir örgüt olarak 26 Nisan 1996'da kurulan Şanghay Platformu'nun devamı niteliğinde faaliyetlerine devam etmektedir. ŞİÖ, bulunduğu Coğrafyanın güvenlik sorunlarına çözüm sağlamayı amaçlamıştır ve devletlerarasındaki sınır ihtilaflarını ve güvensizliği ortadan kaldırmak, iyi ilişkiler geliştirmek, güvenlik, politika, ekonomi ve sosyo-kültürel alanlarda işbirliğini artırmak gibi amaçlar üstlenmiştir.

Bu alanda çalışmalarını gerçekleştiren ŞİÖ'nun iki başat gücü Rusya ve Çin'in aynı zamanda Birleşmiş Milletler(BM) güvenlik konseyinin de daimi üyeleri olduğunu göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Aynı şekilde Business Insider dergisinin yayınladığı veriler göz önüne alındığında Dünya Devletleri arası askeri güç sıralamasında Rusya ikinci ve Çin üçüncü sıradan listedeki yerlerini almıştır. Yine 2015 verileri göz önünde bulundurularak Dünya Ekonomi sıralamasında Çin ikinci, Rusya ise sekizinci sırada kendilerine yer bulmaktadır. Nitekim böyle büyük askeri ve ekonomik gücü olan iki devletin AB ve ABD'ye karşı birlikte hareket etmesi, AB ve ABD'nin karşısında yeni bir güç oluşturacağı gerçeğini gün yüzüne çıkartmaktadır. Rusya ve Çin'in tarihi bağları ve soğuk savaş dönemi ortak düşmanları batı olduğunu düşünürsek bu iki büyük gücün başını çektiği ŞİÖ'nün kuruluş ve işleyiş amacını tahmin etmek çok zor olmayacaktır. Nitekim günümüzde ŞİÖ, ABD ve AB'nin oluşturduğu dünya düzeninde bir kutup olarak yükselmektedir.

Türkiye ise Soğuk Savaş döneminde yer aldığı Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütüne (NATO) ve stratejik ortakları ABD ve AB ile soğuk savaş sonrası dönemde de ilişkilerini geliştirmek istemiştir. Bu niyetle AB üyeliği amacı ile hareket eden Türkiye, AB üyeliğinde uzun yıllar süren görüşmeler sonucunda hala istediği ilerlemeyi kaydedememiş ve tam üyelik yolunda önüne sürülen engellerden yorulmuş bir görünüm sergilemektedir. Bu bağlamda Türkiye'de AB'ye karşı ŞİÖ alternatif bir güç olarak görülmeye başlanmıştır.

Tüm bu gelişmeler ışığında tezin temel savunusu, Avrasya'da yükselen ŞİÖ'nün AB'ye karşı yeni bir kutup oluşturabileceği ve iki kutup arasında kalan Türkiye'nin bu kutuplarla yakınlaşmasının hangi sonuçları doğuracağı değerlendirmeye çalışmaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde; AB'nin dünü, AB'nin kuruluşu ve yapısal özellikleri kısaca ele alınmakla birlikte, AB'nin geleceği hakkında çıkarımlar ayrıntısıyla ele alınmaktadır. İkinci bölümde ise AB'ye karşı yeni bir kutup olan ŞİÖ öncesi Avrasya tarihi, SSCB sonrası Orta Asya'da oluşan güç boşluğu ve istikrarsızlık ile bölge ülkelerini ŞİÖ'yü kurmaya sevk eden süreç ele alınarak, ŞİÖ'nün yapısı ve geleceği hakkında bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölüm Türkiye'yi ele alarak bu güne kadar ki Türkiye tarihi ve örgütlerle ilişkileri incelenip, Türkiye'nin bu iki örgüt arasında bir tercih yapması halinde karşısına ne gibi şartlar çıkacağını ve hangi örgütle yaklaşmanın Türkiye'nin bölgede ve dünyada daha fazla güçlenmesini sağlayacağı tartışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ

Resmi olarak 1 Kasım 1993'te Hollanda'nın Maastricht şehrinde yapılan anlaşmayla kurulan Avrupa Birliği(AB), kuruluş aşamaları çok daha geçmişe dayanmakta olan ve aslında kurulduğu gün itibariyle bile köklü bir yapıya sahip olma özelliği taşıyan uluslararası bir örgüt statüsündedir. AB, gerek kuruluş aşamaları gerekse kurulduktan günümüze kadar geçen dönemde Dünya siyasetine yön verme özelliğiyle Dünya Dış Politika analizlerinde vazgeçilmez yerini korumaktadır. Bu durum hiç şüphesiz AB'nin geçmişi olarak nitelendirdiğimiz Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (Euratom)'nın Avrupa tarihine yön veren ve savaşların ağır güvenlik ve ekonomik etkilerinden kurtarmasıyla mümkün olmaktadır.

Nitekim bizde Avrupa Birliği gibi geniş ve kapsayıcı bir konuyu hem daha rahat anlayıp analiz edebilmek hem de diğer örgütler ile karşılaştırmalı analizlerini mümkün kılmak adına bölümlere ayırmanın daha doğru olacağına kanaat getirdik. Bu bağlamda; Avrupa Birliği Öncesi Avrupa Tarihi, Avrupa Birliği Kuruluş Süreci, Avrupa Birliği'nin Yapısı ve İşlevleri ve son olarak Avrupa Birliği'nin Geleceği konu başlıklarıyla dört ana başlık altında bölümlere ayırdık. Yine bu bölümleri de incelerken gerekli kısımlarda alt başlıklar şeklinde ayırıp olabildiğince ayrıntılı ve anlaşılır bir biçimde örgütü incelemeye çalıştık.

1.1. AVRUPA BİRLİĞİ ÖNCESİ AVRUPA TARİHİ

AB öncesi Avrupa Tarihi'ni incelerken konuyu Dünya Savaşları döneminden ele alarak bu dönemde ki Avrupa'nın AB Kuruluş süreci açısından etkileri incelenmeye çalışılmıştır.

Nitekim Avrupa bu uzun süreç boyunca hep kendini tamamlamaya çalışmış fakat sınır güvenliği, mezhep çatışmaları, ekonomik çekişmeler nedeniyle bir birlik olmaktan çok, ulus devletlerin bir biri arasındaki çekişmeleriyle tarihi kaynaklardaki yerini almıştır. Avrupa bu süreçte varlığını sürdürmeye çalışırken dünya, ikisi de Avrupa kökenli iki dünya savaşı geçirmiştir. Bu dünya savaşları da bütün dünyayı etkilemesi yanında en büyük yıkıcı ve yeniden yapıcı etkiyi kökenini oluşturan Avrupa üzerinde göstermiştir.

Şimdi daha iyi anlaşılması açısından Avrupa'nın bu dönemini üç alt başlık altında daha ayrıntılı bir şekilde inceleyelim.

1.1.1. Birinci Dünya Savaşında Avrupa

Birinci dünya savaşı öncesi döneme baktığımızda sömürgecilik yarışı içinde olan Avrupa'da, bu yarışa ulusal birliğini yeni tamamlamış Almanya, İtalya gibi devletlerin katılmasıyla yarış hızlanmış ve yeni pazar alanlarının bulunmaması bu devletleri çıkar çatışmaları içine sokmuştur. Özellikle Almanya ve İtalya kendilerine yeni pazar arayışı içinde, ilk olarak gerileme devrinde ki Osmanlı Devletine yönelmiş fakat özellikle İngiltere ve Fransa böyle büyük bir pazarı bu devletlere bırakmak istememiştir. Bu yüzden bir süre Osmanlı'nın kendi toprak bütünlüğünü korumasından yana tavır izleyen İngiltere, Almanya'nın Hindistan yarım adası gibi İngiltere sömürgesi altında ki yerlere göz dikmesi sonucu, İngiltere ve Almanya tam manasıyla karşı karşıya gelmiştir. Bu çekişme uzun bir süre karşılıklı hamleler şeklinde ilerlerken gittikçe hızlanan sömürge yarışı sonucu savaş kaçınılmaz hale gelmiştir. Nitekim 28 Temmuz 1914 tarihinde Avusturya-Macaristan Prensine düzenlenen suikast, savaşı başlatan olay olarak tarihte ki yerini almıştır.

Savaş sırasında Almanya, ilk olarak Belçika ve bu direnişin ardından Fransa'nın üstünde hâkimiyet sağlamasıyla savaş Almanlar lehine ilerlese de savaşın uzaması ve Almanların birçok farklı cephede savaşması, Almanya ilerlemesinin sekteye uğramasına sebep olmuştur. Daha sonra İlk olarak İspanya da ortaya çıkan salgın hastalıklar ve kıtlık Alman üstünlüğünü İtilaf devletlerine geçmesine sebep olmuştur. Amerika'nın da yolcu gemilerinin Almanya tarafından batırılmasını öne sürerek savaşa dâhil olması sonucu daha fazla direniş gösteremeyen İttifak devletleri savaşı yenik olarak tamamlamış ve itilaf devletleri savaşa katılan ittifak devletleriyle bir dizi antlaşma imzalayarak savaşı bitirmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında savaş ve salgın hastalıklarla büyük bir yıkıma uğramış olan Avrupa, bunun faturasını yenilen devletlere yüklemek istemiş ve bu kapsamda;

Almanya ile Versailles Barış Antlaşması

Avusturya ile Sen Germen Barış Antlaşması

Bulgaristan ile Noyyi Barış Antlaşması

Macaristan ile Triyanon Barış Antlaşması

Osmanlı ile Sevr Barış Antlaşması (<http://bilgipedia.blogcu.com/birinci-dunya-savasini-bitiren-baris-antlasmalari-nelerdir/4115405> 2008)

İmzalamak istemiştir. Osmanlı Devleti hariç diğer devletlerle imzalanan barış antlaşmaları çok ağır sorumluluk içermesi nedeniyle, Birinci Dünya Savaşı sonrası yenedünya savaşta galip çıkan devletlerin hegemonyasında olacağı açıkça ortaya çıkmıştır. Savaş sonrası atılması gereken en büyük adımlardan biriside çıkabilecek olası bir büyük savaşı engellemek olmalıydı.

1.1.2. İki Savaş Arası Dönemde Avrupa

Savaşın bitiminin hemen ardından hem Avrupa'nın hem de dünyanın yaşadığı yıkımın yaralarını sarmak için çalışmalar başlamıştır. Birinci Dünya Savaşının yarattığı travmadan sonra, 1919 müzakerecileri böyle bir savaşın tekrar yaşanmaması için Avrupa'yı yeniden inşa etmek istemişler ve geleneksel "Avrupa Uyumu" ve gizli diplomasiye vazgeçilmesine karar verilmiştir. Uluslararası düzen Başkan Wilson'un ilkeleri doğrultusunda demokratikleşmeliydi (Soutou, 2014: 219). Savaşın yenik devletlerinden Almanya Versailles Antlaşmasının üzerine getirdiği ağır yükümlülükler ile uğraşırken Birinci Dünya Savaşı öncesi sömürgecilik yarışı Birinci Dünya Savaşının sonunda ABD başkanı Wilson'un yayınladığı Wilson İlkeleri ile isim değiştirerek mandacılık ismini almış ve galip devletler İngiltere, İtalya ve Fransa üzerinden hızla devam etmiştir.

Galip devletlerin bile göze alamadığı yeni bir savaşa önlem olarak ve daimi barışı koruması açısından 10 Ocak 1920'de Milletler Cemiyeti kuruldu. Savaşın sonunda imzalanan barış anlaşmaları ve kurulan ilk geniş çaplı uluslararası örgüt olan Milletler Cemiyeti, kazananların mağlupları ezdiği ve örgütte avantaj sahibi olduğu bir dönemi beraberinde getirdi. Wilson'ın uluslararası bir örgüt vasıtasıyla yeniden yıkıcı bir savaşın önüne geçilmesi ideali, örgütteki temsil ve yaptırım yetersizlikleri ve barış anlaşmalarının ağırlığı nedeniyle amacına ulaşamamıştır. Avrupa siyasetinde ikili siyasi ve ekonomik ilişkilerin savaş borçları ve toprak değişikliklerinden ibaret olduğu bu dönemde mevcut duruma karşı yükselen Milliyetçi ve Faşist söylemler, ideal

Avrupa'nın inşasını imkânsız kılmaktaydı. Versailles Anlaşması'nın Almanya'ya yüklediği ağır borçlar, toprak kayıpları ve 1929 Büyük Buhranı, Alman ekonomisinin devamlılığını tehdit etmekteydi. En önemli sanayi bölgesini Fransa'ya teslim etmiş ve Versailles 'da yüklenen savaş borçları nedeniyle ABD'den alınan kredinin Buhran ile birlikte kesilmesi Almanya'da, ekonomik krize neden olmuştur. Mevcut siyasi ve ekonomik bunalım Almanya'da Hitler'in Faşist yönetiminin demagoji ve milliyetçiliğin etkisiyle kolayca yükselmesini sağlarken, İtalya'da da Mussolini'nin güçlenmesine zemin hazırlıyordu. İki devletin de savaş sonrası sistemden memnun olmadığı ve revizyonist hareketlerde bulunacağı diğer Avrupa devletlerince de farkında olunan bir durumken, Avrupa'nın iki büyük gücü Fransa ve Britanya arasında izlenecek politikalar konusunda görüş ayrılığı hakimdi. Britanya'nın görüşü; Almanya'nın Avrupa sistemine entegrasyonu ve Versailles sisteminin yaptırımlarının yumuşatılarak Almanya'nın yeni bir savaş çıkartmasını engellemekken, Fransa'nın görüşü; Almanya'nın ekonomik ve askeri olarak yeniden güçlenmesini önlemek ve izole bir konuma itmek şeklindeydi. Fransa için tarihi Alman-Fransız düşmanlığının yarattığı bu durum, Almanya'da Hitler'in söylemlerinin halktan destek bulmasına ve daha sert politikalar izlemesine meşruluk kazandırıyordu. 1930'lara geldiğimizde Britanya'nın girişimleriyle yumuşayan Fransız politikaları, Almanya'nın dış borçlarında ve izole durumunda iyileştirmeler sağlayacak Briand-Kellogg Paktı'yla olumlu bir seyirde devam etse de Britanya'nın uyguladığı "salam taktiği" Almanya'nın revizyonist fikirlerinde durulma yaşatmamıştır. Britanya ve Fransa'nın Alman saldırganlığını azaltmak uğruna Avusturya'nın işgaline ve Çekoslovakya'nın bölünmesine göz yumması Almanya'nın "lebensraum" fikriyle birleşince Avrupa'da yeni bir dünya savaşını beraberinde getirmiştir (Avrupa Makalesi, 2000).

İki Savaş arası dönemde, Avrupa'da Birlik kurma girişimleri de taraftar bulamadı. Avusturyalı Richard Coudenhove Kalergi'nin 1926'daki "Pan-European Union" kongresi ve Fransız devlet adamı Briand'ı 1930'da ortaya attığı "Avrupa Federal Birliği" fikri sonuçsuz kaldı. Gerçek bir Avrupa bütünlüğünü oluşturma girişiminin nedenlerinden birisi de, kıtanın siyasi ve sosyal gelişimi oldu (Soutou 2014: 243). Bütün bu birlik çabaları ve savaş karşıtlığı, kendini mağdur durumda gören ve yayılmacı politika izleyen İtalya ve Almanya,1936 yılında Roma-Berlin Mihveri adı altında bir ittifak kurdular. Daha sonra bu ittifaka Japonya'nın da katılmasıyla birlikte

Roma-Berlin-Tokyo Mihveri adını aldı. Bu ittifak ve yapabilecekleri özellikle İngiltere ve Fransa olmak üzere bütün dünyayı rahatsız etti. Bundan dolayı Mihver Devletler Bloğunun karşısında İngiltere, Fransa, SSCB, Çin ve ABD birleşerek Müttefik Devletler Bloğunu kurdu. Bu iki bloklaşma sonucu artık savaş kaçınılmaz bir hal almıştı ve 1939 yılında Almanya'nın Polonya'yı işgali üzerine başladı.

1.1.3. İkinci Dünya Savaşında Avrupa

İkinci Dünya Savaşı özellikle Avrupa'da ki yıkımıyla Avrupalıların akıllarındaki yerini büyük ölçüde tutmasının yanında, bütün dünya ülkelerini ilgilendiren büyük sonuçları oldu. Konu yazarları ve tarihçileri hala Avrupa Sisteminin gelişmesiyle İkinci Dünya Savaşının ilişkisini sorgularken; Soutou'nun "Uluslararası sistemin bölgeselleşmesine mi gidilecekti yoksa küreselleşmeye doğru yola devam mı edilecekti?"(Georges-Henri Soutou 2014:265) sorusu bize İkinci Dünya Savaşı Avrupa incelemesinde yol gösterici olarak karşımıza çıkıyor. Tabi ki Hitlerin savaş emelleri arasında olan ve III. Reich'in ırkçı teorileri doğrultusunda başta Yahudilere olmak üzere Çingenelere uyguladığı kitlesel katliamlar hala hafızalardaki tazeliğini koruyor.

Nitekim savaş başlangıcında SSCB'nin ve Amerika Birleşik devletlerinin savaşa katılmasından önceki kısımda büyük bir Alman ilerleyişi göze çarpmaktadır. Eylül 1939'da Polonya'nın yenilmesi, Nisan 1940'ta Danimarka ve Norveç'in işgali, Haziran 1940'ta Belçika, Fransa ve Hollanda'nın yenilgisi Almanın hızlı ilerleyişini gözler önüne sürmekte ve Almanların karşısında direnebilecek tek güç olarak SSCB ve Büyük Britanya'nın kaldığının açıkça görülmesine sebep olmuştur. SSCB ve Almanya arasındaki yardım ilişkisi ve 28 Eylül 1939'da imzalanan Polonya'nın iki komşu arasında paylaşılması içerikli Alman- Sovyet anlaşması ışığında Büyük Britanya'nın artık yalnız kaldığı ortaya çıkmaktaydı (Gremiko vd, 2013:165). Bu durum Londra da büyük tartışmalara sebep oldu. 10 Mayıs 1940'ta Başbakan olan Winston Churchill, Hitler ile anlaşmanın mümkün olmadığını söylerken başta dışişleri bakanı olmak üzere diğer hükümet üyeleri yeni bir Avrupa Dengesi kurabilmek adına Hitlerle anlaşma sağlanması gerektiğini düşünüyorlardı. Fakat sonuç olarak Churchill'in görüşü halkında desteğini alarak beklenenden çok daha kısa sürede kabul gördü. Bu doğrultuda Hitler ile mücadele çabasına giren Londra, Royal Air Force ile Luftwaffe arasında ki belirleyici mücadeleyle "Britanya Muharebesini" kazandı (Soutou 2014:265). Bu zaferden sonra

artık Londra hem ekonomik ve askeri gücü hem de Almanya'ya karşı kaldığı yalnızlıktan kurtulabilmek adına ABD'yi de yanında görmek için büyük umutlar elde etti.

Bütün bu gelişmeler yaşanırken Führer cephesinde de kararsızlık hakimdi. Çünkü Hitler'in asıl amaçlarından biriside; Slavların zararına hayat sahasının fethiydi. Bu doğrultuda 1940'ın sonlarında SSCB'ni de işgal etmek istiyordu. Nitekim Haziran 1941'de SSCB'yi işgal hareketına başlayan Almanya, Rusya seferini büyük bir kararlılıkla sürdürmekteydi. Japonya'nın Pearl Harbor'a beklenmedik saldırısıyla Amerika Birleşik Devletleri de savaşa dahil oldu. Hemen ardında Hitlerde Amerika Birleşik Devletlerine savaş ilan etti ve Almanya, İtalya ve Japonya öncülüğündeki Mihver Güçleri, ABD, Büyük Britanya öncülüğünde diğer Avrupa devletlerini de kapsayan "Birleşmiş Milletler" kanadı karşı karşıya geldi. Bu tarihten itibaren de Almanya ilerleyişi sürmüş ve 1942 yılında Alman orduları Kafkaslara ve Mısır'a kadar ulaşmışlardı. Mısır ile birlikte artık Ortadoğu petrolünü ele geçirmek üzere olan Almanya, artık Büyük Britanya'nın imparatorluğuna son vereceğinin hayalini kurmaya başlamıştı. Fakat bunun için yeterli araçları yoktu. Her ne kadar Kızıl Ordu geri çekilmiş olsa da Kızıl Ordu zekice savaş manevralarıyla yenilebilecek bir ordu değildir. Nitekim Kafkasların ardına çekilmiş Kızıl Ordunun üstüne yürüyen Hitler'in ordusu, artık top yekin savaşa girmek zorunda kalmıştır.

Savaşın dönüm noktası 5 Kasım 1942'da Almanya'nın El Alamein'de yenilmesiyle yaşanmıştır. Bu tarihten kısa bir süre sonra İtalya'nın savaştan çekilmesi Mihver Devletleri cephesinde büyük bir gerilemeye neden oldu. Her ne kadar Almanya işgal ettiği Avrupa topraklarındaki sanayi gücünü de kendi sanayi gücüne katarak ilerlese de, Amerika Birleşik Devletlerinin sanayi gücü karşısında zayıf kalmaktaydı. Nitekim 25 Nisan 1945 yılında Berlin Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesinden sonra 7 Mayıs 1945'te Almanya'nın teslim olmasıyla birlikte Avrupa'daki savaşın bittiğini söylemek doğru olacaktır. Fakat Sovyetlerin Avrupa içerisinde ki bu ilerleyişi başta ABD ve İngiltere olmak üzere Avrupa'nın geri kalan ülkelerini de rahatsız etmekteydi. Fransız yazar Soutou'nun "1945'te Avrupa Uluslararası sistemin sadece bir nesnesi durumundadır" (Soutou 2014:285). Sözü belki Avrupa'nın ilerleyişi açısından uyumasa da, 1945 yılı için Avrupa'nın durumunu en net şekilde anlatan bir söz olmuştur. İkinci Dünya Savaşı Avrupa'yı daha önce hiç görmediği bir yıkıma

sürüklemiş ve Avrupa halklarının düşünce yapılarının oluşmasında büyük bir katkı sağlamıştır. Hatta bu savaşın Avrupa açısından en büyük sonucu Avrupalılar için Faşizm düşüncesini tarihin karanlık sayfalarına gömmelerine neden olmuştur.

Tabi ki savaşın sona ermesiyle birlikte artık yıkık bir virane halde olan Avrupa'yı eski günlerine döndürme ve bir daha böyle bir olayın yaşanmaması için hız kesmeden çalışmalara başlanmıştır. Bu amaçla 24 Ekim 1945'te Savaşı kazanan devletler önderliğinde toplamda 51ülke bir araya gelerek Birleşmiş Milletler kurulmuştur. Fakat savaş öncesi dünyanın en güçlü durumundaki Avrupa, savaş sonrasında gücünü kaybetmiş ve artık yeni gücü savaş sırasında bir nevi güç birliği yapmış olan ABD ve SSCB elinde bulunduruyordu. Fakat bu yeni iki büyük güç savaş sonrasında birlikte hareket etmenin aksine birbirlerinin çıkarlarının çatışmasına neden olacak hareketler içine girmiştir. Savaşın son döneminde orta ve doğu Avrupa'yı işgal etmiş olan Sovyetlerin savaş sonunda çekilmemesi hatta daha batıya doğru ilerlemesi ABD'yi rahatsız etmekte ve ABD de bu tutuma karşı Avrupa devletlerini örgütlemekteydi. Nitekim İkinci Dünya Savaşı son bulmuş fakat uluslararası sistemde ki gerginlik henüz son bulmamıştı. Tabi ki Avrupa da ABD gibi Sovyetlerin çekilmesinden rahatsız olmakta artık kendi yaralarını kendisinin sarması gerektiğinin inancındaydı. Ve bu yönde ABD'nin yanında yer almak istiyordu. Bunun sonucunda Dünya artık yeni bir dönem girmiş ve sıcak çatışmalardan çok karşılıklı siyasi, ekonomik ve askeri hamlelerin yapıldığı Soğuk Savaş Dönemine girmiştir.

1.2. AVRUPA BİRLİĞİ KURULUŞ SÜRECİ

Avrupa'da devletlerarası bütünleşmenin fikir açısından kökeni Eski Yunan'a dayanmakla birlikte, İkinci Dünya Savaşı sonrası hem Avrupa'dan savaşın etkilerini silmek hem de Avrupa'yı tekrar eski gücüne kavuşturmak açısından somut adımlar atılmaya başlanmıştır. Nitekim 1951 yılında özellikle Almanya ve Fransa arasında ki hammadde tartışmalarının önüne geçmek amacıyla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Federal Almanya, Fransa, Belçika, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda'nın katılımıyla Paris'te imzalanan antlaşmayla kuruldu. Bu topluluğun Uluslararası arenada ki önemi ise tarihte ilk kez ulus devletler kendi iradelerinin bir kısmını ulus üstü bir kuruluşa devretmiş olmalarıydı. Bu anlaşmayı takiben ise 1957 yılında Roma'da imzalanan antlaşmayla daha önce ortak hammadde üretimini sağlayan devletler şimdi de daha

geniş bir ekonomik birlik oluşturmak adına Avrupa Ekonomik Topluluğunu kurdu. Yine aynı anlaşmayla 1958'in Ocak ayında nükleer enerjinin barış yolunda kullanılması amaç edinen Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kuruldu. Daha sonra bu üç topluluk birleşerek 1965 yılında ki Füzyon Antlaşmasıyla Avrupa Topluluğu adını aldılar.

Avrupa Topluluğunda ki altılının büyük bir gelişim ve başarı sağlamasının ardından topluluğu girmek isteyen Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda (Fransa'nın İngiltere'nin üyeliğine iki kez veto vermesine karşın) 1973' te topluluğa üye oldular. Böylece Avrupa topluluğu ilk genişleme dalgasını gerçekleştirmiş oldu. 1980'lerin sonuna gelindiğinde Avrupa, tek pazar yaratmak ve ortak bir para biriminin geçerli olacağı bir ekonomik alan oluşturmak için harekete geçmiştir (Dinç vd. 2015:11). 1992 yılında Maastricht Anlaşmasıyla Topluluk "Avrupa Birliği" ismini almıştır.

Bu kısa tarihsel girişin ardından bizim Avrupa Birliğinin düşünce yapısını tam manasıyla inceleyebilmemiz adına bu süreçleri daha ayrıntılı bir şekilde incelememiz gerekmektedir. Bu açıdan "Birlik Fikrinin İlk Ortaya Çıkışı ve Gelişimi", "Birlik Öncesindeki İkili ve Çoklu ilişkiler" ve "Birliğin Kuruluşu" olmak üzere üç alt başlıkta inceledik.

1.2.1 Birlik Fikrinin İlk Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Daha önce bahsettiğimiz gibi Avrupa da bir birlik kurma fikri kökenlerini Eski Yunan'a kadar dayanmakla birlikte elimizde kaynak olarak bulunan ilk fikir; İngiliz Hristiyan dini lider ve ünlü yazar William Penn, 1643'te yazdığı "Avrupa Barışının Bugünü ve Geleceğine Doğru Bir Roman" (An Essay Toward The Peresent and Future Peace Of Europe) kitabında, bağımsız devletlerden oluşan bir Avrupa Birliği ve Meclis "Common Assembly" önermektedir (Işıklar 2006). Bu tarihten itibaren birkaç kere Birlik fikri ortaya atılmışsa da tam manasıyla bir ilerleme kaydedilmemiştir. Fakat Birinci Dünya Savaşı gibi bir felaketi atlatan Avrupa da bu birlik fikri düşünceleri artık azda olsa taraftar bulabilmeye başlamıştır. Yine de Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı sonrası altında kaldığı yükümlülükler ve bu yükümlülüklerin hafifletilmesine Fransa'nın yanaşmaması bu fikirlerin gelişmesi yerine halk tabanında Faşizmin destek bulmasına sebep olmuştur. Böylece birlik fikirlerinin yeşermesi ve taraftar bulması için Avrupa tarihinin en büyük acısını ve yıkımını yaşaması gerekiyordu.

İkinci Dünya Savaşının ardından Avrupa’da yeni bir savaşı önlemek ve savaşın yaralarının hızlı bir şekilde sarılması için çalışmalar başlamış ve birliğe giden yolda ilk adımı 1950 yılında Fransız Dış İlişkiler Bakanı Robert Schuman atmıştır. Eski Miletler Cemiyeti Genel Sekreteri Jean Monnet’in tasarısına dayanarak hazırladığı deklarasyon da Schuman; Avrupa Devletlerinin Kömür ve Çelik üretiminde alınan kararları bağımsız ve ulus üstü bir kuruma devretmeyi öngörmüştür (Dinç vd. 2015:12). Bu deklarasyondan sonra Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg Paris antlaşmasını imzalayarak Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu(AKÇT) kurdular. Topluluğun başına ise hem bu topluluğun fikir babası hem de eski Milletler Cemiyeti genel sekreteri olan Monnet’i getirildi. Böylece Avrupa Birliğine giden ilk adım atılmış olmakla birlikte Avrupa’da ki savaşların çıkış sebebi olan madenler ve silah üretimi ulus üstü bir yapıyla denetimi sağlanmış oldu. Tabi ki tek başına bu adım tam manasıyla istenilen Avrupa’dan çok uzak bir görüntü sergilemekteydi. Bunun farkında olan Monnet 1952’de Avrupa Savunma Topluluğu’nun oluşumu için girişimlerde bulunmasına rağmen Fransa’nın antlaşmaya onay vermemesi nedeni ile bu proje başarısızlığa uğramıştır. Fakat 1 Haziran 1955’te AKTÇ’ye üye altı devletin katıldığı Menssina Konferansında Monnet, bu defa enerji alanında Avrupa’da ekonomik bütünleşmeyi hızlandıracak adımlar atılmasına ön ayak olmuştur (Dinan, 2004:53). 1957 yılında imzalanan Roma antlaşması sonucunda Avrupa Ekonomik Topluluğu(AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu(Euratom) kurulması Monnet’in çabalarının bu kez boşa girmediğinin göstergesi olmuştur.

Artık Avrupa’da ekonomik birlik bir nebze de olsa sağlanmış, bundan sonra atılacak adımlar birleşmeye, büyümeye ve genişlemeye yönelik olması gerekiyordu. Nitekim 1967’de “Avrupa Toplulukları için Tek Konsey ve Tek Komisyon Kuran Antlaşma”(Füzyon Antlaşması) imzalanmış, Konsey ve Komisyon her üç topluluk için birleştirilmiş ve “Avrupa Topluluğu” ortaya çıkmıştır (Dinan, 2004:86). Bütün bu gelişmeler sürecinde Avrupa’da yükselen bu topluluğu Birleşik Krallığında dikkatini çekmesine sebep olmuş ve Birleşik Krallık topluluğu üye olmak için başvurmuştur. Fakat Fransa’nın veto etmesiyle iki kez topluluğa alınmayan Birleşik Krallık, 1973 yılında Topluluğa başvuran Danimarka ve İrlanda ile bu kez üyeliği onaylanmıştır. Böylece ilk genişleme dalgasını yaşayan Avrupa Topluluğunun üye sayısı 9’a yükselirken Avrupa’nın çok önemli bir bölümünü kapsar niteliğe gelmiştir. Fakat 1973

yılında ki petrol krizi nedeniyle ekonomik durgunluk yaşayan üye ülkeler korumacı önlemler almak zorunda kalmıştır. 1985 yılında yayınlanan Beyaz Kitap Topluluğu iç pazarın tamamlanmasına yöneltirken, 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedinde(ATS), dış politika alanında üye devletlerarasında işbirliğine dair hükümler yer almaktadır. Ayrıca, iç pazarın 1992 yılı sonuna kadar tamamlanması öngörülmüş, karar alma mekanizmasında Avrupa Parlamentosu'nun rolü güçlendirilmiş ve nitelikli çoğunlukla karar alma usulünün geçerli olduğu alanların sayısı artırılmıştır (TC. Avrupa Birliği Bakanlığı 2017). ATS ile Tek Pazarın oluşturulması yönünde önemli adımlar atılırken, Tek Pazar ekonomik ve parasal birliğinde gerekliliğini gözler önüne sermiştir. Bu çerçevede, 1979 yılında topluluk üyeleri arasında döviz kurlarında istikrarı sağlamak için “Avrupa Para Sistemi” kurulmuştur (Dinç vd. 2015: 13).

Bu arada genişleme dalgaları devam etmiş ve 1981'de Yunanistan, 1986'da Portekiz ve İspanya üye olmuş. 1990'da iki Almanya'nın birleşmesi de Topluluğu de facto olarak bir kez daha genişlemesini sağlamıştır. İkinci ve Üçüncü genişleme dalgalarıyla üye sayısı 12'ye çıkan Topluluk artık genişlemenin yanında derinleşme çalışmalarına başlamıştır. 1992'de Maastricht Anlaşmasının imzalanmasıyla derinleşme girişimleriyle bütünleşmiş Avrupa bütünleşme hareketi en önemli dönüm noktalarından birini yaşayarak şuan ki adı olan Avrupa Birliği adını almıştır.

2.2.2. Birlik Öncesindeki İkili ve Çoklu İlişkiler

Avrupa Birliği kuruluşundan önce Avrupa ulus devletlerin birbirleri arasında ki çekişmeleri, savaşları ve çıkar ilişkisine dayalı kısa süreli dostluklar şeklinde ilerlemiş, bu yaşananlar hem Avrupa tarihine şekil verirken hem de Avrupa birleşmesinin ne kadar önemli olduğuna Avrupa halklarının görmesine büyük katkı sağlamıştır. Nitekim dini yönden tarihin uzun zamanlarından beri zaten bir birlik olan Avrupa, gerek mezhep çatışmaları gerek ise ulus devletlerinin çıkarlarının çatışması yönünden hiç bir zaman tam manasıyla birlikte hareket edememiştir.

Avrupa tarihi derinlemesine incelendiğinde Avrupa'nın sadece ortak bir düşman karşısında birlikte hareket edebildiği ve bu birliğin bozulmaması için her zaman ortak bir düşman gerekliliği açıkça göze çarpmaktadır. Nitekim Prof. Dr. İnaç'ın “oluşturucu ötekilik” (constitutive otherness) kavramı Avrupa'nın bu birleşimini en net bir şekilde ortaya koymaktadır (İnaç, 2010: 29). Tarihin her döneminde Avrupa'nın bir

oluşturucu ötekisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Buna; Haçlı Seferlerinde İslam ve Türklük, Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Devleti, İkinci Dünya Savaşında Faşizm gibi örnekler verilebilir. Avrupa bütün bu oluşum süreçlerinden geçerek nihayetinde bir Avrupalı kimliği oluştura bilmiş ve bu kimliğin altında Fransız, Alman, İngiliz gibi ulus kimlikleri birleşerek tam manasıyla olmasa da ortak bir kimlik oluştura bilmişlerdir. Bundan dolayı Avrupa Birliğini incelerken ulus devletlerin kendi aralarında ki ilişkileri büyük önem taşımaktadır. Biz de bu önemli ve uzun konuyu Almanya- Fransa, Almanya- İngiltere ve Fransa-İngiltere olarak kısaca bahsetmek istedik. Aynı zamanda bu başlıklardan önce şekil 1 deki Avrupa Siyasi Haritası konuyu daha net bir şekilde anlamamıza yardımcı olacağı kanaatindeyim.

Şekil 1.1: Avrupa Siyasi Haritası

Kaynak: [https://t1.pixers.pics/img/tuval-baskilar-avrupa-boyali-siyasitaritasi.png? H4sIAAAAAAAYWKWwrCMBBFt6MgvZOXIV1Af7UeutIZjYiETgri6o34dQ_nXBwvXYUh5dl413FnLR8-RaILnXFvreoIqBtqeffeJyv-jH7CNCNEkIexoPRTyzSHSN5YSgs5H5I3yYWNyScnLvN6jTaLSOAtD496-wJMFim6ggAAAA \(13.09.2017\)](https://t1.pixers.pics/img/tuval-baskilar-avrupa-boyali-siyasitaritasi.png?H4sIAAAAAAAYWKWwrCMBBFt6MgvZOXIV1Af7UeutIZjYiETgri6o34dQ_nXBwvXYUh5dl413FnLR8-RaILnXFvreoIqBtqeffeJyv-jH7CNCNEkIexoPRTyzSHSN5YSgs5H5I3yYWNyScnLvN6jTaLSOAtD496-wJMFim6ggAAAA(13.09.2017))

Almanya- Fransa İlişkileri

Avrupa'nın en büyük ülkelerinden olan bu iki ülke ilişkileri tarihin her döneminde gergin olmuştur. Hatta Avrupa'da çıkan çoğu savaşın bu iki ülke arasındaki sorunlardan çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Fakat bu iki ülkenin “can düşmanlığı” ve “can dostluğu” kavramları birbirine çok yakın birer olgudur. (Derventli,2013) Nitekim Alman-Fransız savaşlarından sonra kısa süreli de olsa bir dostluk yaşandığı ve ilişkilerin iyileştirildiği tarihin kayıtlarında da yerini almıştır. Ancak bu iyileşmenin de her zaman bir oluşturucu ötekisi olduğu göze çarpmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş döneminde de bu oluşturucu öteki Sovyet yayılmacı politikası olmuş ve bu oluşturucu öteki Almanya- Fransa arasında ki tarihin ilk dostluk antlaşmasını 1963 yılında imzalanmıştır. Bu sene 54. Yılına girilen dostluk anlaşması hala geçerliliğini korumakla birlikte, bu antlaşmanın bu denli uzun sürmesinde ki en büyük etkenin hiç şüphesiz AKÇT ve Avrupa Birliği olduğunu söylemek kaçınılmaz bir gerçektir.

Almanya-İngiltere (Birleşik Krallık) İlişkileri

Almanya- İngiltere ilişkileri de Alman-Fransız ilişkilerinden farklı bir durumda değildi. Özellikle Birinci Dünya Savaşı öncesi Almanya'nın sömürgecilik yarışına katılmasıyla başlayan Alman-İngiliz soğuk savaşı Fransa ile olan ilişkilerin aksine bir şekilde bu güne kadar sürmüştür. Fransız-Alman kısa süreli dostluklarında dahi kendi çıkarlarından vazgeçmeyen İngiltere, Almanya'nın güçlenmesine her zaman karşı çıkarak, Almanya'nın parçalara ayrılıp sürekli kontrol altında tutulmasını savunuyordu. İkinci Dünya Savaşı sonrasında da bu görüşünü yineleyen İngilizler ABD'nin baskısı sonucu Birleşik Almanya'yı desteklemeye başlamıştır. (Derventli,2013) Nitekim biraz da bu görüşü nedeniyle AKÇT'nin içerisinde yer almayan İngiltere Avrupa Ekonomik Topluluğuna ise büyümekte olan bir gücün dışında kalmak istememesinden dolayı girmek istemiştir.

Fransa-İngiltere (Birleşik Krallık) İlişkileri

Almanya'nın Fransa ve İngiltere ile ilişkilere nazaran çok daha farklı bir ilişki yapısı olan bu devletin ilişkileri daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında aynı tarafta yer almalarına rağmen bu ikilin ilişkileri bir pamuk ipliğine bağlıdır. Daha çok ekonomik olmak üzere çıkarlar birliği üzerine oturtulmuş

Fransız-İngiliz ilişkilerinde iki tarafta birbirinin güçlenmesini istememektedir. Her ne kadar doğal iki ulus devlet ilişkisi gibi gözükse de farklı olarak bu devletler birbirlerine karşı “Dostunu kendine yakın tut, düşmanını ise daha yakın tut” anlayışı içerisinde ilerlemişlerdir. Fransız-İngiliz ilişkilerinde ki bu karmaşayı İkinci Dünya Savaşında aynı tarafta yer almalarına rağmen İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğuna İngiltere’nin başvurusunun Fransa tarafından iki kez veto edilmesi en net şekilde karşımıza koymaktadır. Yine de sonucunda topluluğa üye olan İngiltere, Fransa’yla olan ilişkilerinin gerginliği Avrupa Birliği içerisinde de hissedilmektedir.

Avrupa Topluluğu’nu oluşturan devletlerin ikili ve çoklu ilişkilerindeki dostluk ve düşmanlık ikilemi her ne kadar düşmanlık yönünde ağır bassa da, küreselleşen ve artık bir bütün olan dünyada bu devletlerin güçlü bir etkinlik göstere bilmesinin tek yolu bir birlik şeklinde Avrupa ve Avrupalı olmaktan geçtiği açıkça görünmektedir. Nitekim bu devletler de bu farkındalık içerisinde hareket ederek Avrupa Birliği’ni kurmuş, zaman zaman fikir ayrılıkları yaşayıp sallantılı dönemler geçirseler bile, bugüne kadar getirmeyi başarmışlardır.

1.2.3. Birliğin Kuruluşu

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa’da bir birlik kurulma çalışmaları başlamış ve bu yolda Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) ve Avrupa Topluluğu (AT) kurulmuş ve ilk olarak altı devletle başlanılan bu yolculuk sene 1992 Maastricht Antlaşmasına gelindiğinde on iki devlet oluşturmaktaydı.

Bu zamana kadar Avrupa Topluluğu ilk kez bu antlaşmayla ile Avrupa Birliği adını almış ve bu tarihten günümüze kadar Avrupa Birliği adı ile ilerlemiştir. Maastricht anlaşmasının Avrupa Birliği açısından tek önemi isminin değişmesi değil, birliğin temel yapı taşlarını ve ilerleyişine yön vermesi açıdan çok önemlidir. Nitekim Maastricht Antlaşması Birliğin temel olarak üç taşıyıcı sütun üzerine inşa etmek istemektedir. Bunlar; Ekonomik ve Parasal Sütun, Adalet ve İçişleri Sütünü ve Ortak Dış Güvenlik Politikası Sütunudur (Dinç vd. 2015: 14). Bu çerçevede Maastricht’te AB liderleri Ekonomik ve Parasal Birlik kurma konusunda anlaşma sağlamıştır. Yine bu antlaşmayla Avrupa Vatandaşlığı tanımlanmış ve üye devletlerinin bütün vatandaşlarına, üye

devletlerde oturma ve serbest dolaşım hakkı, Avrupa Parlamentosunda seçme ve seçilme hakkı ve yine Avrupa Parlamentosuna dilekçe verilme hakları tanınmıştır. Burada asıl amaç yeni bir Avrupalı kimliği oluşturmak istenmektedir.

Bu antlaşmayla birliği sağlayan Avrupa, hemen ardında genişleme politikalarına da önem vermiş ve 1993 yılında düzenlenen Kopenhag zirvesinde Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine adaylık perspektifi verilmesine karar verilmiştir. Bu anlaşmadan iki yıl sonra Avrupa Birliği (AB) bir genişleme dalgası daha yaşayarak Avusturya, Finlandiya ve İsveç'i aralarına alarak üye sayısını 15'e yükseltmiştir. 1999 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşması ile genişlemekte olan birliğin hızlı büyüyüp hızlı yok olmaması açısından demokratikleşme, istihdam politikası, ortak özgürlük, güvenlik ve hukuk alanı, ortak dış politika ve güvenlik politikası ile Birliğin kurumsal yapısına dair bazı önemli değişiklikler yapılmış ve üç sütunlu yapıya işlevsellik kazandırmıştır (Dinç vd. 2015: 14). Ayrıca yine aynı yıl Avrupa Merkez Bankası oluşturulmuş İngiltere hariç çoğu üye devlet ulusal para politikası yetkilerini Avrupa Merkez Bankasına devretmiştir. Birliğin kurumsal yapısına yeni düzenlemeler getirmek açısından imzalanan Nice antlaşması 2003 yılında yürürlüğe girmiş ve bu tarihten sonra AB Temel Haklar Şartı imzalanmış ve politika alanları genişletilmiştir. Bu taktir de planlara uygun bir şekilde AB yeni bir genişleme dalgası yaşamış ve 1 Mayıs 2004 tarihinde Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya, Slovenya AB'ye tam üye olmuşlar ve Birlik üye sayısı 25'e yükselmiştir (Phinnemore ve Chiva, 2007). Türkiye, Hırvatistan ve Makedonya ise AB'ye aday ülke olarak ilan edilmiştir. AB'deki bu genişlemenin ardından yeni bir kurucu antlaşma yapmak zorunlu duruma gelmiştir ve bu çerçevede 2001 Laeken Zirvesinde AB Anayasası hazırlama görevi verilmiştir. Bu anayasa çalışmaları 2004 yılında sonuçlanarak bir AB Anayasası meydana getirilmiştir. 488 maddeden oluşan anayasa ulus devletlerin yetkilerinin çoğunlukla korunurken ortak bir dış politikanın gerekliliğinden de açıkça bahseden kapsamlı bir anayasa hailini almıştır. Hazırlanan bu Anayasa taslağı 2004'te Roma'da kabul edilerek üye devletlerin onayına sunulmuştur. Fakat bu dönemde AB içerisinde ekonomik belirsizlikler ve çekincelerden dolayı bu anayasa Fransa ve Hollanda tarafından reddedilmiştir. Bunun sonucunda oluşan krizi aşmak açısından Almanya Cumhurbaşkanı Merkel'in girişimleriyle yeni bir metin hazırlanmış ve bu antlaşma Lizbon'da imzalanmıştır. Üye devletlerinde

onaylanmasıyla yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması Avrupa Birliği'nin kurucu antlaşması olarak yürürlüğe girmiştir. Bir önceki taslağın Anayasa görünümlü yapısına rağmen Lizbon Antlaşması 7 maddeden oluşmakta ve Laeken Zirvesinde ki anayasal çalışmaları yönündeki kararları tam manasıyla karşılanmamaktadır.

Derinleşme konusunda istediği adımları atamayan AB, genişleme sürecine ise 2007'de Romanya ve Bulgaristan'ın katılımı ile devam etmiş Türkiye ile birlikte 3 Ekim 2005'te müzakerelere başlayan Hırvatistan 2013'te tam üye olmuştur (Dinç vd. 2015: 17).

Böylece günümüzde ki tam üye sayısına ulaşan AB, günümüzde de sallantılı dönemler yaşamasını rağmen aktifliğini sürdürmektedir.

1.3. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN YAPISI VE İŞLEVLERİ

Avrupa Birliği kurulduktan sonra örgüt derinleşme ve genişleme çalışmaları hızla devam etmiş ve daha iyi bir işleyiş açısından organlara ayrılmıştır. Bizde sistemin yapısını daha iyi inceleyebilmemiz açısından Avrupa Birliği'nin yapısını ve işlevlerini açık bir şekilde görebilmek için, konuyu alt başlıklar altında daha ayrıntılı işlemeyi doğru bulduk.

1.3.1. Birliğin Yönetimsel Yapısı

Avrupa Birliği kuruluş amacı ve değerlerini izlemeyi, kendisinin, üye devletlerin ve vatandaşlarının çıkarlarına uygun hareket etmeyi amaçlayan ve bu doğrultuda ilerleyen kurumsal bir yapıdır. Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısı dinamik olup sürekli değişim içerisinde. Ayrıca kurumsal yapıda hem uluslar üstü (supranasyonel) hem de uluslararası (internasyonel) yetki kullanımı söz konusudur (Can, 2013: 96).

Avrupa birliği kurumlarını organlar ve özel statülü kurumlar oluşturur. Avrupa Birliği kurucu antlaşmaları bir anayasa olarak kabul edilip, bu anayasanın 13. Maddesi organları saymakta ve başka bir organ kuruluşunu engeller nitelik taşımaktadır. Avrupa Birliği Anayasasının 13. Maddesine göre bu organlar şunlardır;

- Avrupa Parlamentosu

- Avrupa Konseyi
- Konsey
- Avrupa Komisyonu
- Avrupa Birliği Adalet Divanı
- Avrupa Merkez Bankası
- Sayıştay şeklinde oluşmaktadır (*Avrupa Birliği Anayasa Taslağı İngilizce Tam Metni 2017*).

Avrupa Birliğinde özel statülü kurumlarda bulunmaktadır. Bunlar;

- Avrupa Yatırım Bankası
- Kamu Denetçisi
- Avrupa Veri Koruma Sorumlusu
- Ajanslar
- Kurum içi Kuruluşlar şeklinde yer almaktadır.

Avrupa Birliği'nin kurumsal bu yapısını belirleyen ilkeler söz konusudur. Organlar ve kurumlar bu ilkeler doğrultusunda hareket etmektedir.

- Avrupa Birliği'ne özgü güçler ayrılığı ilkesi
- Kurumsal denge ilkesi
- Kurumsal özerklik ilkesi
- Diğer kurumlarla dürüst işbirliği yapma ilkesi

Bu ilkeler başlangıçta kurucu Antlaşmalarda açıkça belirtilmeyip Adalet Divanı içtihatları ile ortaya konulan ilkelere (Can, 2013: 99).

1.3.2. Birliğin Siyasi İşlevi

- Avrupa Birliği siyasi olarak ulus devletlere benzer bir yapıdan oluşturmaktadır. Birliğin siyasi organı Avrupa Parlamentosudur(AP). Avrupa Parlamentosu birliğin demokratik temsil organıdır. Birlik vatandaşlarını onların temsilcileri

aracılığıyla doğrudan temsil eder (*Avrupa Birliği Anayasa Taslağı İngilizce Tam Metni 2017*).

Avrupa parlamentosu seçimleri halen ulusal kurallara göre yapılmaktadır. Ancak üye devletler, Avrupa Parlamentosu seçimlerinde Birlik vatandaşlarının eşitliğini dikkate almak zorundadırlar. Ancak bu şekilde gerçek adalet sağlanmış olacaktır.

Avrupa Parlamentosu her 5 yılda bir yenilenen seçimlerle Avrupa Birliği Anayasasının 14. ve 223. Maddelerinde seçim usulleri üye sayıları ve bu üye sayılarının ulus devletleri bölünmesi anlatılmıştır (*Avrupa Birliği Anayasa Taslağı İngilizce Tam Metni 2017: 14*). Buna göre AP toplam 750+1 başkan olmak üzere 751 sandalyelidir. Bu sandalye dağılımı üye devletler arasında en az 6 en fazla 96 olacak şekilde nispi temsil yöntemi ile dağılması kararlaştırılmıştır. Fakat şuan hali hazırda ki parlamento toplam sayısı 754 üyeye sahipken Almanya'nın 99 Malta'nın ise 5 sandalyesi bulunmaktadır (Can, 2013: 109). Bu duruma rağmen hala nispi temsil ilkesinde adalet sağlanmadığı ise 1 temsilciyi seçen vatandaşların sayısının ülkeler arasında büyük uçuruma neden olması en net örneğidir.

Avrupa Parlamentosu ilk başlarda üye devletlerin kendi ülkelerinde istenmeyen politikacıların “kızığa çekilme” yeri olarak algılansa da bu düşünce artık geçerliliğini yitirmiş ve Parlamente'nin önemi anlaşılmıştır. Avrupa Parlamentosu giderek yetkilerini genişletmiş ve bu geniş yetkileri de ilk olarak ekonomik anlamda sahip olmuştur. Yetkileri giderek artan AP basit bir danışma ve siyasi denetim organıyken, ortak yasama organı konumunu kazanmıştır. Buna göre Avrupa Parlamentosunun görev ve yetkileri;

- Yasama sürecine katılmak
- Bütçenin hazırlanmasını ve kabul edilmesini sağlamak
- Komisyonu atamak ve görevden almak
- Uluslararası antlaşmaları onaylamak
- Yeni üye devletlerin kabul edilmesini onaylamak
- Birlik organ, kurum ve diğer hizmetler birimlerine karşı Adalet Divanı önünde dava açmak

- Birliğin diğ er faaliyetlerine katılmak gibi önemli asli görevleri ve yetkilere sahip bir kurum olarak AB'nin siyasal oluşumunu sağlamaktadır. (CAN 2013: 112)

1.3.3. Birliğin Hukuki İşlevi

Avrupa Birliği hukuki işleri yürütülmesi açısından ulus devletlerin yargı organlarından ve Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi ve Avrupa Komisyonundan bağımsız bir şekilde yürütülebilmesi için Avrupa Birliği Adalet Divanı'nı kurmuştur. Avrupa Birliği Adalet Divanı, Birliğin yargı organı olup, Adalet Divanı, Mahkeme ve ihtisas mahkemeleri olmak üzere 3 mahkemeden oluşmaktadır. Avrupa Birliği Anayasasının 19. Maddesi gereği, Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın temel görevi;

“Antlaşmaların yorumlanmasında ve uygulamasında hukuka uyulması sağlamaktır”(Avrupa Birliği Anayasa Taslağı İngilizce Tam Metni 2017: 19).

Şeklinde açıkça belirtilmiştir. Avrupa Birliği Adalet Divanı çok kapsamlı bir yargı göreviyle donatılmıştır. Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın yetkileri kurucu antlaşmalarda sayılmıştır. Yargısal yetkiler özellikle şunları kapsar;

- Avrupa Birliği hukukunun yorumlanması,
- Avrupa Birliği hukukunun geliştirilmesi,
- Avrupa Birliği organ, kurum veya diğ er hizmet birimlerinin hukuki tasarruflarının hukuki denetimi,
- Avrupa Birliği hukukunun amir hükümlerine göre üye devletlerin davranışlarının denetlenmesi (Can, 2013: 136).

Bu çerçevede Avrupa Birliği Adalet Divanı, Birliğin yargı organı olarak uluslar üstü bir konuma sahip şu işlevleri yerine getirir;

- Hukuka dayalı bütünleşmeyi sağlamak
- Birlik hukukunun yorumlanmasında ve uygulanmasında hukuka saygıyı temin etmek
- Ulusal hukuk düzenleri ile Birlik hukuk düzeni arasındaki ilişkileri düzenlemek
- Hukuki denetim yapmak

- Yorum yapmak
- İhtilafları çözmek
- Hukuk yaratmak ve boşlukları doldurmak

Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın yargı yetkisinin özellikleri de şöyle sıralanabilir;

- Sınırlı yetki
- Münhasır yetki
- Mecburi/İhtiyari yetki
- Hükümsüz kılma yetkisi (Can 2013: 144-145).

Bütün bu görevleri ve yetkileri çerçevesinde Avrupa Birliği hukuki işlemlerini yerine getiren Avrupa Birliği Adalet Divanı birliğe üye devletlerin üstünde bir yapıya sahiptir ve birliğe üye olan veya olacak olan devletler Adalet Divanı'nı tanımak ve kabullenmek zorundadır. Birlik üyesi devletlerin aralarındaki anlaşmazlıkların bu kurul tarafından bir nevi hakem olması birlik içerisindeki bütünlüğün devamı açısından çok önemli bir yere sahiptir.

1.3.4 Birliğin Ekonomik İşlevi

Avrupa Birliği'nin kurucu taşları arasında yer alan ekonomi, hem dünya yönetimi açısından hem de Birliğin gelişimi ve sürekliliği açısından çok önemli bir yere sahiptir. Nitekim dünyada ki bütün savaşların çıkış sebeplerinin arkasında ekonomik nedenler yattığını söylemek hiçte yanlış bir tabir olmayacaktır. Bundan dolayı Avrupa Birliği ekonomisine çok önem vermiş ve Birliğin ekonomisini yürütmesi açısından Sayıştay ve Avrupa Merkez Bankası olmak üzere iki kurum oluşturulmuştur. Bizde Birliğin ekonomik yapısını daha iyi anlayabilmemiz açısından bu iki kurumu ayrı ayrı inceledik.

Sayıştay

Sayıştay ile ilgili hükümler Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma (ABİA)'sının 285-287. Maddeleri arasındaki hükümler ile açıkça belirtilmiştir. ABİA'nın 285. Maddesi gereği Sayıştay;

Sayıştay, Birliğin hesaplarını denetler. Sayıştay, her üye devletin bir uyruğundan oluşur. Üyeler, görevlerini Birliğin genel çıkarları doğrultusunda, tam bir bağımsızlık içinde yerine getirirler (TC.Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği,2011).

Sayıştay, gelir ve giderlerin hukuka uygunluğunu, düzgünlüğünü ve mali yönetimin sağlam olup olmadığını inceler. Bu çerçevede, özellikle her türlü usulsüzlüğü bildirir. Gelirlerin denetimi, Birliğe ödenmesi gereken ve fiilen ödenen tutarlar esas alınarak yapılır. Giderlerin denetimi, taahhüt edilen ve yapılan ödemeler esas alınarak yapılır. Bu denetimler, ilgili mali yıla ait hesaplarından önce yapılabilir (Can, 2013: 151).

Genel görevleri gereği denetleyici bir yapıya sahip olan Sayıştay, Birliğin gelir-gider dengesi ve bunların doğru bir biçimde yapılmasını denetlerken birliğin geri kalan ekonomik işlemleri ise Avrupa Birliği Merkez Bankası'nın görevini oluşturmaktadır.

Avrupa Merkez Bankası

Avrupa Birliği'nin ekonomi politikalarını belirleyen ve para basımı konusunda asıl yetkili olan kurum Avrupa Merkez Bankası, ABİA'nın 282-284. Maddeleriyle kurulmuş ve çalışma yapısı düzenlenmiştir. ABİA 282. Maddesi gereği;

1. Avrupa Merkez Bankası ve ulusal merkez bankaları, Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'ni (AMBS) oluştururlar. Avrupa Merkez Bankası ile para birimi avro olan ve Avro Sistemi'ni oluşturan üye devletlerin ulusal merkez bankaları, Birliğin para politikasını yürütür.

2. AMBS, Avrupa Merkez Bankası'nın karar organları tarafından yönetilir. AMBS'nin temel hedefi, fiyat istikrarını korumaktır. Bu hedefe hanel gelmeksizin, AMBS, Birliğin hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla, Birlik içindeki genel ekonomik politikaları destekler.

3. Avrupa Merkez Bankası tüzel kişiliğe sahiptir. Avronun ihracına izin verme konusunda tek yetkilidir. Yetkilerinin kullanımında ve kaynaklarının idaresinde bağımsızdır. Birlik kurum, organ, ofis veya ajansları ve üye devletlerin hükümetleri bu bağımsızlığa saygı gösterirler.

4. Avrupa Merkez Bankası, bu Antlaşma'nın 127 ila 133 ve 138. maddelerine ve AMBS ve AMB Statüsünde yer alan koşullara uygun olarak görevlerini yerine getirmek için gerekli tedbirleri kabul eder. Para birimi avro olmayan üye devletler ve bu devletlerin merkez bankaları, söz konusu maddelere uygun olarak parasal konulardaki yetkilerini muhafaza ederler.

5. Yetkisine giren alanlarda, tüm Birlik tasarrufu önerileri ve ulusal düzeydeki tüm tasarruf önerileri hakkında Avrupa Merkez Bankası'na danışılır ve Banka görüş bildirebilir (TC. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2011).

Şeklinde düzenlenmiştir. Birliğin para politikasını yöneten bu kurum daha önceden bahsettiğimiz gibi birliğin hem kurucu yapı taşlarından hem de Birliğin gelişimdeki mihenk taşlarından birisidir.

Birliğin ekonomi politikalarını incelerken bu politikaları yürüten kurumların yanında Avrupa Birliği'nin son dönemlerde ekonomik durumuna da değinmek büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda 2007 yılında ABD'nin konut piyasalarında ki sallantı ile başlayıp 2008 yılında bütün dünyayı etkileyen Mortgage Krizi Avrupa Birliği Üye devletlerini de etkilemiştir. Özellikle Euro Bölgesi'nin Avrupa Merkez Bankası tarafından tek elden yürütülmesi bu bölgede ki ülkelerin birisinde yaşanacak sorunun diğerine de sıçramasına olanak sağlamaktadır (Birleşik Krallık, Danimarka ve İsveç Avrupa Birliği üyesi olmasına rağmen Euro para birimine geçmemiştir).

Böyle bir konjonktürde Yunanistan'ın aşırı dış borçlanması sonucu Yunanistan'da ortaya çıkan kriz bütün Euro Bölgesini etkilemiştir. Daha sonra daha ayrıntılı bir şekilde ele alacağımız bu konu hakkında Birliğin ekonomisinin çöktüğü ve artık dağılma sürecine girdiğiyle ilgili birçok makale yazılsa da, dünya piyasalarının krizi atlatmasıyla birlikte Euro Bölgesi de çok yara aldığı bu krizi atlatmayı başarmıştır.

1.3.5. Birliğin Sosyal ve Kültürel Yapısı

Avrupa Birliği kurulduğu günden bu yana sosyal ve kültürel anlamda çok tartışmalara sebep olmuş ve bir kültür birliği olarak Avrupalı kavramı mı yoksa bir kimlik olarak Avrupalı kavramı mı kullanılması gerektiği hakkında birçok düşünce ortaya atılmıştır. Nitekim bir kültür olarak ta olsa bir kimlik olarak ta olsa Avrupalı kavramı artık şekillenmiş ve literatürdeki yerini almıştır.

Burada asıl değinmemiz gereken, Topluluğun Birliğe dönüşmesi sonrasında sıkça dile getirilen “Ortak Avrupa Kültürel Mirası” nasıl oluşmuştur ve bu oluşumu gerçek manada tamamlayabilmiş midir? İşte bu sorular çerçevesinde Avrupa, sosyal ve kültürel olarak incelenmeye çalışılmış ve bu soruların cevabı aranmıştır. Bu soruların cevabını ararken ilk olarak Avrupa Birliği oluşumunu iyi kavramak gerekmektedir. Nitekim Avrupa ve Avrupalı kavramları incelenirken Eski Yunan’a kadar dayandırılrsa da tam manasıyla bir Avrupalı kavramı Avrupa Birliğinin kuruluşundan sonraki süreçte meydana gelmiştir demek yanlış olmayacaktır. Nitekim birlik öncesinde yaşanan savaşlarda (özellikle İkinci Dünya Savaşı baz alınarak) bir Avrupalı kavramından bahsetmek imkansızdır. Hatta bırakın böyle bir ortak kimlik yada kültürden bahsetmeyi Avrupa’yı(kıta olarak) birbirine düşman kültürler tarafından ele geçirilmeye çalışıldığını söylemek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu açıdan bakıldığında Avrupalı kavramını AKÇT, AT ve AB sonrasında incelemek daha gerçekçi olacaktır. Tabi burada doğan sorun ise bu düşman kültürlerin, bu kadar kısa bir sürede nasıl bir araya gelerek bir Ortak Avrupa Kültürü oluşturduğu olacaktır. Bu konuyu iki kavram arasında incelemek daha doğru olacaktır. Bunlardan birisi İnaç’ın ortaya attığı “oluşturucu ötekilik” (İnaç, 2010: 29) kavramı, diğeri ise Habermas’ın ortaya attığı “Avrupa İçin Çokkültürlülük”(Kastoryana 2008: 42) kavramıdır.

Avrupa Birliği’ne “oluşturucu ötekilik” kavramı çerçevesinden bakıldığında, bu birliğin kurulmasında ve bir Avrupalı kültürü oluşumunda dış etkenlerin birleştirici yapısından söz etmek gerekecektir. Peki, Birlik kurulurken gerçekten böyle bir etken söz konusu muydu? Bunu görmezden gelmek Birliğin varoluş sebebini görmezden gelmekle belki de aynı şeydir. Avrupa Birliği Avrupa’da büyük yıkımlara sebep olan İkinci Dünya Savaşından sonra birleşme adımları atılmış ve Soğuk Savaş sırasında bu adımlar hızlanarak devam etmiştir. Bunun sebebi de açıkça görüldüğü gibi, İkinci Dünya Savaşında ki Faşizm ve yıkıcı etkileri ve Soğuk Savaş’ta ise ağır Sovyet baskısıdır. Yani Avrupa Birliğinin oluşturucu ötekileri Faşizm ve Sosyalizm ’in etkileridir demek doğru olacaktır. Bu şekilde bir araya gelmeyi başaran Avrupa Birliği, Soğuk Savaş sonrası ise kendisini derin bir boşlukta bulmuştur. Oluşturucu ötekileri ortadan kalkın ve henüz tam manasıyla bir Avrupalı Kimliği ve Kültürü oluşturamamış olan Birlik, bu derin boşluktan kurtulmak amacıyla kendisine yeni bir Öteki bulmak zorunda kaldı. Birliğin dini ve kültürel yapısı gereği (her ne kadar mezhep ayrılıkları da

olsa) çoğunluğunu Hristiyanlar oluşturmaktaydı. Her ne kadar Müslüman ve Yahudi çoğunluk halk yönünden azımsanamayacak kadar çokta olsa Birlik içerisindeki Ulus Devletlerin tamamının Hristiyan gelenekten geldiği açık bir gerçektir. Ve Birlik Hristiyan geleneğini devam ettirerek yeni “birleştirici ötekisini” Radikal İslam olarak belirledi ve çalışmalarını bu yönde ilerletmeye başladı. Bu yeni Radikal İslam ile hem kendi yapısının koruyabilecek hem de Birlik içerisindeki Müslümanlara ve Birlik dışındaki(Birlikle ikili ilişkileri olan) Müslüman Devletlere Hitaben “Bu Radikal İslam, biz sizin dininiz ile değil dininizdeki aşırılarıyla savaşıyoruz” diyebildi.

Birde diğer açıdan yani “Avrupa İçin Çokkültürlülük” kavramından konuyu değerlendirmek gerekirse Avrupa Birliği şuan içerisinde bulundurduğu Avrupa Vatandaşlarının kültür farklılıklarına ve bu farklılıklara rağmen bir arada olmalarına bakılarak Avrupa Kültürü Çokkültürlü bir yapıya sahiptir demek yanlış olmayacaktır. Nitekim bu görüş diğer görüşün aksine Avrupa’yı ve Avrupa Birliğini Hristiyan olarak görmekten çok bu devletleri laik olarak tanımlamaktadır ve farklı dinlerin, dillerin, ırkların ve geleneklerin olması Avrupa’nın zenginliği olarak görülmesinden bahsetmektedir. Bu düşünce günümüz Avrupa Birliğine bakıldığında olandan çok oluşturulmak isten bir Avrupa olarak göze çarpsa da, Avrupa Birliği devamlılığı açısından olması gereken Avrupa Kimliği ve Kültürü bu şekilde oluşması çok daha doğru olacaktır. Nitekim Fischer’da bu konuyu fazlasıyla değinmiştir. Fischer’e göre, Avrupa’daki Müslüman azınlıklar bir fırsat olarak görülmelidir, aksi takdirde “Avrupa çok derin bir kargaşa içine girer.” Dini tonlar taşıyan bir kültür savaşının “her iki taraf içinde büyük felaket” olacağını söyleyen Fischer’e göre böyle bir çatışma Avrupa’da sağcı grupların radikalleşmesine ve yabancı korkusunun artmasına yol açacağını söylemektedir (Dinç vd. 2015: 76).

Bütün bu gelişmeler ışığında Avrupa’da olan veya olması gereken şey birleştirici bir Avrupalı Kültürü, Kimliği ve Avrupa Vatandaşı kavramlarını oturtmasıdır. Bu kavramları nasıl oturtacağı Avrupa’nın geleceğine yön verecek en önemli faktör olduğunu söyleyebiliriz.

1.4. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GELECEĞİ

1.4.1 Birliğin Şimdiki Durumu

Buraya kadar kuruluş, genişleme ve derinleşme aşamaları anlattığımız ve içyapısından bahsettiğimiz Avrupa Birliği, şuan 28 Devletin üye olarak bulunduğu, topraklarının büyük bir çoğunluğunun Avrupa Kıtasında bulunduran, ulusüstü (uluslararası), siyasi ve ekonomik bir örgütlenmedir. Bunun yanında hala genişleme politikalarına devam eden Birlik, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 7 ülkeyi aday ülkeler statüsünde bulundurmaktadır. Avrupa Birliği nüfusu 28 ülkenin 2017 verilerine göre 511,8 Milyona ulaşmış gözükmektedir (AB İstatistik Bürosu 2017). Birlik para birimi olarak genel manada Euro'yu kullansa da, Birlik üyesi olup Euro yerine kendi ulusal para birimini kullanan 2015 yılı itibariyle Birleşik Krallık başta olmak üzere 8 ülke daha bulunmaktadır. 2008 yılında yaşanan Ekonomik krize rağmen AB ekonomik verileri ise Dünya ekonomisinin yaklaşık olarak %23'ünü oluşturmaktadır. Bu veriler ile Birlik olarak AB Dünyada ki en büyük ekonomik verilere sahip ülke olarak göze çarpmakta AB'yi %17 ile ABD ve %10 ile Çin takip etmektedir (*Avrupa Birliği mi, Şanghay Beşlisi mi?*, *Yeni Şafak*, 10.2017). Bu veriler baz alınarak yaşadığı büyük ekonomik krizlere rağmen ekonomik olarak hala dünya piyasalarında bir dinamo rolü olan AB, son zamanlarda hem kendi içerisinde ki siyasi krizlerle mücadele etmeye çalışıyor, hem de dünya siyasetinde ki belirleyici rolü üstlenmeye devam etmeye çalışmaktadır. Bu siyasi krizlerden en büyüğü şüphesiz Birleşik Krallığın Avrupa Birliği'nden ayrılmak için ülkesinde yaptığı referandumdur. Euro Bölgesine girmeyen ve ulusal para birimi Sterlini kullanan Birleşik Krallık, 2008 yılında Euro Bölgesinde yaşanan ekonomik krizden etkilenmesi ve şuan hükümette olan muhafazakâr partinin AB'ye şüpheci bakışından dolayı böyle bir karar almıştır. AB'den ayrılmak için ikinci kez referanduma giden Birleşik Krallık (ilki 1975 yılında yapıldı ve %67'lik bir oranla AB'de kalma kararı çıktı) referandum sonucuna göre %51,9 ile AB'den ayrılma kararı aldı. Brexit Referandumu olarak geçen bu referandum AB içerisinde şok etkisi yarattı ve dünya basınında “AB dağılıyor mu?” gibi başlıklar atıldı. Fakat sadece referandumun hiçbir geçerliliği yoktu. Lizbon Antlaşması'nın 50. Maddesi gereği Birleşik Krallık bu talebini AB Konseyine iletmesi gerekmekteydi. Resmi ayrılma sürecini başlatan bu hamleyi ise Birleşik Krallık 9 ay sonra Mart 2017'de gerçekleştirdi (İngiltere AB'den

Ayrılma Sürecini Resmen Başlattı, NTV Haber, 03.2017). Sürecin yaklaşık olarak iki yıl sürmesi beklenirken AB'nin Birleşik Krallığı'n daha önce taaddüt ettiği 60 Milyon liralık bir ödeme yapması bekleniyor.

Bütün bu gelişmeler AB'yi siyasi yönden yıpratırken birde Birliğin özellikle Türkiye olmak üzere Dünya'daki diğer gelişmelere verdiği tepkilerin bu güne kadar ki söylemlerinden ve demokrasiden uzak olması Birliğe olan inancı ve güveni gittikçe düşürmektedir.

1.4.2. Birliğin Geleceği Hakkında Çıkarımlar

Avrupa Birliği kuruluşundan bu yana büyük bir gelişim kaydetmiş ve kısa zamanda Dünya'daki en büyük uluslararası örgüt olmayı başarmıştır. Bu başarısını kuruluşundan bugüne kadar geçen zaman diliminde genişleme, derinleşme ve gelişme aşamaları büyük bir katkı sağlamıştır. Fakat son zamanlarda Birliğin yaşadığı siyasi ve ekonomik sallantılar, AB'nin geleceğini tehlike altına sokmuştur. Peki, AB bu girdiği sallantılı dönemden güçlenerek mi, yoksa güç kaybederek, hatta dağılarak mı? Çıkacak soru işaretleri gündeme gelecektir.

Avrupa Birliği'nin bütün bu sorunların çözümünü bulabilmek adına AB üyesi Devletlerin Başkanları ve Hükümet Başkanları 2017 Mart ayında Brüksel'de iki günlük bir zirve için bir araya geldiler. Zirvenin ikinci gününe AB'den ayrılma kararı alan Birleşik Krallık bulunmazken, bu zirvede AB'nin geleceği hakkında nasıl bir yol haritası izlenmesi gerektiği konuşuldu ve AB Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker'in hazırladığı AB için uygun beş yol haritası üzerinde değerlendirmede bulundular. Zirve bitiminde bu yol haritalarından hangisi destekledikleri hakkında açıklama yapan liderlerde ise, bu konuda dahi görüş ayrılıkları yaşandığı ve bir Birlik olarak net bir karara varılamadığı açıkça görülmüştür. Nitekim Almanya, Fransa ve Belçika “çok vitesli AB'ye” destek verirken İtalya ise çok vitesli AB ile AB Federasyonu kurulmasını öngören yol haritaların bir birleşimi şeklinde görüş belirtti. Diğer tarafta ise Polonya'nın başını çektiği Doğu Avrupa liderleri, çok vitesli AB tasarısının Doğu ve Batı Avrupa arasına demir bir perde çekmek olduğu görüşünü belirttiler (Avrupalı Liderlerden “AB'nin Geleceği “ Buluşması, NTV Haber, 13,08,2017). AB Komisyonu Başkanı bu tasarıda böyle bir şey bulunmadığını net bir

şekilde belirtse de Doğu Avrupa ülkelerinin bu tasarıya destek vermeyecekleri açıkça görülebilmektedir.

Nitekim Avrupa Birliği'nin geleceğinin nasıl belirleneceğine AB üyesi ülkeler belirlese de, AB'nin bu kararını dışa dönük bir şekilde uygulayacak olmasından dolayı AB'nin özellikle dış politikaları AB'nin geleceğinin “iyiye mi, kötüye mi” gideceğinin esas belirleyicisi olacağına inanıyorum. Özellikle Suriye'deki kargaşa sonucu gittikçe büyüyen “göçmen sorunu” için AB'nin beklentileri karşılayamaması, AB'nin dünya politikası üstündeki “insan hakları savunucusu” olma özelliğini kaybettirmiş ve AB'ye olan güveni büyük ölçüde sarsmıştır. Üstelik bu olaylar henüz gündemdeyken ülkemiz açısından 15 Temmuz 2016 günü FETÖ terör örgütünün hain darbe kalkışmasına karşı AB'nin, demokrasinin yanında yer alarak bu kalkışmayı kınaması ve suçluların yakalanmasında işbirliği yapması beklenirken AB'nin uzun bir süre sessiz kalması Türkiye açısından AB prestijine büyük zarar vermiştir. Daha sonra Türkiye'nin Anayasa değişikliği için gittiği referandumda, Türkiye Cumhuriyeti Bakanlarının Avrupa'daki yapacağı toplantıları çeşitli gerekçelerle engellemeleri, Türkiye için AB'nin demokrasi anlayışını sorgulama durumuna getirmiştir. AB'ye girme aşamasında yıllardır Aday Ülke statüsünde bulunan ve çok bir ilerleme kaydedemeyen Türkiye, son olarak Türkiye'de gerçekleşen Anayasa Değişikliğinin “Kuvvetler Ayrılığı” ilkesine ve “Kopenhag Kriterlerine” uygun olmaması nedeniyle Türkiye'nin AB üyelik müzakerelerinin askıya alınmasının Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilmesi (AP'den Türkiye Kararı... Ankara'dan sert yanıt, Hürriyet, 13.08.2017). Türkiye'nin AB'ye olan inancını bitirme aşamasına getirmiştir demek doğru olacaktır.

Türkiye özelinde diğer Dünya Devletleri açısından AB bu şekilde bir görünüme bürünmüşken birde Birleşik Krallığın Brexit kararı, AB'yi çok zor duruma sürüklemiştir. AB için asıl korkunç senaryo ise başka bir AB üyesi ülkenin AB'den ayrılma yönünde bir karar açıklaması olacaktır. AB'nin geleceği şuan için çok aydınlık gözükmesine de, yine de AB'nin bu süreçte atacağı adımlar böyle köklü ve büyük bir birliğin geleceğine yön ve şekil verecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ

Resmi olarak kuruluşu 16 Haziran 2001 yılında Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan tarafından kurulun Şanghay İşbirliği Örgütü(ŞİÖ) kökenini ve ismini daha önce(özellikle Çin olmak üzere) Çin'in ve Rusya'nın girişimleriyle Kazakistan Kırgızistan ve Tacikistan'ın sınır sorunlarını çözmek amacıyla Çin'in Şanghay şehrinde toplanan ve Şanghay Beşlisi diye anılan yapıdan almaktadır. Örgüt olarak AB kadar geçmişe dayanmayan ŞİÖ'nün ilk etapta bakıldığında kuruluş amaçları gereği AB ile ortak özelliklerinin olduğunu söylemek doğrudur. Nitekim AB, İkinci Dünya Savaşı sonrası çıkabilecek yeni bir savaşı engellemek açısından ulus devletlerarasında çıkabilecek özellikle ekonomik sorunları çözümü açısından kurulmuş bir örgüt, ŞİÖ ise Sovyetler Birliği sonrası Orta Asya bölgesinde çıkabilecek özellikle sınır sorunlarının çözümü açısından bir örgüt olması nedeniyle benzer kurucu özelliklere sahiptir.

Bizde hem Şanghay İşbirliği Örgütü'nün hem yapısını ve işlevini hem de Avrupa Birliği ile benzeyen veya benzemeyen yönlerini daha rahat analiz edebilmemiz açısından önce ŞİÖ öncesi bölge tarihini sonrasında ise ŞİÖ'nün yapısını alt başlıklar halinde ayrıntılı bir şekilde incelemeye çalıştık.

2.1. ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ ÖNCESİ AVRASYA BÖLGESİ TARİHİ

İkinci Dünya Savaşından sonra dünyada ki uluslararası sistem değişerek çok kutuplu uluslararası sistemden iki kutuplu uluslararası sisteme geçilmiştir. Bu iki kutup birbiri arasında keskin çizgilerle ayrılmakla birlikte iki kutbunda amacı dünya üzerinde daha etkin bir siyaset izleyebilmek ve dünyaya yayılabilmek olmuştur. Bu iki kutbun birini Amerika Birleşik Devletleri oluştururken diğerini ise Sovyetler Birliği oluşturmaktaydı. Batı Bloğu ve Doğu Bloğu şeklinde ikiye bölünen Dünya'da Batı Bloğunu NATO ve NATO'ya üye olmayan fakat ABD müttefiki devletler, Doğu Bloğunu ise Varşova Paktı ve bu pakta üye olmayan diğer komünist devletler oluşturmaktaydı. Bu dönemde şuan Şangay İşbirliği Örgütünün sınırları diye adlandırabileceğimiz bölgeyi Doğu Bloğunu oluşturmaktaydı (Çin hem doğu Bloğunun içerisinde yer alırken hem de SSCB ile aralarındaki uyuşmazlıklar nedeniyle Bağlantısızlar içinde yer almaktadır).

Bizde Şanghay İşbirliği Örgütü öncesi Avrasya tarihini incelerken Soğuk Savaş dönemi ve sonrası baz alınarak bölgeyi en çok etkileyen olan olay olarak SSCB dönemi Avrasya tarihi ve SSCB dönemi sonrası Avrasya tarihi olarak bölmeyi daha iyi anlaşılması açısından doğru bulduk.

2.1.1. SSCB Dönemi Avrasya

Birinci Dünya Savaşı sırasında Bolşevik Partisinin iktidarı ele geçirmesiyle Rusya Brest Litovski Antlaşması ile savaştan çekilmiştir. Bu antlaşma sonunda Rusya; Finlandiya, Litvanya, Polonya, Ukrayna, Batum, Kars ve Ardahan'ı bırakmak zorunda kalmıştır. Bu antlaşmanın hemen ardından iç karışıklığa gömülen Rusya kendi içerisinde birliğini sağlamaya çalışmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonunda Almanya çökünce Bolşevikler Almanya ile yaptıkları bu antlaşmayı tanımayarak tekrar bu toprakları işgal etmiş fakat bir başarı sağlanamaması sonucu bu devletlerin bağımsızlıklarını tanımak zorunda kalmıştır. Moskova, bu tarihten itibaren Ruslaştırma siyasetini bırakarak dil ve kültür muhtariyetlerini tanımıştır. Ülkenin ismi Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti(SSCB) olarak değiştirilmiş ve bu özerklikler 1924 Anayasası ile tanınmışlardır. Bu tarihten itibaren iktisadi ve siyasi yönden yayılan SSCB İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD ve Avrupalı devletler ile birlikte Almanya'nın ilerleyişini durdurmuş ve İkinci Dünya Savaşını kazananlar devletlerarasında yer almayı başarmıştır. Fakat İkinci Dünya Savaşı sonrası çıkan gelişmeler SSCB ile Avrupalı devletlerin arasını açmış, ABD ve Avrupalı devletler SSCB'nin büyümesinden ve savunduğu Kominizim politikasından rahatsız olmaya başlamıştır.

Dünya ABD ve SSCB gibi iki büyük gücün savunduğu Kominizim ve Kapitalizm arasında bir seçim yapmaya zorlanmaktaydı. Böyle bir düzlemde ABD Kominizim ile mücadele adına Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü(NATO)'nü kurmuş buna karşılık SSCB ise Varşova Pakti'nı oluşturmuştur. İkinci Dünya Savaşının sonundan 1991 yılında SSCB'nin dağılmasına kadar geçen dönem dünya siyasetinde Soğuk Savaş adını almıştır. Bu dönemde karşılıklı askeri güç tehditleri ve ekonomik politikaları şeklinde ilerlerken SSCB'nin çökmesinin en büyük sebebi ağır askeri harcamaların ve kominizim yayılması için diğer devletlere yapılan ekonomik yardımlar neticesinde SSCB'nin ekonomisinin gerilemesi ve halkı fakirliğe sürüklemesi olmuştur demek doğru olacaktır. Tabi ki tek neden bu olmamakla birlikte en önemli nedenin bu

olduğunu söyleyebiliriz. Karşılıklı güç dengeleri içerisinde birkaç küçük çatışma dışında bir çatışma yaşanmayan Soğuk Savaş ise en büyük yeniden oluşturucu etkiyi Soğuk Savaşın kaybeden tarafı Doğu Bloğu üzerinde oluşturmuştur. Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte sona eren Soğuk Savaş sonrası Sovyet Birliği'nin hakim olduğu bölgede bir çok devlet kurulmuştur. Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte Varşova Paktı da dağılmış ve Rusya hariç diğer bu Pakta üye diğer devletler yavaş yavaş NATO'ya üye olmuşlardır (NATO'ya Karşı Varşova Paktı, CNN,2005). Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan çoğu Türk kökenli yeni devletler ise Rusya'nın çabalarıyla Bağımsız Devlet Topluluğunu kurmuşlardır.

2.1.2. SSCB Sonrası Avrasya

Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından Avrasya diye adlandırdığımız bölgede birçok yeni devlet kurulmuştur. Çoğu Türkmen kökenli bu devletler Sovyet baskısı altından kurtulmuş olmalarına rağmen henüz tam manasıyla bağımsızlıklarını elde edebilmiş görünmemekteydi. SSCB sonrası yoğun bir şekilde ABD, AB ve Çin gibi büyük devletlerin yoğun bir baskısına maruz kalmaktalardı. Nitekim bunun sonucu olarak Sovyetler Birliğinden ayrılan Letonya ve Litvanya Doğu Bloğundan koparak AB üyeliği için girişimlerde bulundular. AB'nin 2004 yılında yapılan Beşinci ve en büyük genişleme dalgasında birçok devletle birlikte Letonya ve Litvanya'da AB tam üyeliklerini almışlardır (www.ab.gov.tr, 2017). Letonya ve Litvanya dışında Sovyetler Birliğinden ayrılan diğer 12 devletten Azerbaycan, Belarus, Ermenistan, Moldova, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan, Rusya ve Ukrayna 21 Aralık 1991 tarihinde Bağımsız Devletler Topluluğunu(BDT) kurmuştur. Sovyetler Birliğinden ayrılmış olmasına rağmen ne AB'ye nede BDT'ye üye olan Gürcistan ise 1993 yılında BDT'ye girmiş fakat Rusya ile arasındaki Güney Osetya Savaşı nedeniyle 2008 yılında tekrar ayrılmıştır (<https://bilgibirikimi.net.2017>).

Bağımsız Devletler Topluluğunun kuruluş amacı eskiden Sovyetler Birliği yönetimi altında bulunan ülkelerin tarihi ve kültürel bağlarını koruyarak, aralarındaki işbirliğinin sürmesini sağlamaktır. Fakat bu devletlerin birbirleri arasında yaşanan sınır sorunları, siyasi ve ekonomik politikaların çatışması, kültürel farklılıklar ve Rusya'nın kendisini Sovyetler Birliğinin bir ardılı olarak görerek bu devletler üzerinde baskı

kurmayı amaçlaması örgütün kuruluş amacını yerine getirmesinde karşısına büyük engeller olarak çıkmıştır.

Diğer taraftan Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından yeniden şekillenen bu bölgeye başta ABD olmak üzere AB devletleri, Çin gibi büyük devletlerde bu devletler üzerinden çeşitli politikalar yapmakta ve amaçları doğrultusunda araç edinmek istemektedirler. Nitekim bununla ilgili birçok uluslararası örgüt kuruldu ve çeşitli oluşumlar meydana getirilmeye çalışıldı. Bizde bunlardan en önemli olanlara ŞİÖ çalışmaları ve diğer kurulan uluslararası örgütlerden farkları ve benzerlikleri daha iyi inceleyebilmemiz için kısaca değindik.

Merkezi Asya Birliği

Kazakistan ve Özbekistan tarafından 1994 yılında kurulan bu örgüte yine aynı yılda Kırgızistan’ında birliğe katılmasıyla tam şeklini almıştır. Bu üç devlet arasında “Ortak Pazar” kurmayı amaçlayan örgüt BDT’deki Rusya baskısı nedeniyle BDT haricinde bu yapılanmaya gitmeyi tercih etmişlerdir. Aynı zamanda BDT üyesi olan bu devletlerin Merkezi Asya Birliği’nde uygulamak istedikleri araçlar;

Serbest dolaşım,

Ortak kredi politikası,

Ortak fiyat politikası,

Ortak para politikası,

Ortak vergi politikası,

Ortak gümrük tarifeleri politikası (Ö. G. İşyar, 2017)

Şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu araçlar doğrultusunda Rusya’nın karşısında bir güç olmaya amaçlayan üye devletler, örgüte olan inançsızlık ve her birinin sadece kendi çıkarlarına uygun hareket etmesi nedeniyle bu girişimler sadece kağıt üzerinde kalmıştır.

Avrasya Ekonomik Topluluğu

2000 yılında Rusya, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan tarafından kurulan Avrasya Ekonomik Topluluğu, Orta Asya bölgesinde ekonomik bir birlik kurmayı amaçlayan örgütün ŞİÖ'nün ekonomi politikalarından ayrıldığı kısım ise, Rusya'nın bu örgütü, terörle ve ABD'ye karşı mücadelede stratejik ortağı olan Çin'e karşı ekonomik olarak yükselmekte kullanmak istemesi oluşturmaktadır. Örgüt şuana kadar her ne kadar siyasi çatışmaların önüne geçemese de 2015 yılında yapılan zirvede bir ortak gümrük birliği kurulması ile ilgili atılan adım örgütü bir nebze de olsa canlandırmıştır demek yanlış olmayacaktır. Fakat örgüt geleceği ve ŞİÖ ile olan ilişkilerini yine ABD, Rusya ve Çin arasındaki çoklu ilişkilerin yön vereceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı

1985 yılında Türkiye, İran ve Pakistan tarafından kurulan ve Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra Orta Asya Türk Devletlerinin de katılmasıyla genişleyen örgütün amacı kültürel ve ekonomik alanda iş birliğini hedeflemektedir. 10 üyesi ve bir gözlemci üyesi olan örgüt birkaç küçük antlaşmanın ötesine geçememekle birlikte kağıt üzerindeki varlığını sürdürmektedir.

Bu tip örgütleri çoğaltmak mümkün olmakla birlikte her birini incelediğimizde kuruluş amaçları çok geniş kapsamlı projelere dayansa da, hiçbirisi de tam manasıyla amacını gerçekleştirmek uzak görüntüler sergilemektedir. Bütün bu örgütlerle nispeten aynı coğrafyada kurulan ŞİÖ'nün ise bu örgütlerden en büyük farkı kuruluş misyonu olan güvenlik politikalarını büyük ölçüde tamamlayıp, ekonomik, askeri ve siyasi alanlarda kendisine yeni misyonlar yükleyerek gelişimini sürdürmekte görünmektedir. Her ne kadar Rusya- Çin arasında zaman zaman alevlenen çıkar çatışmaları örgütün geleceği hakkında şüpheyi düşürse de örgüt planlarının aksamadan devam etmesi örgütün geleceği açısından parlak bir ışık yaktığını söyleyebiliriz.

2.2. ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ KURULUŞ SÜRECİ

Örgütün temel yapısını, işlevini ve geleceğini iyi analiz edebilmek adına en önemli yeri oluşturan örgütün kuruluş sürecini en net bir şekilde anlayabilmek ve

ayrıntılarıyla inceleyebilmek adına bölümlere ayırdık ve bu süreci üç alt başlık altında incelemeyi daha doğru bulduk.

2.2.1. Örgüt Fikrinin İlk Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Çin Halk Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu'nun inisiyatifi ve çabalarıyla kurulan bu örgütün kuruluş aşamasını 20. Yüzyılın ikinci yarısına yani Sovyet- Çin ilişkilerinin karmaşıklaştığı döneme kadar götürebiliriz. Nitekim Çin-Sovyet ilişkileri bu yıllardan itibaren gerilmeye başlamış 1950 yılında Dostluk, Mütteliklik ve Karşılıklı Yardım Antlaşması yapan iki komünist devletin, 1960'lı yıllar itibariyle aralarındaki ideolojik ve siyasal rekabet keskinleşmeye başlamış, 1969 yılında askeri çatışma yaşanmasına kadar ilerlemiştir (Sandıklı vd.2005:163). 1980'li yıllarda ise Çin hem ABD ile hem de SSCB ile ilişkileri geliştirmeye yönelik adımlar atmış, enerjisini ekonomik açıdan büyümeye ve gelişmeye yöneltmeyi amaçlamıştır. SSCB ise içerisine girdiği ekonomik çöküntüden kurtulmayı amaçlamakta ve bunu sınır komşusu olan Çin ile sorunları hallederek tehdit azaltarak yapmayı planlamaktaydı. Böyle bir düzlemde ilişkilerin iyileştirilmesi iki tarafında isteği ve yararınayken SSCB Başkanı M. Gorbaçov'un girişimleriyle Şangay İşbirliği Örgütünün temel taşı olarak nitelendirebileceğimiz görüşmeler 1982 yılında başlamış oldu. Bu şekilde 1982 yılında başlayan görüşmeler 1989 yılında Gorbaçov'un Pekin'i ve Jiang Zemin'in 1991'de Moskova'yı ziyaretleriyle gelişimi açıkça ortaya çıkmıştır.

Görüşmelerin asıl amacı, komünizmin farklı versiyonlarını temsil ettikleri için gerginlik yaşayan ve sınır komşusu olmaları nedeniyle ilişkilerdeki gerginliğin yarattığı güvenlik sorununu karşılamakta zorlanan iki ülkenin ilk etapta heyetler düzeyinde yapılan görüşmelerle aralarındaki buzları eritmek ve karşılıklı güveni tesis ederek birbirleri için tehdit oluşturmaktan çıkmak, böylece dış tehditlerle mücadelede sarf ettikleri enerjiyi iç sorunların çözümüne yöneltmek istemeleridir (Sandıklı vd.2005:164). Bu görüşmeler ile birlikte girdiği çöküş içerisinden çıkmayı umut eden Gorbaçov her ne kadar çok uğraş veriyse de bu çaba, SSCB'nin hazin sonunu engelleme yeterli olmadı. Çin ise SSCB'den sonra da sınır politikasında hala aynı görüşü taşımaktaydı. Sınır sorunlarının çözülmüş olması hem enerjisi başka sorunlara iletmesine yardımcı olacakken hem de ekonomik olarak Çin'i çok rahatlatacaktı. Bundan dolayı SSCB ile

başlattığı bu görüşmeleri SSCB sonrası yeni sınır komşuları olan Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile sürdürmekte kararlı görünmekteydi.

2.2.2. Örgüt Öncesi İkili ve Çoklu İlişkiler

Avrupa Birliğine benzer bir şekilde Şanghay İşbirliği Örgütü'nde de kurulmadan önce üye devletlerarasında büyük sorunlar göze çarpmaktadır. Fakat bu benzerlikten bahsederken iki birliğin birbirleri arasındaki en büyük farkın kuruluş amacı olduğunu gerçeğini gözden kaçırmamak gerekmektedir. Nitekim AB kuruluş amacı olarak bir bütün olarak Avrupa'nın gelişmesi ve bütün olarak hareket etmekten bahsedilirken, ŞİÖ için aynı şey geçerli değildir. ŞİÖ'nün ilk kuruluş amacı üye devletlerarası sınır ve güvenlik sorunlarını çözmek olup örgüt diğer misyonlarını bu sorunlar çözüldükten sonra kavuşmuştur. Bu şekilde bakıldığında ŞİÖ üyesi devletler arasındaki ilişkilerin sorun odaklı olması gayet doğal bir oluşumdur. Bizde bu devletlerin birliğe giden yola girmelerine sebep olan sınır ve güvenlik sorunlarını ayrı ayrı incelemeyi konuya net bir şekilde anlamak ve kavramak açısından en doğru olacağına karar verdik. Ve yine bunu Şekil-2'deki Asya Bölgesi Siyasi Haritasıyla desteklemeyi konuyu daha iyi bir şekilde kavraya bilmemiz açısından daha doğru bulduk.

Şekil 2.1: Asya Bölgesi Siyasi Haritası

Kaynak: Orta Asya Devlet Sınırlarını Gösteren Siyasi Harita, https://www.turkcebilgi.com/uploads/media/harita/harita_orta_asya.png (13.09.2017)

Çin ve Rusya İlişkileri

Sovyetler Birliği döneminde önce özellikle sınır sorunları çerçevesinde gerginleşen Çin Sovyet ilişkileri, SSCB'nin son döneminde iyileştirme çabaları içine girilmiş ve karşılıklı iyileştirme adımları atılmaya başlanmıştır. Fakat ilişkiler tam manasıyla iki dost ve müttefik ülke olmaya erişmeden SSCB'nin çöküşü SSCB'nin ardılı olarak Rusya-Çin ilişkileri şeklinde karşımıza çıkmıştır. SSCB'nin son yılları olan 1991'de karşılıklı olarak imzalanan sınır antlaşması SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya ile devam edip etmeyeceği büyük soru işaretleri içerisindeyken Çin ilk adımını

SSCB'nin dağılmasının hemen ardından Rusya'yı resmi olarak tanıyarak atmış bulunmaktaydı. Nitekim Ocak 1992'de New York'ta bir araya gelen Rusya Devlet Başkanı Yeltsin ve Çin Başbakanı Li Peng 16 Mayıs 1991 tarihli karar ve görüşmeleri tanıdıklarına dair açıklama yapmışlardır. İlişkilerin iyileştirilmesi adına çok net bir adım olan bu açıklama ileride Şangay İşbirliği Örgütüne giden yolda atılan en büyük adım niteliğinde olmuştur.

Çin- Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan İlişkileri

SSCB'nin dağılmasının ardından Sovyetler Birliğinden sonra kurulan devletler olan Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan Çin ile sınır komşusu olma özelliklerine sahiptirler. Nitekim Çin ve bu yeni kurulan devletler arasında ciddi sınır anlaşmazlıkları ve sınır tecavüzleri yaşanmıştır. Sınır sorunları açısından aralarında ekonomik ilişkilerde göze çarpmaktadır. Nitekim SSCB sonrası yeni kurulan bu devletlerin en büyük siyasi, ekonomik ve askeri ilişkileri Sovyet ardılı olarak tabir edilen Rusya ile gerçekleştirirken, diğer taraftan sınır komşuları Çin ile ilişkileri geliştirmek istemektedirler. Aynı zamanda ABD ve AB'nin de yakın takibi içerisinde olan bu ülkelerle Çin de özellikle ekonomi olmak üzere çeşitli ilişkiler kurmaktan yana bir tavır izlemekte. Nitekim Çin bölgede Japonya ve Güney Kore'den sonra yeni bir ABD müttefiki istememektedir. Fakat aralarında yaşanan bu sınır sorunları Çin'i Şanghay İşbirliği Örgütü kurma yolunda ilk adımları atmaya teşvik etmiştir.

2.2.3. Örgütün Kuruluşu

1991 yılında örgüt kuruluş sürecinde ilk adım olarak tabir ettiğimiz Çin-Sovyet görüşmelerinin, SSCB'nin dağılmasının ardından kurulan Rusya ile 1992 yılında yapılan görüşmede bu görüşmeleri ve yapılan antlaşmayı karşılıklı olarak tarafların tanınması Şangay İşbirliğine giden yolda önemli bir dönüm noktasını oluşturmuştur. Nitekim daha önce bahsettiğimiz ŞİÖ'nün kuruluş amacının üye ülkeler arası sınır ve güvenlik sorunlarını karşılıklı hoşgörü ve anlayışa dayanarak çözmek olduğu göz önünde bulundursak Çin, bu görüşmelerin sadece Rusya- Çin görüşmelerinin ötesinde SSCB'den ayrılan ve kendi sınır komşusu olan devletlerle aynı anda çözmek istemektedir.

Bu anlayışla hareket eden Çin, nihai amacına 1996 yılında Çin'in Şanghay şehrinde bir araya gelen Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan devlet başkanlarının imzaladığı “Sınır Bölgelerinde Askeri Alanda Güven Artırılmasına Dair Antlaşma” (<https://infoshos.ru/ru/?id=51>, 14.09.2017) “Şanghay Beşlisi” veya “Şanghay Platformu” isimli bir oluşum meydana getirmiştir. Hemen akabinde 1997 yılında Moskova’da yapılan toplantıda, “Sınır Bölgelerinde Karşılıklı Silahsızlanmaya Dair Antlaşma” imzalanmıştır. Bu ardı ardına yapılan iki antlaşmada hem Çin hem de Rusya asıl istekleri olan sınır bölgelerinde güvenliği sağlama konusunda hızlı bir şekilde amaçlarına ulaşmış gözükmeyle birlikte yapılan antlaşmaları uygun hareket edilip edilmeyeceği yeni kurulan bu Şanghay Platformu’nun kısa dönemde başarı göstergesi olacaktır. Geçilen bu kısa dönemde Şanghay Platformu başarılı bir şekilde ilerlerken beşli 1999 yılında rolünü artırarak Orta Asya’da güvenlik ve ekonomik işbirliğini hedefleyen bir yapıya dönüştürülmesi hususunda ön anlaşmaya varılmıştır. 5 Temmuz 2000 tarihinde, Tacikistan’ın başkenti Duşanbe’de düzenlenen zirvede Özbekistan’a “gözlemci üye” statüsü verilmesiyle birlikte “Şanghay Forumu’na” evirilen oluşum, 15 Haziran 2001 tarihinde Şanghay’da gerçekleştirilen zirvede bu ülkenin “tam üye” statüsüne yükseltilmesiyle de “Şanghay İşbirliği Örgütü” (ŞİÖ) halini almıştır. Bu şekilde bir örgüt statüsüne dönen Şanghay Beşlisi yapılanmasını da örgüt statüsü ile geliştirmiştir.

2001 yılında Özbekistan’ın üyeliğiyle tam üye sayısını altıya yükselten ŞİÖ daha sonra ilk genişleme dalgasını Haziran 2017 yılında Hindistan ve Pakistan’ın Astana’da yapılan zirvede tam üyeliklerinin onaylanmasıyla yaşamış ve örgütün tam üye sayısı sekize yükselmiştir. Bunun yanında Haziran 2017 itibarıyla Afganistan, Moğolistan, İran ve Belarus “Gözlemci Üye”, Türkiye, Azerbaycan, Sri Lanka, Ermenistan, Kamboçya ve Nepal “Diyalog Ortağı Ülkeler” şeklinde yer almaktadır.

2.3. ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ’NÜN YAPISI VE İŞLEVLERİ

2001 Yılında Şanghay şehrinde Şanghay Beşlisi olarak bilinen yapı Özbekistan’ında katılımıyla yapısını işlevini ve ismini değiştirerek uluslararası bir örgüt yapısı ve Şanghay İşbirliği Örgütü ismi ile yakın tarih kaynaklarındaki yerini almıştır. Bu zirve sonucunda yayınlanan “ŞİÖ Kuruluş Bildirisi’nde” örgütün kuruluş amaçları “üye ülkeler arasında karşılıklı güveni, dostluğu ve iyi komşuluğu pekiştirmek; siyasi,

ticari-ekonomik, bilimsel-teknik, eğitim, enerji, ulaşım, ekoloji ve diğer alanlarda var olan etkin işbirliğini genişletmek; bölgesel istikrar, güvenlik ve barış ile demokratik ve rasyonel yeni bir küresel siyasi ve ekonomik düzlem oluşmasına katkı sağlayacak müşterek çabalar sarf etmek” olarak belirtilmiştir. Kuruluş Bildirgesinde örgütün amaçları net bir şekilde anlatılmış ve bu amaçlar uğrunda çalışılmak üzere örgüt yapısı oluşturulmuştur. Bizde hem örgüt yapısını kavrayabilmemiz hem de bu örgütün başta AB olmak üzere diğer örgütlerle daha yakından inceleyebilmemiz için örgütün yapısı ve işlevlerini ayrı ayrı alt başlıklar altında inceledik.

2.3.1 Örgütün Yönetimsel Yapısı

AB’nin aksine hükümetler üssü değil hükümetler arası bir örgüt statüsünde yer alan Şanghay İşbirliği Örgütü, örgüt tüzüğünde yer alan amaç ve hedeflerin gerçekleştirilmesi kapsamında 7 ana organ faaliyet göstermekte ve kurumsal işleyişi sağlamaktadır. Bu organlar; Devlet Başkanları Konseyi, Hükümet (Başbakanlar) Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Devlet Bakanları ve/veya Kurum Başkanları Konseyi, Ulusal Temsilciler Konseyi, Bölgesel Terörizmle Mücadele Ajansı ve Sekreteryaya şeklinde oluşmaktadır. Şimdi örgüt işleyişi açısından bu kurumların görev, yetki ve toplanma sıklıklarını inceleyelim.

A) Devlet Başkanları Konseyi

Şanghay İşbirliği Örgütünün en üst organı Devlet Başkanları Konseyidir. Örgüt faaliyetlerinin temel hedeflerini belirleyen Konsey üye devletlerin Devlet Başkanlarından oluşur. Güncel uluslararası sorunların yanı sıra diğer devlet ve uluslararası örgütlerle ilişkileri belirleyen ana faktördür. Konsey olağan toplantılarını yılda bir kere Rusça alfabetik sıralamaya göre ŞİÖ üyesi ülkeler arasından birisi Konseye dönem başkanlığı yapar ve Konsey toplantısı o ülkede yapılır. ŞİÖ Tüzüğüne göre karar alma usulü, üye ülkeler arasında oylamaya gitmeden kararlar alınmaktadır ve eğer üye ülkelerden en az biri bu karara karşı çıkmazsa, uzlaşya dayalı olarak kabul edilmiş sayılmaktadır (<http://rus.sectso.org/documents/> 16.09.2017).

Üye ülkelerden herhangi biri alınan kararın bir kısmına veya tamamına ilişkin olarak kendi şerhini koyabilir ki bu durum anılan kararın alınmasına engel değildir. Bu şerh toplantı protokolünde yer alır.

B) Hükümet (Başbakanlar) Başkanları Konseyi

Konsey olağan toplantılarını yılda bir kez gerçekleştirir. Konsey Başkanlığını olağan toplantılara ev sahipliği yapan ülkenin Başbakanı yürütür. Konsey Dönem Başkanı, ŞİÖ üyesi ülkeler arasında önceden belirlenerek seçilir. Konseyin asıl görevi Örgütün bütçesidir. Örgüt bünyesinde işbirliğinin geliştirilmesi konusunda başta ekonomik olmak üzere çeşitli alanlardaki meseleleri çözmekle yükümlüdür.

C) Dışişleri Bakanları Konseyi

Örgütün mevcut faaliyetlerine, Devlet Başkanları Konsey toplantılarının düzenlenmesine ve uluslararası meselelere yönelik kurum içi istişarelerin yapılmasına ilişkin konulara bakar. Gerekli hallerde Konseyi ŞİÖ adına açıklama yapma yetkisine sahiptir. Konsey, kural gereği Devlet Başkanları Konseyi toplantılarından bir ay önce toplanır. Konseyin olağanüstü toplantıları en az iki üye tarafından teklif edilmesi ve diğer tüm üye ülkeler tarafından kabul edilmesiyle gerçekleşir. Konseyin olağan üstü toplantılarına ev sahipliği yapacak ülke karşılıkla anlaşmayla belirlenir. Konseyin Başkanlığını, Devlet Başkanları Konseyi toplantılarına ev sahipliği yapan ülkenin Dışişleri Bakanı yürütür.

Ç) Devlet Bakanları ve/veya Kurum Başkanları Konseyi

Devlet Başkanları Konseyi ve Hükümet Başkanları Konseyi toplantılarında alınan kararlar doğrultusunda üye ülkelerin ilgili Devlet Bakanlığı ya da kurumların yöneticileri ŞİÖ kapsamında işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla belirli sorunların ele alınması için düzenli toplantılar yapar. Bu Konsey bünyesinde gerçekleştirilen toplantıların başkanlığını, Devlet Başkanları Konseyine ev sahipliği yapan ülkenin ilgili kurum yöneticisi yapar ve toplantıların yeri ve zamanı önceden kararlaştırılır.

D) Ulusal Temsilciler Konseyi

Ulusal Temsilciler Konseyi, Örgütün mevcut faaliyetlerini koordine eden ve yürüten birimdir. Ulusal Temsilciler, her üye ülke tarafından kendi iç hukuk kurallarına bağlı olarak atanır. Yılda üç kere toplanan Konseyin Konsey Başkanlığını, Devlet Başkanları Konseyi'ne ev sahipliği yapan ülkenin ulusal temsilcisi ülkesinin ŞİÖ dönem başkanlığı süresince yürütür.

E) Bölgesel Terörizmle Mücadele Ajansı

Bölgesel Terörizmle Mücadele Ajansı, 15 Haziran 2001 tarihli “Şangay Sözleşmesine”(http://rus.sectesco.org/documents/ 16.09.2017). Taraf olan ülkelere Örgüt bünyesinde terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıcılıkla mücadele amacıyla oluşturulmuştur. Merkezi Özbekistan’ın Başkenti Taşkent’tedir. Temel Görev ve İşlevleri, ŞİÖ’nün 2001 yılında yayınladığı “Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırıcılıkla Mücadele Konvansiyonu”(http://rus.sectesco.org/documents/ 16.09.2017) tarafından belirlenmiş olup, oluşum ve finansman ilkeleri ile faaliyet düzeni üye ülkeler arasında yapılmış olan ayrı uluslararası anlaşmalara ve üye ülkelere kararlaştırılan diğer gerekli belgelerle düzenlenip yönetilmektedir.

F) Sekretarya

ŞİÖ’nün sürekli idari organıdır. ŞİÖ kapsamında düzenlenen etkinliklerin kurumsal teknik hazırlıkları ve Örgütün yıllık bütçe önerilerinin hazırlanmasından sorumludur.

Genel Sekreter, Dışişleri Bakanları Konseyi tarafından önerilen ve Devlet Başkanları Konseyi tarafından onaylanan kişi olur. Kural gereği, Rusça alfabetik sıraya göre ŞİÖ üyesi ülkelerin vatandaşları arasından dönüşümlü olarak uzatma hakkı olmaksızın 3 yıllığına seçilir. Genel Sekreter Yardımcıları, Ulusal Temsilciler Konseyi tarafından önerilir ve Dışişleri Bakanları Konseyi tarafından onaylanır. Örgüt Genel Sekreterinin seçildiği ülkeden seçilemezler. Hizmete ilişkin görevlerin icrasında Genel Sekreter, yardımcıları ve diğer Sekretarya çalışanları herhangi bir üye ülkenin devleti, hükümeti, kurumu veya şahsından izin ya da emir almalarına gerek yoktur. ŞİÖ Sekretaryası ve Genel Sekreteri AB’dekinin aksine çok ön planda ve yetki genişliğine sahip değildir.

2.3.2 Örgütün Siyasi İşlevi

Örgütün Siyasi İşlerini yürütülmesi Devlet Başkanları Konseyi, Hükümet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi ve Sekretarya tarafından sağlanmaktadır. Daha önce bunların hangi görevleri üstlendiği, nasıl seçildikleri ve ne sıklıkla toplandıkları gibi bilgileri inceliğimiz için şimdi daha çok siyasi olarak ne tür faaliyetler gerçekleştirdiğini inceleyeceğiz.

2001 yılındaki resmi kuruluşundan sonra Şanghay İşbirliği Örgütü, yayınladığı Şanghay Sözleşmesi'nde özetle şu başlıklar altında durarak çalışma alanlarını net bir şekilde açıklamıştır.

- “Birleşmiş Milletlerin kuruluş ilke ve amaçlarına bağlı kalarak, başta uluslararası barış ve güvenliğin temini, devletlerarasında dostane ilişkilerin ve işbirliğinin geliştirilmesini,
- Terörizm, aşırıcılık ve ayrılıkçılığın uluslararası barış ve güvenliğe; temel insan hak ve özgürlüklerine karşı tehdit oluşturduğunu ve bu hususların ŞİÖ üyesi ülkelerin toprak bütünlüğü ve güvenliğine; siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarı tehdit oluşturduğunun kabul edildiği,

Hangi nedene dayanırsa dayansın, terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıcılık suçlarını işleyen kişilerin hiçbir koşulda haklı görülmeceği ve yasalarca öngörülen cezalara çarptırılacakları; ŞİÖ üyesi ülkelerin iş bu Sözleşme uyarınca bahsi geçen suçlara yönelik birlikte mücadele etmek için anlaştıkları” (<http://rus.sectesco.org/documents/16.09.2017>) ifade edilir.

Sözleşmede açıkça belirtildiği şekilde ŞİÖ kuruluş çerçevesinde güvenlik politikaları üstünde yoğunlaşmış ve bu kapsamda siyasi ve askeri bir işbirliğinden bahsetmektedir. Fakat bu siyasi işbirliği kuruluş bildirgesindeki gibi zayıf kalmamıştır. Örgütün sonraki yıllarda siyasi işbirliğini artırmaya yönelik hamleler dikkat çekmeye başlamış ve örgüt için AB benzeri bir yapı olarak “Orta Asya Birliği”, NATO benzeri bir yapı olarak da “Doğu NATO” benzetmeleri yapılmaya başlanmıştır. Tabi ki örgüt incelendiğinde hem AB’den hem de NATO’dan ayıran çok çarpıcı yanları olduğu ortaya çıkmaktadır.

2.3.3 Örgütün Askeri İşlevi

Şanghay İşbirliği Örgütü’nün temeli olarak kabul edilen Şanghay Beşlisi’nin ilk bir araya gelişleri olan 1996 yılındaki “Sınır Bölgelerinde Askeri Alanda Güven Artırılmasına Dair Antlaşma” ve ardından yaşanan gelişmeler örgütün kabul edilen kuruluş amacı sınır güvenliği, terörizm ve aşırıcılıkla mücadele olduğu açıkça görünmektedir. Nitekim ŞİÖ kurulduktan sonrada her ne kadar kapsamını genişletse de Terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıcılıkla mücadeleye çok geniş yer verilmiş ve önemini

korumaya devam etmiştir. Bu konulara çok önem verilmesi ve önemini korumasının doğal sonucu Örgütün askeri bir işlev kazanması şeklinde gerçekleşmiştir.

ŞİÖ askeri işlevi, örgüt yönetim yapısına paralel olarak devletler üstü bir askeri nitelik olmaktan çok devletlerarası askeri bir nitelik taşımaktadır. Nitekim ŞİÖ, bu yönüyle NATO'dan keskin bir şekilde ayrılmaktadır. AB ile bir nebze benzerlik gösteren askeri gelişmelerde ise (asker ve mühimmat gücü değil askeri birliktelik olarak) AB'nin çok önünde olduğu ortaya çıkacaktır. ŞİÖ ile NATO'yu keskin bir şekilde ayıran askeri farklılık, NATO üyesi herhangi bir devlete yapılacak sınır ihlali, savaş ilanı vb. konularda NATO bir birlik olarak bütün NATO üyesi ülkelere yapılmış kabul edilir. ŞİÖ'de ise böyle kesin bir yargı yoktur, bu konu ulus devletlerin inisiyatifine bırakılmıştır. Aynı zamanda NATO içerisinde, NATO'ya üye bütün devletlerin asker vermesiyle oluşan bir NATO askeri gücü bulunmasına karşın ŞİÖ'nün böyle bir askeri gücü bulunmamaktadır. AB ile benzerliği ise tam olarak bu konuda gerçekleşmekte ve AB'nin de ne böyle bir askeri gücü nede üyelerinin NATO benzeri bir zorunluluğu bulunmamaktadır. İkisi de askeri işlev konusunda aynı özelliklere sahip olmasına karşın ŞİÖ'nün askeri işlevinin AB'nin askeri işlevinden ileride olmasını sağlayan niteliği, hem kuruluş amaçları içerisindeki en önemli amacın güvenlik politikaları olması hem de ŞİÖ üyesi devletlerin bugüne kadar yaptığı askeri tatbikatlardan dolayı olduğu söylenebilmektedir.

Şanghay Beşlisi kuruluş nedeni olan sınır sorunlarını uluslararası tarihinde çok ender görülür bir şekilde karşılıklı antlaşmaya ve rızaya dayanarak 5 yıl gibi kısa bir sürede çözmüş ve 2001 yılına gelindiğinde güvenlik anlamında artık yeni işbirliği stratejisi “üç şer” diye adlandırılan terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıçılık hareketleri olmuştur. ŞİÖ'nün en önemli özelliklerinden biriside terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıçılıkla mücadele anlamında kurulan ilk uluslararası örgüt olmasıdır. Bu alanda işbirliğini geliştirmek isteyen ŞİÖ, 2002 yılındaki St. Petersburg Zirvesi'nde “ Bölgesel Terörizmle Mücadele Ajansı'nın”(RATS) kurulmasına kararlaştırmıştır ve bu bildirmede, terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıçılıkla mücadelede bahse konu tehditlerin bertaraf edilmesinde üye ülkelerin birbirlerini destekledikleri ve kendi topraklarında hiçbir şekilde teröristlerin barınmasına, eğitilmesine veya finanse edilmesine izin verilmeyeceği açıkça belirtilmiştir (<http://rus.sectesco.org/documents/> 2017).

Tabi ki burada bakılması gereken diğer bir nokta ŞİÖ'nün kurulmasını sınır sorunlarını çözüp enerjisini başka taraflara aktarmak için isteyen Çin, sınır sorunlarının çözülmüş olmasına rağmen bu örgüte neden hala bu kadar önem verdiği olacaktır. Bahsettiğimiz 2002 yılları için bu sorunun cevabı "RATS" olacaktır. Çünkü bu örgüt ve çalışma alanı en çok Çin'in yararlanabileceği bir yapıya sahiptir. Zira RATS bünyesinde Orta Asya ilkeleriyle terörle mücadele alanında işbirliğini yasal bir zemine kavuşturan Çin, bu sayede Doğu Türkistan'dan kaçarak bölgedeki diğer ülkelere yerleşen ayrılıkçı Uygur hareketine karşı baskıyı arttırmış ve Doğu Türkistan Kurtuluş Hareketi gibi pek çok oluşumun yasaklanarak, terörle suçlanan Uygur Türklerinin Çin'e iade edilmesini sağlamıştır.(Pürtaş 2008:49) Yine de bu söylemden RATS'dan sadece Çin'in faydalandığını ya da sadece Çin için önemli olduğunu çıkarmak büyük bir yanlışlıktır. Aksine RATS bütün ŞİÖ üyesi devletler için kritik önem taşımaktadır. Rusya için yıllardır mücadele ettiği ve köken yönünden Orta Asya Cumhuriyetleriyle aynı kökeni taşıması nedeniyle Orta Asya'da kolaylıkla destek bulabilen Çeçenistan ayrılıkçı hareketi ve Çeçen mücahitlerle mücadelesi hem yasal bir zemine oturtmuş hem de Çeçenlere gelebilmesi muhtemel desteklerin önünü kesmiştir. Diğer Orta Asya Devletleri ise RATS ile birlikte kendileri için büyük tehdit unsuru olan (özellikle batı desteğiyle kurulan ve faaliyet gösteren) Radikal İslami örgütlere karşı Çin'in ve Rusya'nın desteğini alarak merkezi otoritelerini korumalarını sağlamıştır demek yanlış olmayacaktır.

Devletlerarası çok taraflı çıkar ilişkisine dayanan bu örgüt çerçevesinde birbirlerine en çok yarar sağlayan iki devlet şüphesiz Rusya ve Çin olmuştur. Birbirleriyle askeri ilişkileri hızla gelişen bu iki devlet arasında savunma sanayindeki işbirliği ilişkilerin en önemli ayağını oluşturmaktadır. Rusya'dan yüksek teknolojiye sahip ve uluslararası piyasalara göre daha ucuz silah satın alan Çin, ABD ve Batı Avrupa'dan silah temin eden Tayvan'la teknik düzeyde rekabet edebilmektedir. Çin için Tayvan ayrılıkçı hareketi özellikle batıdan aldığı silah ve ekonomik destek ile toprak bütünlüğüne tehdit eden en önemli harekettir (Adıbelli, 2006:303). Benzer şekilde Rusya'da enerji gelirleri ile birlikte ekonomisine ciddi katkı sunan silah pazarında kendisine Çin gibi cazip bir müşteri edinmektedir. Rusya 2009-2013 yılları arasında Çin silah pazarının yüzde 64'ünü ele geçirmiş ve böylelikle yüzde 75'lik payla

Hindistan'dan sonra (2017 itibariyle Hindistan'da ŞİÖ üyesi olmuştur.) en çok silah sattığı ülke konumuna gelmiştir (Nogayeva 2013:172).

2014 tarihinden itibaren NATO'nun Afganistan'dan çekilmesi sonucu burada oluşan otorite boşluğu ve bu boşluğun terör örgütleri tarafından kullanılarak bölgede istikrarsızlığa sebep olması da ŞİÖ üyesi ülkeleri endişelendirmekte ve ŞİÖ bu konularla ilgili bölgesel terörizmle mücadele anlamında istikrarı sağlayabilmek açısından Hindistan ve Pakistan'ın da bu alana girmesini istemektedir ve bu konudaki çalışmalar 2017 yılında sonuçlanarak bu iki ülkede ŞİÖ'ye tam üyelik statüsüne yükselmiştir. Yine bölgesel terörizmle mücadele kapsamında ŞİÖ, her ne kadar askeri bir blok olmasa da, Örgüt kapsamında belirli dönemlerde ikili veya çok taraflı askeri tatbikatlar yapmıştır. Bunlara birkaç örnek verecek olursak; ilki 2002 yılında Çin ve Kırgızistan'ın Tan-Shan (Sino-Kırgız sınır bölgesi)'da yaptığı iki taraflı askeri tatbikat olmuştur. Bu tatbikatı 2003 yılında Sincan (Sino-Kazak sınır bölgesi)'da yapılan ve ŞİÖ üyesi bütün devletlerin katılımıyla gerçekleşen tatbikat takip etmiştir. Özellikle 2006 ve 2007 yılında yoğunlaşan tatbikatların en büyüğü ise Barış Misyonu 2014 adıyla yine en çok katılımın Çin'in sağladığı ŞİÖ üyesi ülkelerin tamamının katıldığı çok kapsamlı bir tatbikat gerçekleştirmiştir. Döneminin en kapsamlı askeri tatbikatı olarak tarihe geçen bu tatbikat, ABD ve AB devletlerinde tehdit olarak nitelendirilmiş olacak ki, ABD buna bir karşılık niteliğinde bu güne düzenlenmiş en büyük askeri tatbikatı 2016 yılında 27 ülkenin katılımıyla gerçekleştirmiştir. Tabi ki şunu da unutmamak gerekmektedir; ŞİÖ bünyesindeki askeri işbirliği daha çok ABD'nin Avrasya coğrafyasındaki askeri varlığına bir tepki mekanizması olarak işlemektedir (Oğan, 2009: 38).

Doğrudan NATO benzeri bir askeri gücü olmamasına karşın ŞİÖ'nün askeri alandaki bu çalışmaları, Örgütün kuruluş amacını güvenlik politikaları oluşturmaları ve Örgütün iki büyük gücü Rusya ve Çin'in askeri büyüklüğü Şanghay İşbirliği Örgütü'nün askeri yapısının ne denli büyük olduğunun en büyük göstergelerini oluşturmaktadır.

2.3.4 Örgütün Ekonomik İşlevi

Örgütün işbirliği alanlarında en önde gelenlerden biriside hiç şüphesiz ekonomik alanda işbirliği oluşturmaktadır. Nitekim bu işbirliği örgütün resmi kuruluş yılı olan 2001 yılının Eylül ayında Almatı'da düzenlenen Hükümet Başkanları Konseyi

toplantısında “ŞİÖ Üyesi Devletler Arasında Ticaret ve Yatırım Alanında Elverişli Şartların Oluşturmasına ve Bölgesel Ekonomik İşbirliğine Dair Temel Amaç ve Yönelimler Hakkında Mutabakat Zaptı”(http://rus.sectesco.org/documents/ 19.09.2017) oluşturulması ve 2003 yılında Pekin’de “ ŞİÖ Üyesi Devletlerin Çok Taraflı Ticari-Ekonomik İlişkiler Programı” (http://rus.sectesco.org/documents/2017) imzalanmıştır. Ama örgüt yapısı gereği ŞİÖ’nün ekonomik büyüklüğünü yine devletlerin ulusal ekonomik büyükleri sağlamaktadır. Örgüt bu nebze de sadece işbirliğinin ŞİÖ üyesi ülkeler arasında işbirliğini geliştirmekte aktif rol oynamaktadır.

Örgüt üyesi devletlerin ekonomik yönleri incelendiğinde ise 2017 verileri baz alınarak, Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla(GSYH) verilerine göre Çin, 11 Trilyon 8 Milyar Dolar ile Dünyada ikinci sırada yer almaktadır. (Burak Gerçek, Mayıs 2017), Aynı şekilde Rusya’nın G8, Çin’inde G20 ülkeleri arasında yer aldığını düşünürsek ŞİÖ’nün ekonomik dinamosunun askeri alanda olduğu gibi ekonomik alanda da bu iki ülke olduğu göz önüne çıkacaktır. Fakat atlanmaması gereken en önemli iki noktadan birincisi 2017 yılı itibariyle örgüte üye olan Hindistan’da G20 üyesi ülkeler arasında yer almaktadır. İkincisi ise ekonomik yönden gelişmiş bir düzeyde olmamalarına karşın ŞİÖ üyesi diğer devletlerin, petrol ve doğalgaz rezervleri açısından zengin olmaları ekonomik yönden örgüt bünyesine dolaylı olarak katkı sağlamalarını olanak sağlamaktadır. Nitekim ekonomik yönden büyümenin en büyük dezavantajı enerji bağımlısı bir ülke haline gelmekten geçmektedir. Şuan ki dünya enerji rezervlerinin yüzde 60’lık bir kısmı ABD ve AB ülkelerinin kontrolü altındayken, Çin’in ise kontrolü altındaki enerji kendi enerji ihtiyacını dahi karşılamaktan uzak bir görüntü sergilemektedir. Fakat özellikle Rusya ve Kazakistan’ın doğalgaz rezervlerine sahip olması Çin’i enerji yönünden batıya bağımlı olmaktan kurtarıyor ve ekonomik gelişimine önemli ölçüde katkı sağlıyor demek yanlış olmayacaktır. Nitekim 2015 yılı verileri göz önünde bulundurularak, ŞİÖ üyesi devletlerin petrol rezervleri ve dünya petrolü üzerindeki payları şu şekilde görünmektedir;

- Rusya: 80.000 Milyon Varil ile %4.82
- Çin: 24.649 Milyon Varil ile %1.49
- Hindistan: 5.643 Milyon Varil ile %0.34
- Özbekistan: 600 Milyon Varil ile %0,1

- Kazakistan: 30.000 Milyon Varil ile %1.81 şeklinde yer almıştır.(Ülkelere Göre Petrol Rezervleri,2015, <http://www.enerjiatlası.com/rezerv/dunya-petrol-rezervi.html>)

Dünya petrol rezervlerin çok az bir kısmını elinde bulunduran ŞİÖ, doğalgaz rezervleri konusunda ise daha güçlü bir görünüm sergilemektedir. 2015 yılı verileri ışığında ŞİÖ üyesi ülkelerin doğalgaz rezervleri ve dünya doğalgazı üzerindeki payları ise şu şekilde görünmektedir;

- Rusya: 49.541 Milyar m3 ile %24.53
- Çin: 3.439 Milyar m3 ile %1,7
- Hindistan: 1.484 Milyar m3 ile %0.73
- Kazakistan: 1.918 Milyar m3 ile %0.95
- Özbekistan: 1.608 Milyar m3 ile %0.80
- Pakistan: 736 Milyar m3 ile %0.36 şeklinde yer almıştır.(Ülkelere Göre Doğalgaz Rezervleri, 2015, <http://www.enerjiatlası.com/rezerv/dunya-dogalgaz-rezervi.html>)

Bu verilere göre özellikle doğalgaz anlamında çok büyük bir güce sahip olan ŞİÖ'ye ayrıca gözlemci üye statüsünde bulunan ve Rusya ile yakın ilişkilerinden dolayı ŞİÖ'ye tam üye olması yakın zamanda beklenen İran'ın 2015 verilerine göre petrol ve doğalgaz rezervleri;

- Petrol rezervi: 157.800 Milyon Varil ile %9.51
- Doğalgaz rezervi: 33.500 Milyar m3 ile %16.59

İle çok büyük bir enerji rezervi bulundurduğu söylenebilir. Enerji anlamında İran'ın olası tam üyeliği ŞİÖ'yü AB'den ve ABD'den çok güçlü bir duruma getireceği açık gözükmemektedir.

- ŞİÖ bunlar dışında ekonomik birlik çabalarını devam ettirmiş ve şuana kadar ekonomi yönünden birçok adım atmıştır. ŞİÖ'nün ekonomik işbirliğine yönelik çalışmalara kronolojik sıra ile bir göz gezdirirsek;
- Eylül 2001'de daha önce bahsettiğimiz Almatı'da “ŞİÖ Üyesi Devletler Arasında Ticaret ve Yatırım Alanında Elverişli Şartların Oluşturulmasına ve

Bölgesel Ekonomik İşbirliğine Dair Temel Amaç ve Yönelimler Hakkında Mutabakat Zaptı” imzalanması.

- Eylül 2003’te Pekin’de “ŞİÖ Üyesi Devletlerin Çok Taraflı Ticari-Ekonomik İlişkiler Programı” imzalanması.
- 2003-2005 yılları arasında ŞİÖ’nün siyasi ve ekonomik alanlardaki net amaçlarının belirlenerek mevzuata dair nihai işlemlerin tamamlanması.
- Ekim 2005 yılında ŞİÖ Bankalararası Birliği’nin kurulması.
- Haziran 2006’da ŞİÖ İş Dünyası Konseyi’nin kurulması.
- Ağustos 2007’de Bişkek’te “ŞİÖ Üyesi Ülkelerin Uzun Vadeli İyi Komşuluk, Dostluk ve İşbirliğine Dair Antlaşma” imzalanması.
- Haziran 2010’da ŞİÖ’ye yeni üyelerin katılımına ilişkin Protokolün imzalanması.
- Aralık 2013’te ŞİÖ Enerji Kulübü’nün kurulmasına dair mutabakatın imzalanması.
- Haziran 2017’de Astana’da Hindistan ve Pakistan’ın ŞİÖ’ye “tam üyelik” başvurularının onaylanması şeklinde kısaca sıralayabiliriz.

Bunlardan İş Dünyası Konseyi ve Enerji Kulübünün faaliyetlerine ve amaçlarını daha ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğiz. Aynı zamanda ŞİÖ’nün 2009 yılındaki Yekaterinburg zirvesinde Çin, daha önce Rusya’nın teklif ettiği, ŞİÖ coğrafyasında ABD Doları yerine kendi ulusal para birimleriyle ticaret yapma teklifini desteklemiş ve üye ülkelere bu konuda gerekli krediyi sağlayabileceğini duyurmuştur.(Temur,2015:40) Ekonomik anlamada bu adım ŞİÖ ekonomik işlevinin ne denli büyük amaçlar içermekte olduğunu ve AB’deki EURO Bölgesi gibi bir bölge kurulmasının olası olduğunun en büyük göstergesi konumunda yer almaktadır.

İş Dünyası Konseyi(İDK)

ŞİÖ çerçevesinde karşılıklı ekonomik ilişkilerin kurulması amacıyla 2006 yılının Haziran ayında kuruldu (<http://rus.sectesco.org/documents/20.09.2017>).

Merkezi Moskova’da bulunan ŞİÖ İDK’nın temel görevi ŞİÖ bünyesinde ekonomik işbirliğini geliştirmek, üst düzeyde kararlaştırılan ekonomik projelerin hayata

geçirilmesini sağlamaktır. ŞİÖ İDK'nın en yüksek organı, düzenli olarak her yıl toplanan “Yıllık Kurul” oluşturmaktadır. Yıllık Kurul'un karar alma sürecinde üye ülke temsilcileri arasında uzlaşma aranmaktadır. Yıllık Kurul'un aldığı kararlar İDK'yi bağlayıcı niteliktedir. ŞİÖ İş Dünyası Konseyi bünyesinde geliştirilen projelerin başında “ŞİÖ Yüksek Hızlı Bilgi Yolu, Sıvılaştırılmış Petrol Gazı(LPG), Genel Kargo İhracatı Terminal Kompleksi İnşası Projesi, Teknopark Konstantinovo, ŞİÖ Dijital İmza, Güney-Ural Taşımacılık ve Lojistik Kompleksi, ŞİÖ Coğrafyasında Emek Göçü Güvencesi Sistemi, Sağlık Alanında yeni projeler, Rusya ve Kazakistan'da LED lambaları imalathanesinin kurulması, Kazakistan ve Tacikistan'da orta ve küçük ölçekli Hidro-elektrik santralleri kurulması, ŞİÖ ülkeleri arasında e-ticaret ortamının oluşturulması gibi projeler yer almaktadır.(Temur, 2015: 51,52).

Bütün bu projeler ışığında İDK'nın Örgüt ekonomik işlevi açısından ne denli önemli olduğunu ortaya koysa da, İDK'nın en büyük finansörünün Çin olması ve ŞİÖ'nun bir Örgüt sermayesi bulunmaması bu projelerin Çin'in istediği kadar ve istediği yönde ilerleyebileceğini ortaya koymaktadır. Yani Çin, Örgüt ekonomik işlevinin en büyük sermaye sahibi olarak Örgüt ekonomik faaliyetlerinin kendi çıkarları doğrultusunda çalışmasını isteyecektir. Bu durum özellikle Rusya olmak üzere örgüt devletlerini endişelendirmesinin yanında Örgüt ilerleyişi ve geleceği bağlamında ŞİÖ'nün en büyük dezavantajları arasında yer almaktadır.

Enerji Kulübü(EK)

ŞİÖ ekonomik politikalarında enerji alanının ne denli önemli olduğunu daha önce değinmiştik. Aynı şekilde ŞİÖ üyesi devletlerin ellerinde bulundurdıkları enerji rezervleri dünya enerji politikalarını etkileyebilecek bir yapıya sahiptir. Tabi ki sadece rezerv olarak bulunun petrol ve doğalgaz gibi dünya enerji sektörünün dinamoları ancak aktif kullanılıp, dünya pazarına açılabilirler taktirde ekonomik işlem kazanmış olacaktır. ŞİÖ ise elinde bulundurduğu bu gücü aktif bir şekilde kullanımını düzenlemek ve yürütmek amacıyla 6 Aralık 2013 tarihinde Moskova'da ŞİÖ Enerji Kulübü'nün kurulmasına dair Afganistan, Belarus, Çin, Hindistan, Pakistan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Moğolistan, Tacikistan, Türkiye, Sri Lanka ve Rusya arasında bir Mutabakat Muhtırası imzalamıştır (<http://rus.sectesco.org/documents/21.09.2017>).

Bu antlaşmayla ŞİÖ, genel manada ŞİÖ tam üyeler arası yaptığı anlaşmalardan geleneğin dışına çıkarak, tam üye, gözlemci ve diyalog ortağı tüm ülkeler ile gerçekleştirmiştir. Bu gelenek dışı davranış ŞİÖ için Enerji Kulübünün ne denli büyük bir öneme sahip olduğunun açık bir göstergesidir. EK antlaşmasına taraf ülkeler içerisinde alınan kararlar tavsiye niteliğinde olmakla birlikte asıl amacı, ŞİÖ EK vasıtasıyla enerji temin eden ülkelerin aralarındaki sorunların giderilmesi, altyapı tesislerinin yapımı, hidroelektrik kaynaklarının geliştirilmesi ve atom enerjisi potansiyelinin kullanımı, alternatif enerji kaynakları bulma konusunda gerekli AR-GE çalışmalarının yapılmasını öngörmektedir (Temur, 2015: 53).

Nitekim ŞİÖ EK kuruluşuna ve işleyişine giden düzlemde en büyük itici gücü, gelişmesi ve ilerlemesinde enerjinin vazgeçilmez bir yere sahip olduğu Çin oluşturmaktadır. Çin'in enerji ihtiyacı ve bu enerji ihtiyacını Orta Doğu, Orta Afrika ülkelerinden, deniz yolu taşımacılığı şeklinde karşılıyor olması bu ihtiyacını karşılarken ABD'nin denetimi altında gerçekleştirmek zorunluluğunu doğruyor. Çünkü deniz yolunu kullanan Çin, Malakka gibi ABD'nin kontrolünde olan bir boğazdan geçmek zorunda kalmaktadır. Çin açısından bütün bu olumsuz gerçekler Çin'i, ŞİÖ EK aracılığıyla proje veya yapım aşamasında olan Petrol ve Doğalgaz boru hatlarına ve taşımacılığına destek vermeye itiyor. Rusya ise özellikle Ukrayna sorunu nedeniyle Batı ile yaşadığı kriz çerçevesinde elindeki petrol ve doğalgazı alabilecek stratejik ortağı Çin'e bu girişimlerde destek veriyor. Ayrıca Çin ve Kazakistan arasındaki petrol ortaklık seviyeleri artırılıyor ve enerji politikaları örgüt üyesi her devlete bir şekilde ekonomik politikalarına katkı sağlayacak nitelikte geliştirilmeye devam ediyor. Bahsi geçen Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları projeleri; Rusya'nın İrkutsk bölgesinden Kuzey Doğu Çin'e uzanan Kovykta doğalgaz projesi, Batı Sibirya'dan Sincan'a uzanan Altay doğalgaz projesi, 300.000 KW kapasiteli Kazakistan- Mayina Hidroelektrik Santrali, Tacikistan'da 350 km uzunluğunda 500 KW kapasiteli Güney-Kuzey elektrik iletim hattı, Çin ve Kazakistan arasındaki 200.000 varil kapasiteli Atasu- Aleshenkou petrol boru hattı, çift hat üzerinden Taishet'ten Skovorodina'ya, buradan bir hat Çin'e, diğeride Japonya'ya gemilerle taşınmak üzere Pasifik Okyanusuna uzanan Doğu Sibirya- Pasifik Okyanusu petrol boru hattı, Çin ile Özbekistan arasındaki doğalgaz boru hattı oluşturmaktadır (Ferit Temur, 2015: 54). Bu şekilde ŞİÖ üyesi bütün ülkelerin ya doğrudan ya da boru hatlarının toprakları üzerinden geçmesi nedeniyle

dolaylı olarak yarar sağlayan ŞİÖ üyesi ülkelerin tamamı ŞİÖ EK'nın politikalarına tam destek vermektedir.

2.3.5. Örgütün Sosyal ve Kültürel Yapısı

ŞİÖ'yü AB'den ayıran en büyük etmenlerden biriside sosyal ve kültürel anlamadaki farklılıklardır. AB sosyal ve kültürel alana çok fazla önem vermektedir. AB'de sosyal manada bir “Avrupa Vatandaşlığı” hatta bir “Avrupalı” kimliği oluşturmaya çalışılmaktayken, ŞİÖ bunun çok gerisinde bir görünüm sergilemektedir. Nitekim Rus uzmanlar, ŞİÖ'yü sosyal ve kültürel ilişkiler konusunda yetersiz kalmakla eleştirmekte ve Örgüt kapsamında ortak eğitim ve kültür programlarının geliştirilmesine ihtiyaç olduğunu belirterek, ŞİÖ Üniversitesi ve Gençlik Konseyi gibi platformların kurumsallaşmasına önem verilmesini gerektiğini savunmaktadırlar (Temur, 2015: 59).

Tabi ki ŞİÖ'nün AB'ye göre bu konuda geri olması ŞİÖ içerisinde bu konu hakkında hiçbir çalışma yapılmadığı anlamına gelmiyor. ŞİÖ kültürel işbirliği çalışmalarına 2005 yılında atılan ilk somut adım “2005-2006 Yılları Arasında ŞİÖ Çerçevesinde Çok Taraflı Kültürel İşbirliği Planı'nın” uygulanması için çalışmalar başlatılması olmuştur. Ardından 2007 yılındaki Bişkek Zirvesi'nde “Kültür Alanındaki İşbirliği Hakkında Anlaşma” imzalanarak konu Devlet Başkanları Konseyi düzeyine taşınmıştır (<http://rus.sectesco.org/documents/> 2017). 2008'te Astana'da gerçekleştirilen ŞİÖ Eğitim Bakanları toplantısında Rusya, Çin, Tacikistan, Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan tarafından varılan uzlaş çerçevesinde, bölge çalışmaları, enerji, çevre bilimi, ileri teknoloji ve Nano teknoloji alanlarında eğitim vermeyi öngören “ŞİÖ Üniversitesi” kurulması kararlaştırılmıştır. Yine 2009 yılında Kazan'da düzenlenen ŞİÖ Kültür Bakanları toplantısında, üye ülkelerin genç nüfusuna yönelik barış, adalet gibi değerler ile yetiştirilmesine yönelik bildirge imzalanmıştır.

Bütün bu kültürel alandaki işbirliği adımları sonuçlarını vermeye başlamış, Çin ve Rusya halkları arasında, bu iki ülke düşman statüsünden dost ve müttefik statüsüne girmeye başlamıştır. Nitekim Rusya'da bir toplumsal araştırma şirketinin 2014 yılında Rusya'da yaptığı anket sonuçlarına göre; ankete katılanların %49'u Çin'i “stratejik ve ekonomik ortak”, %36'sı “dost ve müttefik ülke”, %8'i “ekonomik rakip ve sadece %1'i ise “düşman ülke” yanıtını vermiştir (https://wciom.ru/database/baza_rezultatov_oprosa_s_1992_goda/ 2017) Benzer şekilde Çin'de yapılan anketlerin

sonucunda da ortalama aynı verilerin yakalanması mümkün olmaktadır. Bu veriler ışığında değerlendirildiğinde ise ŞİÖ Kültürel İşbirliği her ne kadar yetersiz görünse hatta AB'ye oranla yok denecek kadar az bir görüntü sergilese de bu kısa sürede bu ilerleyişi, ŞİÖ'nün bu alana eğilimini artırmasıyla birlikte, ileride daha olumlu sonuçlar vereceği açık bir şekilde görünmektedir.

2.4. ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ'NÜN GELECEĞİ

Şanghay İşbirliği Örgütü kuruluşundan bugüne kadar uzun bir yol kat etmiş ve şuan geldiği aşamada kuruluş amaçlarını tamamlamış, kendisine yeni bir vizyon çizmiştir. Bu yeni vizyonun ne olduğunu, özellikle Rusya ve Çin liderlerinin her fırsatta dile getirdikleri “Tek kutuplu dünya kabul edilemez.”, sözleri açıkça ortaya koymaktadır. Bu vizyonda ilerleyen ŞİÖ'nün geleceği hakkında çıkarım yapabilmek adına, örgütün şuan ki durumu iyi incelenmeli ve önündeki sorunların geçmişine dayanarak nasıl bir yöntem ve hızda çözeceği iyi analiz edilmelidir. Bu kapsamda bizde örgütün öncelikle hali hazırda mücadele etmesi gereken sorunları inceleyip geleceği hakkındaki çıkarımları bunun sonucunda yapmayı daha doğru bulduk.

2.4.1. Örgütün Şimdiki Durumu

Şanghay İşbirliği Örgütü 1996 yılında Pekin'in inisiyatifiyle başlayan ve 2001 yılı itibariyle uluslararası örgüt olarak yoluna devam eden bir yapılanmadır. ŞİÖ kuruluşundan bugüne kadar, dönem dönem durgunlaşıp işlevini kaybetmiş gözüксе de, çok yol kat etmiştir. Nitekim kuruluş amacının üye devletlerarasındaki sınır ve güvenlik sorunları olduğunu düşünürsek günümüz itibariyle bu sorunların çoğunlukla tamamlandığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Sınır sorunlarının sonuçlanması ve bu amacın ortadan kalkmasıyla birlikte ŞİÖ, misyonunu tamamlamış olarak tarihe gömüleceğine inanan birçok uluslararası ilişkiler uzmanını yanıltarak, kendisine yeni bir vizyon çizerek yeni politikasını terörle mücadele, askeri, ekonomik ve kültürel alanda işbirliği şeklinde açıklamış ve çalışmalarına kaldığı yerden devam etmiştir. Nitekim ŞİÖ'nün yeni amaçlarında ki başarısı Örgütün adını daha fazla duyurmaya başlamış, Rusya ve Çin liderlerin ŞİÖ bünyesinde yaptığı ve sürekli bahsi geçen “Tek kutuplu dünya kabul edilemez.” sözleri Örgüt vizyonunu geliştirmiş ve uluslararası camiada ŞİÖ'nün yeni bir kutup olup olamayacağı tartışılmaya başlamıştır.

Örgüt üyesi devletlerin karşılıklı hoşgörüsüne dayanan örgüt yapısı, ŞİÖ'yü diğer örgütlerden ayıran en büyük fark olarak her zaman gündeme gelmiştir. Bu farklılık çoğu uluslararası ilişkiler uzmanı için ŞİÖ'nün bir kutup olarak yükselmesine engel teşkil etmekteyken, (Kemaloğlu, 2016) sayıları oldukça az olan uzmanlara göre ise bu farklılık ŞİÖ'nün yükselişinin temel etmenini oluşturmaktadır.

Tarihi gelişimini, devletlerin ŞİÖ'yu kurmaya götüren gelişmeleri ve ŞİÖ'nun bugüne kadar yaptıklarını yukarıda ayrıntılı bir şekilde işledik. ŞİÖ'nün geleceği hakkında çıkarımlar yapmak için ise ŞİÖ'nun şuandaki çözmesi gereken sorunları ve ilerleyişi için önünde duran engelleri ayrıntılı bir şekilde incelemek gerekmektedir. Öncelikle resmi olarak 15 Haziran 2001 yılında Şanghay'da gerçekleştirilen zirvede, Şanghay İşbirliği Örgütü olarak kurulan örgüt, Eylül 2017 itibarıyla 8 tam üyeli, 4 gözlemci üye ülkesi ve aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 6 diyalog ortağı üyesi bulunan resmi bir uluslararası örgüttür. İlk genişleme dalgasını Haziran 2017'de Hindistan ve Pakistan'ın tam üyeliğiyle yapan ŞİÖ, bu noktada genişlemenin gerilemeye sebep olmasına izin vermemelidir.

Hindistan ve Pakistan'ın üyeliği, özellikle ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi sonucu bu bölgede doğan otorite boşluğundan faydalanan terör gruplarının, başta Afganistan olmak üzere Pakistan ve kısıtlıda olsa Hindistan topraklarında faaliyet göstermeleri açısından çok önemli bir olaydır. Bu terör grupları kendi alanlarında karışıklığa sebep oldukları gibi ŞİÖ üyesi diğer devletlerinde içlerinde karışıklık çıkartabilme ihtimalleri oldukça yüksektir. Bu açıdan Hindistan ve Pakistan'ın ŞİÖ üyeliğinden, bu tip terör örgütleriyle mücadelenin en yüksek düzeye çıkması açısından çok önemli tarihi bir adım olarak bahsedebiliriz. Fakat bu yönlü olumlu bir adım atan ŞİÖ'nun, yeni üyeleri Hindistan ve Pakistan'ın aralarındaki tarihi sorun olan Keşmir bölgesi sorununun gözden kaçırılmaması gerekmektedir. Nitekim bu iki devlet arasında çıkabilecek olası bir savaş ŞİÖ'nun misyonunu ve güvenirliliğini kaybetmesine neden olabileceği aşikar bir gerçektir. ŞİÖ'nun, uluslararası sistemde yeni bir kutup olarak yükselmesinde şuan için ilk adım genişleme dalgalarının yanında, Örgüt üyesi devletlerin birbirlerine tam manasıyla güvenin ve açık bir işbirliğinin sağlanması olmalıdır. Örgütün kuruluş antlaşmasının da “Sınır Bölgelerinde Askeri Alanda Güven Artırılmasına Dair Antlaşma” (<https://infoshos.ru/ru/?id=51> 14.09.2017) olduğunu göz önünde bulundurursak, yeni üyeleri içinde ilk yapılması gereken karşılıklı hoşgörü ve

anlayış içerisinde aralarında ki sınır sorunlarının çözülmesi olacaktır. Bu sorunun en doğru çözüm yolu, sınır sorunu yaşayan bu iki ülkenin, Şanghay İşbirliği Örgütü'nü hakem olarak kabul etmesi ve masaya oturmasıdır. Bu şekilde bir çözüm üretilmesinde ki şahsi kanaatim, hem çözüme hem de Örgüte büyük katkı sağlayacağı şeklindedir. Fakat Temmuz 2017'de gerçekleşen ve medyaya yansıyan Hindistan ve Pakistan'ın Keşmir Sınır Bölgesindeki çatışma haberleri ve ŞİÖ'nün bu konu hakkında resmi bir açıklama yapmaması gerilimi tırmandırdığı görünmektedir. Burada Şanghay İşbirliği Örgütü'nün üzerine düşen, bu iki ülke arasındaki sorunun bir daha sıcak çatışma yaşanmadan ivedilikle çözmek olacaktır. Bunun içinde bu iki ülke arasında sınır sorunu olan bölgenin tarihi sürecini iyi analiz edebilmek ve adımları bu analize göre atmak çok önemlidir. Bu açıdan kısa bir şekilde bu sorunun tarihsel gelişimini bizimde incelememiz gerekmektedir.

Hindistan ve Pakistan Sınır Sorunu: Keşmir Bölgesi

Günümüz itibariyle Hindistan ve Pakistan arasında sınır oluşturan ve iki tarafında hak iddia ettikleri Keşmir, Himalayalar'ın kuzeybatısında bulunan verimli vadinin adıyla zamanla vadiyi de içine alacak şekilde 220 bin kilometrekarelik geniş bir coğrafyanın ismi olarak kullanılmaya başlandı. Hindistan, Afganistan, Pakistan ve Çin Halk Cumhuriyeti'ni sınırdaşı olan bölge fiilen dört parçaya ayrılmış durumda. Kuzeydeki kısmı Pakistan tarafından kontrol edilirken, batısında sadece Pakistan'ın tanıdığı "Azad Keşmir İslam Cumhuriyeti" yer alıyor. Güneyde, Hindistan tarafından kontrol edilen Cammu-Keşmir bölgesi bulunuyor. Doğuda ise, Çin'in 1962'de ele geçirdiği "Aksai Çin" bölgesi ile Pakistan'ın Çin lehine vazgeçtiği bölge yer alıyor. Keşmir'in yaklaşık olarak yüzde 45'ini Hindistan, yüzde 35'ini Pakistan, yüzde 20'sini ise Çin kontrol ediyor. Pakistan, nüfusunun büyük çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu Keşmir'in geleceğini Keşmir halkının belirlemesi gerektiğini savunuyor. Hindistan ise bölgenin 1947'de yapılan anlaşma gereği Hindistan'ın parçası olduğunu iddia ediyor. İki taraf arasındaki çekişmeler sürüp giderken, ortaya çıkan üçüncü bir hareket ise Pakistan veya Hindistan egemenliğini reddederek bağımsızlık yönünde çaba gösteriyor.

Bölgede 1947'de İngiliz hakimiyeti sona erdiğinde, Hindistan ve Pakistan devletleri kuruldu. Bölgede bulunan sömürge yönetimine bağlı prenslik, krallık,

mihracelik gibi irili ufaklı yönetimlere, nüfus yoğunluğu, etnik ve dini yapı, coğrafi konumları göz önünde bulundurularak ya bu iki devletten birine katılma ya da bağımsızlık ilan etme hakkı tanındı. O dönemki nüfus kayıtları Keşmir'in 4 milyonluk nüfusun 3 milyonunun Müslümanların 809 binini de Hinduların oluşturduğuna yer veriyor. Keşmir Bölgesi Mihrace'sinin halkın kendi geleceğini belirleme hakkına karşı çıkması üzerine halk ayaklanmaları başladı. Ayaklanmalarına destek için Pakistan'ın kuzey bölgelerinden Keşmir'e gelen gruplar Srinagar'a kadar olan bölgeyi ele geçirdi. Çatışmaların şiddetlenmesi üzerine Mihrace Singh, Hindistan'dan yardım istedi. İngiliz genel valisi Louis Mountbatten, Hindistan'ın ancak Keşmir'in Hindistan'ın bir parçası olması durumunda yardım edebileceğini belirtmesi üzerine 26 Ekim 1947'de Mihrace ile Hindistan arasında, Keşmir'i Hindistan'a bağlayan anlaşma imzalandı. Ardından Hindistan birlikleri Srinagar'a girdi.

Hindistan, Pakistan'ı isyancılara yardım ettiği gerekçesiyle 1 Ocak 1948'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne (BMGK) şikayet etti. Pakistan ise iddiaları reddetti. BMGK'nın 21 Nisan 1948'de aldığı 47 sayılı kararda Keşmir halkının geleceğini kendisinin belirlemesi, bu amaçla BM denetiminde halk oylamasına gidilmesi, oylama için gerekli uygun ortamın sağlanması için Keşmir'in askerden arındırılması yer aldı. Ancak karar uygulanmadı.

1 Ocak 1949'da BM arabuluculuğunda taraflar arasında ateşkes anlaşması imzalandı. Ateşkesle, iki taraf arasında bugün de geçerli olan sınırlar ortaya çıktı. Pakistan hükümeti, Keşmir'in yaklaşık yüzde otuzunu oluşturan, ellerindeki bölgeye Azad yani özgür Keşmir adını verdi. Azad Keşmir bölgesinin varlığı, BM'nin ilgili komisyonu tarafından kabul edildi. Hindistan Parlamentosu, 1963'te aldığı kararla Cammu-Keşmir'in devlet başkanlığı statüsünü kaldırdı, yerine eyalet valiliği getirdi. Başbakanlık da bakanlığa dönüştürüldü. Hindistan'la sınır anlaşmazlığı yaşayan Pekin yönetimi 1956'dan 1962'ye kadarki dönemde Keşmir'in doğusundaki Aksai-Çin yaylasını ele geçirdi ve Keşmir sorununa dahil oldu. 1959'da Tibet'i işgal eden Çin yönetimi Keşmir konusunda Pakistan'ın yanında yer aldı. Pakistan'ın 1963'de Keşmir'deki dar bir bölgeyi Çin'e vermesi iki ülke arasındaki yakınlaşmayı pekiştirdi. Pekin yönetiminin bölgeyi Çin'e bağlayan bir yol inşa etmesi Hindistan üzerindeki baskının artmasına sebep oldu. Çin'in Himalayalar bölgesindeki sınır anlaşmazlığını savaşla çözmeye kalkmasının kötü örnek teşkil etmesinden ve bölgede domino etkisi

oluşturmasından endişe eden Hindistan yönetimi, Keşmir politikasını katılaştırdı ve bölgedeki askeri yığınağını artırdı. Hindistan'ın o dönemki Başbakanı Cevahirlal Nehru'nun da zaman zaman dile getirdiği halkın kendi geleceğini tayin düşüncesi yerini Keşmir'in tamamıyla Hindistan'a ait olduğu şeklindeki uzlaşmasız politikaya bıraktı. Yeni Delhi yönetimi, Doğu Pakistan'da ortaya çıkan bağımsızlık hareketlerini bölgedeki üstünlüğü ele geçirmek için bir fırsat olarak gördü ve yakından destekledi. Pakistan'ın 1971'de Hindistan'la yaptığı savaşı kaybetmesi Bangladeş'in bağımsızlığını kazanmasını hızlandırdı. Savaşın ardından imzalanan Simla Barış Antlaşması ile Keşmir'de ateşkesin sağlanmasına dönük "Sınır Kontrol Hattı" oluşturuldu. Soğuk Savaş döneminin yarattığı gerilim bölgedeki silahlanma yarışını artırdı. Pakistan'ın ABD ile yakınlığı Sovyetler Birliği'ni Keşmir konusunda Hindistan'ın yanında yer almaya iterken, Hindistan'ın en önemli silah tedarikçilerinden biri haline getirdi. Rusya, 1990'lardan sonra da Hindistan'ın en önemli silah tedarikçisi olmayı sürdürdü. Pakistan ve Hindistan'ın 1972 ve 1974'te arka arkaya nükleer güç haline gelmesi tarafların topyekün bir savaştan geri durmalarına yol açtı ancak gerilim devam etti. Hindistan, Keşmir konusunda konvansiyonel kapasitesini artırmaya öncelik verirken, Pakistan caydırıcılığını artırmak için nükleer silahlara yöneldi. Pakistan'ın silahsızlanma teklif ve çağrıları Hindistan tarafından kabul görmedi. Taraflar arasında 1999'da Kargil bölgesindeki sınır ihlalleri nedeniyle yedi hafta süren Kargil Savaşı yaşandı. İki ülke nükleer savaşın eşiğine geldi. Bir nükleer savaş gerçekleşmese de iki tarafta birbirlerine üstünlük sağlayamadı.

Her iki ülkenin de iyi niyetli bir politika değişikliğinin ilk adımını karşı taraftan beklemesi çözümsüzlüğü körüklerken, Hindu ve Müslümanların karşılıklı tahrikleri neticesinde bölgeden gerilim eksik olmadı. Dönemin Cumhurbaşkanı Pervez Müşerref'in 2004'te Hindistan ile diyalog kurmak için hiçbir ön şart ileri sürmeyeceklerini açıklaması ilişkileri yumuşattı. Normalleşme konusunda en önemli adım ise Ocak 2005'te Pakistan kontrolündeki Keşmir'i Hindistan'a bağlayan yolun açılmasıyla atıldı. Tarafların 2005'te imzaladığı, barış sürecinin geri dönülmez olduğu yönündeki ifadeye yer veren ortak deklarasyon ile sorunun çözümü konusunda önemli bir mesafe kaydedildi. Ancak 2008'deki 173 kişinin ölümü, 308 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan Mumbai terör saldırısı ile ipler yeniden gerildi. Hindistan, Pakistan yönetimini terörle mücadelede etkin ve samimi bir politika izlememekle suçladı. En son

geçtiğimiz günlerde meydana gelen sınır üzerindeki karşılıklı çatışmalar sürmeye devam etmektedir.

İşte burada ŞİÖ'ya düşen bu iki ülke arasındaki sorunun, iki ülkenin de karşılıklı rızasını alarak acilen çözüme kavuşturmak için adımlar atmaktır. ŞİÖ'nün yükselişi açısından en önemli adımlardan birisini oluşturan bu adım için Adıbelli'nin "Pakistan-Hindistan gerginliği, eğer ŞİÖ üyeliği aracılığıyla bir çözüme kavuşturulursa, Asya'daki iki nükleer gücün arasındaki yıllardan beri sürmekte olan bu kriz de sona erecek ve böylece ŞİÖ uluslararası kamuoyunda büyük bir saygınlık kazanacaktır." (Adıbelli 2006:40) sözleri bu konunun önemini açıkça ortaya koymaktadır. ŞİÖ'nün geleceği açısından birçok sorunun çözümü bu iki devletin birbirleri ile anlaşmasından geçmektedir. Keşmir konusunda Rusya'nın Hindistan'a, Çin'inde Pakistan'a olan desteği aynı şekilde devam etmesi durumunda, olası bir ŞİÖ içinde bölünme ve Örgütün dağılması bir komplo teorisi olsa da imkânsız gözükmemektedir. Ayrıca Afganistan konusunda çözüme gitmek isteyen ŞİÖ için bu konu ekstra önem kazanmaktadır.

2.4.2. Örgütün Geleceği Hakkında Çıkarımlar

Birliğin gelecekte uluslararası ilişkilerde güçlü bir aktör, diğer bir deyişle yeni bir kutup, olmasının önündeki engellerde bir numarayı Afganistan sorunu alırken, iki numarayı ise Afganistan sorununun çözümüne giden yolda Keşmir sorunu almaktadır. Bunun dışında tarihi Rusya- Çin çekişmesinin ŞİÖ çerçevesinde bitme noktasına geldiğini söylemek, daha önce incelediğimiz anket sonuçlarıyla, artık mümkün gözüküyor. Tabi bu iyiye giden ilişkilerin sadece kısa dönemli bir çıkar ilişkisi mi yoksa uzun vadeli stratejik ortaklık ve dostluk ilişkileri mi olduğunu zaman gösterecektir. Ama ŞİÖ geleceği açısından bu olumlu havanın devamı tarihi önem taşımaktadır. Ayrıca İran'ın Örgüte tam üyelik süreci de ŞİÖ'nün aşması gereken önemli bir adımdır. İran, her ne kadar son dönemlerde sessiz bir görünüm sergilese de, nükleer çalışmalarıyla Batı'nın çok tepkisini toplamış, BM askeri müdahale seçeneğini dahi görüşmüştür. Böyle bir aşamada İran'ın ŞİÖ'ya girmesi BM'in tepkisini üstlerine toplayacağı görüşü hakim olsa da, ŞİÖ'nun gelişimi ve genişlemesi açısından İran'ın Örgüte büyük bir katkı sağlayacağı açık bir gerçektir. Özellikle ekonomik açıdan ŞİÖ'yi Orta Doğu petrolleriyle çok geliştirebilecek olan İran, ŞİÖ'nun Orta Asya Bölgesinden Orta Doğu'ya da açılan bir köprü görevi görecektir. Böyle bir adım ŞİÖ'yu her ne kadar

bölgesel bir güç olmaktan çıkarıp, bir dünya gücü haline getirecek gibi gözükse de, bütün yönleriyle düşünülüp atılması gereken bir adımdır.

2005 yılında ŞİÖ’de gözlemci üye statüsüne yükselen İran iki kere ŞİÖ tam üyeliği için başvuruda bulunmuş fakat BM yaptırımları olması gerekçesiyle bu başvurular kabul edilmemiştir. İran ülkede gerçekleşen İslam devriminden sonra üye olmak için başvuru yaptığı tek örgütün ŞİÖ olduğunu da İran’ın ŞİÖ’ya bakış açısını anlayabilmemiz açısından gözden kaçırmamak gerekmektedir. Nitekim İran’ın Moskova Büyükelçiliği’nde görevli Eğitim Müşaviri Ahmed Montazeran’a göre “Tahran ŞİÖ üyeliğiyle tek kutuplu sisteme karşı hamlede bulunmayı amaçlamaktadır.” (Temur,2015:93) sözleri İran’ın ŞİÖ’ya bakış açısını açıkça ortaya koymaktadır. ŞİÖ üyeliği çerçevesinde BMGK daimi üyeleri Çin ve Rusya ile ilişkilerine geliştirebileceğine inanan İran, ABD’nin İran’a yaptırım uygulamasının önüne bir set çekmek istemektedir. Bu nedenle ABD ve AB üyesi ülkeler, İran’ın ŞİÖ üyeliğine kaygıyla yaklaşmaktadır (Ekinci,2008). Batılı devletlerle sıkıntılı bu durumu Rusya ve Çin ile ikili ilişkileri için yeterli olsa dahi ŞİÖ üyeliği kapsamında, İran’ın öncelikli olarak nükleer sorununu çözmesi gerektiğini savunan Çin, aksi halde zaten Batı gözündeki olumsuz imajını İran’ın üyeliğiyle daha zor bir duruma getirmesinden çekinmektedir.

ŞİÖ’nun İran konusuna bu yaklaşımı Örgütün geleceği açısından çok olumlu bir olgudur. Nitekim Örgüt genişleme ve güçlenme çalışmalarını yaparken açık bir Batı düşmanlığından çekinerek adımları daha sağlam temeller üzerine atmayı tercih ediyor. Bu şekilde ki anlayış yapısının bozmadan devam eden ŞİÖ uluslararası ilişkilerde yeni bir kutup olarak yükselmeye en büyük adaydır. Tabiki sadece genişleme politikaları Örgütü istenilen düzeye ilertme yetisine sahip olmayacaktır. Bunlara ek olarak Örgüt, üye ülkeler arasındaki ekonomik ve kültürel faaliyetleri artırmalıdır. Bu faaliyetlerin artması defacto şeklinde bir askeri birlikteliği olan ŞİÖ üyesi ülkeleri, Örgüt olarak askeri bir müdahale gerektirdiği durumlarda daha rahat bir araya gelmeyi sağlayacağı inanıyorum.

Bütün bu olası sorunları çözüp, genişleme ve güçlenme politikasını doğru bir şekilde tamamlayan ŞİÖ için AB, ABD veya NATO gibi Batı kutbunu oluşturan

yapılara karşı, coğrafi, ekonomik ve askeri alanda tam manasıyla yeni bir kutup olarak çıkması hiçte uzak gözükmemektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE

Mondros Ateşkes Antlaşması'yla Osmanlı için son bulan Birinci Dünya Savaşının ardından bu savaşı yenik tamamlayan Osmanlı, savaşı kazanan devletler tarafından işgal edilmeye başlanmıştır. Bütün bu işgaller sonucunda ve yapılan gizli antlaşmalar gereği Osmanlı Devleti devam edecek fakat toprakları kazanan devletler arasında paylaştırılacaktı. Bu antlaşmalar gereği Osmanlı için, İç Anadolu'da küçük bir torak parçası bırakılmış ve geri kalan topraklarda yeni sömürge devletleri kurulması planlanmıştır. Bu aşamada yapılması gereken Osmanlı Devletine Sevr Barış Antlaşması'nı imzalatarak, antlaşmanın içerdiği ağır yükümlülükleri uygulamasını sağlamaktı. Fakat bu planları bozan üç önemli gelişme meydana geldi. Bunlardan ilki, İtilaf devletleri arasında yer alan Rusya'da gerçekleşen ihtilal sonrası Rusya'nın tamamen çekilmesi olmuştur. İkincisi ise İtalya'nın toprak paylaşımını adaletsiz bularak daha fazla toprak talep etmesi şeklinde gerçekleşirken, üçüncüsü ve en önemlisi Mustafa Kemal önderliğinde Anadolu Halkının, Anadolu'da bir direniş mücadelesi içine girmesi ve Sevr Antlaşmasını imzalayan İstanbul Hükümetini tanımadıklarını açıklamalarıdır. Böylece parçalama planları tutmayan itilaf devletleri, bu direniş mücadelesine karşı olarak askeri harekate başlamıştır. Fakat Mustafa Kemal önderliğindeki Anadolu'dan hiç beklemedikleri kadar büyük bir direnişle karşılaşmışlardır. Bütün bu gelişmelerle birlikte TBMM'yi açan Mustafa Kemal, Türk'ün kurtuluş mücadelesi olan Kurtuluş Savaşı'nı kazanmış ve 29 Ekim 1923 yılında Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğunu açıklamıştır. Hem Asya hem de Avrupa Kıtasında toprakları bulunan bu yeni Türk Devleti jeopolitik olarak çok önemli bir bölgede bulunmaktadır. 29 Ekim 2017 tarihinde 94. Yılıni kutlayacak olan Türkiye Cumhuriyeti, bu arada geçen süre boyunca askeri, ekonomik, kültürel ve siyasi anlamlarda gelişmiş, şanlı tarihinin de verdiği özgüven ile günümüzde Bölgesel Lider olmakla birlikte Dünyada da Küresel Aktör olmak için çaba sarf etmektedir.

Bütün bu tarihi gelişimin yanında Türkiye, bölgesinin değişmez lideri ve bir küresel aktör olabilmek adına askeri, ekonomik ve sosyal alanlarda uluslararası kuruluşların içerisinde yer almıştır. Bu uluslararası kuruluşlardan sosyal, askeri ve ekonomik işlevi sahip Türkiye'nin kurucu üye oldukları; Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Avrupa Konseyi, Birleşmiş Milletler, İslam İşbirliği Teşkilatı, Türk Konseyi, G20, D8, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, İslam

Kalkınma Bankası, Avrasya Askeri Statülü Kolluk Kuvvetleri Teşkilatı vb. birçok örgüt bulunmaktadır. Bunlar dışında kurulduktan sonra üye olduğu kuruluşlar ise; Asya İşbirliği Diyaloğu, Interpol, Dünya Ticaret Örgütü, Birleşmiş Milletler Latin Amerika ve Karayipler Ekonomik Komisyonu, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) vb. gibi kuruluşlar bulunmaktadır. Hali hazırda Avrupa Birliği'ne(AB) aday ülke statüsünde, Şanghay İşbirliği Örgütü'ne(ŞİÖ) ise diyalog ortağı ülke statüsünde yer almaktadır. Bahsedilen bu kuruluşların büyük bir çoğunluğu işlevini kaybetmiş ya da beklenen başarıyı gösterememe durumundadır.

Dünya dengelerin değiştiği, tek kutuplu sistemin sonuna gelip dünyada yeni kutuplar oluştuğu bu dönemde, Türkiye gibi Bölgesel Liderlik ve Uluslararası Büyük Güç olma hedefinde bulunan bir ülkenin de bu yeni yükselen kutuplar içerisinde kendisine bir yer belirlemesi gerekmektedir. Böyle bir durumda Türkiye'nin atacağı adımlar geleceği açısından çok büyük bir önem taşımaktadır. Türkiye'de bu durumun farkındalığı şeklinde ABD, AB, NATO vb. yapıların oluşturduğu Batı kanadına kendisini yakın görerek AB üyeliği için yıllardan beri süre gelen süreci işlemeye özen göstermektedir. Fakat bu süreçte istenilen ilerlemenin kaydedilememesi Türkiye'yi yeni yollara sevk etmektedir. Bunun en büyük göstergesi Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "Türkiye'nin Şanghay Beşlisi içinde yer alması, çok rahat hareket etmesini sağlar" ve "AB, Türkiye için hiçbir zaman hayırlı rüya görmedi" sözleri oluşturmaktadır. AB'ye gözdağı vermek için bir siyasi manevra olarak algılanan bu sözlerinin yanında 2017 yılı içerisinde dönem başkanlığını yaptığı İslam İşbirliği Teşkilatı(İİT) gibi kuruluşlarda da aktifliğini artırmayı amaçlamaktadır.

Bütün bu gelişmeler içerisinde bizde çalışmayı AB ve ŞİÖ çerçevesinde Türkiye'nin yeri, önemi ve bu uluslararası kuruluşların Türkiye açısından katkıları ve zararlarının neler olduğunu inceledik. Olası bir tercihte Türkiye'nin nasıl bir tercih yapması gerektiği konusunda çıkarımlar yaptık. Bunların daha net bir şekilde görülmesi açısından konuyu, Birlikler Öncesi Türkiye Tarihi, Türkiye ve Avrupa Birliği, Türkiye ve Şanghay İşbirliği Örgütü ve İki Kutup Arasında "TÜRKİYE" ana başlıklarına böldük.

3.1. BİRLİKLER ÖNCESİ TÜRKİYE TARİHİ

Türkiye, hem tarihi kökeni Osmanlı Devleti'nden aldığı büyük tarihi hem de Türkiye Tarihi diye adlandırdığımız 1923'ten bugüne kadarki tarihi, Türkiye'nin geleceğine yön verecek en önemli olgular arasındadır. Nitekim birlikler ile ilişkilerini de tarihi bağlarına dayandıran Türkiye, birliğe giriş aşamaları birlik üyesi devletlerle tarihi ilişkileri, Türkiye-Birlikler ilişkilerinin en önemli dayanağını oluşturmaktadır. Bizde kısıt alanını "Türkiye Tarihi" tutmakla birlikte konu anlaşırılığı açısından Avrupa Birliği Öncesi Türkiye Tarihi ve Şanghay İşbirliği Örgütü Öncesi Türkiye Tarihi olarak alt başlıklar halinde konuyu ele aldık.

3.1.1. Avrupa Birliği Öncesi Türkiye Tarihi

Avrupa Birliği öncesi Türkiye tarihini incelerken konu kısıttı olarak, Birinci Dünya Savaşı'ndan başlayarak AB resmi kuruluş tarihi 1993'e kadar değil, AB'nin kökeni olarak kabul ettiğimiz Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun(AKÇT) kuruluş tarihi olan 1952 yılını tercih ettik. Nitekim bu tarihten günümüze olan kadar kısmı ilerde Türkiye-AB ilişkileri çerçevesinde işlemeyi daha doğru bulduk.

Birinci Dünya Savaşına girilirken Dünya, İtilaf ve İttifak Devletleri şeklinde iki kutba ayrılmış ve Osmanlı Devleti başta tarafsızlığını korumayı yeğlese bile daha sonra Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya(savaş başladıktan sonra itilaf devletlerine geçmiştir.) ve Bulgaristan'ın yer aldığı İttifak devletleri tarafında savaşa girmiştir. Bu savaş İttifak Devletlerin yenilgisiyle sonuçlanırken Osmanlı Devleti'nin de sonu olmuştur. Savaş sonrasında İtilaf Devletleri arasında paylaşım anlaşması diyebileceğimiz Sevr Barış Antlaşmasını, Osmanlı kabul etmesine rağmen, Anadolu'da milli mücadele başlatan halk ve halkın temsilci olarak kabul ettiği TBMM kabul etmemiştir. Osmanlıyı aralarında paylaşmayı planlayan İtilaf Devletlerinin oyununu bozan bu olay neticesinde Anadolu'da büyük mücadeleler ve savaşlar yaşanmıştır. Bütün bu mücadeleyi sonlandıran antlaşmanın görüşmeleri 1922 yılında gerçekleşmeye başlamış ve İsviçre'nin Lozan Şehrinde, Birleşik Krallık, Fransa, Belçika, İtalya, Romanya, Yugoslavya, Yunanistan, Japonya, SSCB, Portekiz ve TBMM katılımcılarından oluşmuştur. 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalan Lozan Antlaşmasıyla Türkiye, Misak-ı Milli Sınırları içerisindeki çoğu yeri toprakları olarak kabul ettirmiş ve birçok sorun bu antlaşmayla kapanmıştır. Lozan'da çözüme kavuşturulamayan tek

sorun ise Türkiye-Irak sınırı olmuştur ve Lozan bu konuyu İngiltere-TBMM heyetinin ikili görüşmelerine bırakmıştır. Fakat bu görüşmelerden bir yıl içerisinde sonuç çıkmaması halinde konunun Milletler Cemiyetine(MC) taşınmasına karar verilmiş ve bölgenin kesin geleceğinin bu karara bağlı olacağı şeklinde yer almıştır (Oran,2011:286). Boğazlar sorunu ise Lozan'da çözölen bir sorun olarak gözükse de Lozan'da yer alan Türkiye'nin milli sınırlarını kısıtlayıcı maddeler, 1936 yılında imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesiyle ortadan kalkmıştır. Lozan imzalandıktan sonra 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet'i ilan ederek Türkiye Cumhuriyeti olarak topraklarının büyük bir çoğunluğu Anadolu coğrafyasında olan ve jeopolitik açıdan Avrupa ve Asya arasında bir köprü vazifesi gören Türkiye kurulmuştur. Türkiye -Irak sınırı yani yoğun kullanılan adıyla "Musul Sorunu" çözümü için Lozan'dan sonra taraflar arasında Haliç Konferansı yapılmıştır. Fakat bu konferansta Türk Heyetinin Musul harici Kerkük ve Süleymaniye'yi talebi ve İngiliz Heyetinin Musul haricinde Hakkari'yi talep etmesi sonucu konu daha da bir çıkmaza sürüklenmiş ve Haliç Konferansı bir sonuca bağlanamadan son bulmuştur. Daha sonra Milletler Cemiyetine taşınan konu 20 Eylül 1924'te görüşölmeye başlanmış ve her iki tarafında istekleri dinlendikten sonra İngiltere'nin isteğı olan Komisyon kurulmasına karar verilmiştir. Komisyon incelemeleri sırasında bölge hattının belli olması açısından Bruxelles Hattı çekilmiş ve geçici sınır olarak belirlenmiştir (Oran,2011:289). Komisyon sonucu, İngilizlerin bölge halkı üzerinde uyguladığı baskı sonucu Türkiye aleyhine konuşan şeyhlerin etkisiyle Musul'un Irakta kalması ve Bruxelles hattının doğal sorunlar olduğı şeklinde vermesiyle sonuçlandı. Türkiye bu kapsamda MC'nin kararlarının bağlayıcı olmadığı yönünde tutum izlese de o sıralarda çıkan Şeyh Sait Ayaklanması Türkiye'nin bu konuda fazla ısrarcı olmasının önene geçmiştir. Bu gelişmelerden sonra Türkiye, Batı'nın Anadolu Halklarının gelişmesini engellediğı söylemleri içerisinde tepki almış ve MC'nin Rusya'ya yaptırım uygulaması kararına destek olmayarak Rusya ile ikili ilişkilerini geliştirmeye yönelik adımlar atmıştır (Oran,2011:289). Fakat daha sonra çatışmaların devam etmesi riskini göze alamayan TBMM, İngiltere ile ilişkilerin düzeltilmesi kararını almıştır. Bu şekilde 1926 yılında yapılan anlaşmayla Türkiye Irak sınırı belirlenmiş ve dostluk görüşmeleri yapılmıştır. Bu tarihten itibaren dünya barışı için çalışmalarına devam eden Türkiye, 1928'de İtalya, 1930'da Fransa ve Yunanistan ile dostluk anlaşmaları yapmış ve bu arada Lozan'dan kalan sorunları da çözme

başarmıştır. İzlediği dostluk politikaları sayesinde Türkiye, 1920 yılında kurulan ve Dünya Barışını amaçlayan Milletler Cemiyetine 1932 yılında davet edildi. Milletler Cemiyetine girmesi Türkiye'yi Avrupa Bloğuna yakınlaştırsa da Türkiye bu konuda kalıcı dünya barışından yana olduğunu her fırsatta dile getirmiştir.

Aynı süreçte barış politikaların yanında ekonomik, askeri ve kültürel alanda kalkınma politikaları izleyen Türkiye, bu alanlarda Avrupa'yı örnek almış ve gelişmelerini Avrupa odaklı adımlar atarak devam etmiştir. Türkiye bütün bu gelişmeler yaşanırken barış yanlısı politikasını da kaybetmiyor ve atacağı her adımda bu politikaya uygun siyasi adımlar atmayı tercih etmiştir. Bu aşamada Lozan'da çok konu olmayan Türkiye-Suriye sınırı ve Hatay Sorunu barışçı politikalar ile gerçekleşmiş ve Hatay'ın Türkiye'ye katılmasıyla sonuçlanmıştır. Aynı zamanda bu dönemde Almanya ve İtalya ile ilişkilerini de geliştiren Türkiye, İkinci Dünya Savaşına giden yolda MC tarafından alınacak önlemlere tam destek vermiştir. Fakat Birinci Dünya Savaşı sonunda yapılan antlaşmaların ağırlığı ve Almanya'da Hitler'in, İtalya da ise Mussolini'nin yönetime gelmesi ve izledikleri politikalar dünyayı yeni bir savaşa sürüklediği açıkça görülmektedir. Bu aşamada Dünya, Mihver Devletleri ve Müttefik Devletler olarak kutuplaşmaya gitmiştir. Savaş başlangıcında ve ilerisinde herhangi bir kutup içerisinde yer almayan Türkiye, dış politikada "Denge Politikası" izlerken, iç politikasını ise tamamen savaşa odaklamış, olağanüstü hal ilan etmiş, büyüme ve gelişme politikalarını ikinci plana atarak olası bir savaşa girme durumunda askeriyesini yeterli düzeye getirme politikaları izlemiştir. Temel politikası işgale uğramamak ve savaşa girmemek olan Türkiye, 1939 yılında İngiltere ve Fransa ile üçlü ittifak antlaşması imzaladı. Bu antlaşma imzalanırken Fransa'nın olası bir Alman saldırısına uzun süre dayanabileceğini düşünen ve böylece savaşın Akdeniz'e inmeyeceğini öngören Türkiye'nin planları ardı ardına bozuldu. İlk olarak çok kısa bir sürede işgale uğrayan Fransa'nın ardından, İtalya'nın da savaşa dahil olması savaşın Akdeniz'e inmesine sebep olmuştur.

Yaptığı üçlü ittifak anlaşması gereği savaşa dahil olma yükümlülüğü olan Türkiye, savaşa girmemek için çeşitli politikalar izlemiştir. Bunlardan ilki Fransa'nın savaştan çekilip ateşkes istemiş olmasını, yapılan üçlü ittifakın bozulması yönünde ileri süren Türkiye, ikinci olaraksa antlaşmaya ek olarak yapılan protokol de "SSCB'yle silahlı bir uyuşmazlığa sürüklenmesine neden olabilecek bir eyleme Türkiye'nin

zorlanamayacağı” hükmünden ve Almanya-SSCB işbirliğinin Polonya İşgalinde açıkça ortaya çıkmasını öne sürmüştür. Üçüncü ve savaş boyunca ileri sürdüğü bahane ise, Üçlü İttifak Antlaşmasının 6. Maddesi gereği, Türkiye’nin savaşa girmesi ancak Fransa ve İngiltere tarafından vaat edilen askeri gereçlerin Türkiye’ye ulaşmadan savaşa girmek zorunda değildir şeklinde yürütmüştür.(Atabey, 2014:75) Türkiye bu bahaneyi savaş boyunca kullanırken 1941 yılında Türkiye, bir tarafta Alman orduları diğer taraftan ise SSCB orduları arasında kalmış ve “Polonya Sendromu” yaşamasından çekinmiştir. Bu aşamada Almanya’nın yanında savaşa girmesi beklenen Bulgaristan ile Türkiye, Bulgaristan savaşa girmeden hemen önce karşılıklı saldırmazlık ve dostluk antlaşması imzalamıştır. Ayrıca Hitler, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’ye yazdığı mektupta Türkiye’ye saldırmayacağını açıkça belirtmiştir. Bu mektuba tam manasıyla itibar etmeyen Türkiye, Almaya ile ikili görüşmelere başlamış ve Türkiye-Almanya ikili görüşmeleri sonunda 10 yıl geçerli olacak Türk-Alman Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması, 18 Haziran 1941’de imzalanmıştır. Bu gelişmeler sonucunda Türkiye’ye saldırmayan Almanya, yönünü SSCB’ye çevirmiş ve Sovyetlere savaş ilan etmiştir. Bu sürpriz gelişme sonrası savaş kaygısını üzerinden atan Türkiye, bu kez de Almanya ile yaptığı antlaşma dolayısıyla SSCB’ye karşı tavır almış olmaktaydı. Nitekim bu antlaşma gereği İngilizlerin Sovyetlere boğazlar üzerinden yardım götürmesinin önüne geçen Hitler, Sovyetleri yalnız bırakarak kısa sürede bir zafer elde etmeyi planlamaktaydı. 19 Ekim 1943’te İngiltere, ABD ve Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanları arasında yapılan Moskova Konferansı’nda bakanlar, Türk hava alanlarının kullanıma açılmasını ve o yılın sonuna dek Türkiye’nin savaşa katılmasını kararlaştırarak Türk Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu’na bildirmişlerdi. (Çalık, Özgür Tarih Dergisi 2005) Ancak bu istek silah ve teçhizat yardımı yapılmadığı gerekçesiyle geri çevrilmiştir.

1947’ye gelindiğinde ise Almanya’nın Stalingrad Muharebesini kaybetmesi, bu tarihten sonra işleri değiştirmiş, SSCB ilerleyişi başlamış ve Türkiye Sovyet işgaline uğrama riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Daha önce 1925 yılında SSCB ile yapılan Dostluk ve İşbirliği Antlaşması gereği bu ihtimal olmaması gerekirken özellikle 1941 yılında Almanya ile yapılan antlaşmayla SSCB’yi zor durumda bırakılmış olması hem de 1943 yılında Moskova Konferansı’nda ki taleplerinin geri çevrilmesi SSCB açısından 1925 yılındaki antlaşmanın bağlayıcılığı ortadan kaldırmak için yeterliydi.

İngiltere ve savaşa yeni dahil olan ABD ise SSCB'nin Türkiye'ye müdahalede bulunmasına sıcak bakmıyordu. Türkiye'nin savaşa Müttefik Devletlerin yanında dahil olmasından yana olan İngiltere ve ABD, bu amaçla Türkiye'yle görüşme için üst düzey askeri yetkililerden oluşan bir heyet gönderdi. Heyet ile yapılan görüşmelerden de bir sonuç çıkmadı. Türkiye'nin istediği askeri teçhizatın sevkiyatı savaş sonuna kadar süreceği ve askeri teçhizat sevkiyatı bitmeden Türkiye'nin savaşa dahil olmamaktan yana olması İngiltere heyetini kuşkulandırdı. Türk heyeti ise İngilizlerin, Sovyetler ve Yunanlılara Balkanlar ve Ege adalarında bazı vaatlerde bulunmalarından endişeleniyor ve o yüzden savaş dışı kalma tutumlarına devam ediyorlardı. Bu gelişmeler sonrası İngiltere ile ilişkiler gerginleşmiş ve İngiltere Türk-İngiliz ilişkilerin dondurulduğunu açıklayarak ABD'den de aynı tavrı sergilemesini istemiştir. Bu doğrultuda 1944'ün başında ABD ile ilişkilerde soğutulmuştur. Hemen ardından da İngiltere ve ABD'den gelen silah ve malzeme yardımı durdurulmuştur.

Müttefiklerle ilişkilerin gerildiği bu dönemde ABD Dışişleri Bakanı Hull'ın 9 Nisan 1944'te yaptığı konuşmada bütün tarafsız ülkelerden Almanya'yla ticari ilişkilerin kesilmesini istemesi, 30 Nisan 1944'te sona erecek olan Türk-Alman ticaret anlaşmasını ve bu anlaşmayı uzatmak için Türkiye'ye gelen Alman ticaret heyetini biranda Türk- Müttefikler ilişkisinin odak noktası haline getirmiştir (Oran,2011:465,466). Hemen ardından İngiliz ve Amerikan Büyükelçileri Türkiye'ye verdikleri notada Almanya ile ticari ilişkiler kesilmediği taktir de diğer tarafsız devletlere uygulanan önlemlerin Türkiye içinde geçerli olacağını belirttiler. Nitekim bu nota sonrası Türkiye Almanya ile olan krom ihracatını önce azalttı, daha sonrada 21 Nisan 1944'te tamamen durdurdu. Fakat bu müttefik devletler bununla yetinmeyerek Almanya ile olan bütün ticari ilişkilere son vermesini istedi. Türkiye ise bunun ekonomik açıdan çöküntüye sebep olacağını belirterek karşılığında bu kaybının karşılanmasını talep etmiştir. Bunun sonucu olarak Mayıs sonunda Türkiye, İngiltere ve ABD arasında bir ticari antlaşma yapılmıştır.

Müttefik devletler ile olan ilişkilerini tam düzeltme noktasına gelen Türkiye için, bu kez de boğazlardan geçen Alman gemileri meselesi patlak verdi. Daha öncede çeşitli şekilde gündeme gelen bu meseleyle Türkiye'yi sıkıştırmaya çalışan İngiltere'ye bu kez SSCB'de dahil oldu. Türkiye ise bahsi geçen Alman gemilerinin küçük ticaret gemileri olduğunu söyleyerek ısrarla Montrö Boğazlar Sözleşmesine uygun hareket

ettiğini dile getirdi. 5 Haziran'da ise konu doruk noktası ulaştı. Almanya'nın bazı gemilerin boğazlardan geçmesini istemesi üzerine İngiltere, bu gemilerin yardımcı savaş gemileri olduğunu söyleyerek geçişe izin verilmemesini istedi. Fakat Türkiye Almanlardan bu gemilerin savaş gemisi olmadığına konusunda garanti alarak gemilerin Karadeniz'e geçmelerine izin verdi. Daha sonra İngiltere'nin ısrarı üzerine gemilerin geçişinde arama yapılması kararı çıkaran Türkiye, gemide askeri teçhizatlar bulunması nedeniyle gemilerin geçişini engellemiştir. Daha sonra Karadeniz'den gelen başka bir Alman gemisi daha durdurulup aranınca aynı şeyle karşılaşılması sonucu Türkiye boğazlardan Alman gemilerin geçişini durdurmuştur. Bütün bu gelişmeler İngiltere ile ilişkileri yumuşatırken, Dönemin Dışişleri Bakanı ve Alman yanlısı Menemencioğlu, izlediği politikaları hükümetin onaylamamasını öne sürerek istifasını vermiştir. Boşalan göreve ise bir süre Dönemin Başbakanı Saraçoğlu baktıktan sonra İngiltere yanlısı olarak bilinen Hasan Saka getirildi. Menemencioğlu, görev süresi boyunca Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun talimatları dışında hiçbir iş yapmamasına rağmen, Savaşı Almanların kaybedeceği kesinleştikten sonra, ülkesi için yaptıklarının şahsi olduğunu ve bu konuda hükümetle ters düştüğünü açıklayıp istifa etmesi ülkesinin düşeceği zor durumdan kurtarmak istemesindendir (Oran,2011:468). Bu durum İngiltere ve ABD ile ilişkileri pekiştirirken SSCB için ise savaş sona yaklaşırken böyle bir hamlenin sadece bir manevra olduğu görüşü hakimdi.

Savaş sona doğru yaklaşırken Müttefikler artık savaş sonrası durumu görüşmeye başlamış ve 4-11 Şubat 1945'te Yalta Konferansı yapılmıştır. Bu konferans da savaş sonrası birçok düzenleme konuşulurken Türkiye açısından 3 önemli nokta yer almaktaydı. Bunlardan ilki SSCB'nin Montrö hakkında istediği düzenleme olurken, nitekim İngiltere ve ABD buna sıcak bakmıştır, ikincisi savaş sonrası yapılan düzenlemelerde Balkanlar paylaştırılırken İngiltere Yunanistan'ı koruması altına alırken Türkiye ile ilgili herhangi bir ifadede bulunmamış olmasıdır. Üçüncü konu ise Yalta'da alınan kararlara göre Nisan sonunda San Francisco'da toplanacak BM konferansına sadece 1 Mart 1945 itibariyle Almanya ve Japonya'yla savaş durumunda olan devletlerin kurucu üye olarak davet edilmeleriydi (Oran,2011:472). Bunun üzerine Yalta'dan önce Almanya ve Japonya'yla Ticari ilişkilerine kesmiş olan Türkiye, 23 Şubat'ta Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti. Türkiye açısından sadece siyasi bir hamle olan savaş ilanı, savaşın önemli anlarında Müttefiklerin ısrar etmesine rağmen

girilmemesinden dolayı Müttefikler tarafından da çok önemli görülmedi. Ama Türkiye savaş sırasında savaşa girmeyerek savaşın yıkıcı etkilerinden ve olası bir Alman veya Sovyet işgalinden kurtulmuş ve her ne kadar siyasi bir adım olarak görülse dahi savaş sonrası BM’de kurucu üye sıfatıyla bulunma şansını yakalamıştır. Tabi ki bu durum Sovyetlerin hoşuna gitmemiş ve Türkiye üzerindeki planlarının bozulmasını istememekteydi. Buna yönelik Sovyetlerin 1925’teki anlaşmanın uzatılmayacağına açıklaması Türkiye’yi savaş sonunda bir Sovyet işgaline uğrama riski açısından endişelendiriyordu. İngiltere ve ABD ile ilişkileri henüz rayına tam oturmamış olan Türkiye, olası bir Sovyet-Türkiye çatışmasında Sovyetlere karşı yalnız bırakılabileceğinin endişesi içerisindeydi. Sovyetler ise özellikle Boğazlar konusu olmak üzere Türkiye’ye isteklerini açıkça belirtirken, dönemin Cumhurbaşkanı İnönü “Türk topraklarını ya da Türkiye’nin haklarını hiç kimseye devretme yükümlülüğümüz yoktur(...) Onurumuzla yaşar, onurumuzla ölürüz” sözleri ile bu talepleri sertçe reddetmiştir (Oran,2011:474).

Nitekim bu durum 1946’ya gelindiğinde değişmiş önce İngiltere 1939 yılındaki üçlü ittifakın hala geçerli olduğuna dair notu iletmış, ardından ABD, Amerika’da görevdeyken yaşamını yitiren Türkiye’nin Washington Büyükelçisinin naaşını üstün güvenlik önlemleriyle Türkiye’ye getirmesi ABD ve İngilterenin Türkiye’nin yanında durduklarının açıkça göstergesi olmuştur. Bu arada boğazlar üzerinden Türkiye’ye baskı yapan SSCB’nin boğazlarda bir hak elde etme ihtimalinden rahatsız olan ABD ve İngiltere bu konuda Sovyetleri haksız görmekte ve yapılan konferanslardan Sovyetler eli boş dönmekteydi. Buna rağmen bu konudaki ısrarı ABD-Sovyet ilişkilerin gerilmesine sebep olmuştur. Türkiye ise Sovyetlerin bu taleplerini artık ABD ve İngiltere’nin desteğiyle çok rahat bir şekilde reddedilmekteydi. Sovyetlerle yaşanan bu gerginlik Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı Sonrası iç ve dış politikasının belirleyicisi olmuş ve adımlarını hep batıya yönelik adımlar olarak atmıştır. Bu konu daha sonra Türkiye-AB ilişkilerinin giriş kısmında ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Ayrıca bu dönemden sonraki Sovyetler ile ilişkilerde Şanghay İşbirliği Örgütü Öncesi Türkiye Tarihi’nde ele alınacaktır.

3.1.2. Şanghay İşbirliği Örgütü Öncesi Türkiye Tarihi

ŞİÖ öncesi Türkiye tarihi alınırken konu kısıtı İkinci Dünya Savaşı Sonrası dönemden, SSCB'nin yıkılmasına kadar geçen dönemde ele alınmış geri kalanı daha sonra “Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü ile İlişkileri” çerçevesinde ele alınacaktır.

İkinci Dünya Savaşı tamamlanmış Türkiye savaş boyunca ve savaş sonunda uyguladığı savaşa girmeme ve işgale uğramama politikalarını başarıyla gerçekleştirmiş görünmekteydi. Fakat İkinci Dünya Savaşını bitiren ve Avrupa'yı kurtaran Batı Avrupa değil, ABD ve SSCB olmuştur. Bu nedenle savaş sonrası bu iki devlet odaklı kutuplaşmalar meydana gelmiştir. Dünya yeni bir sisteme yol alırken uluslararası örgütlerin en vasıflısı da 1945 yılında kurulan BM'dir. Fakat evrenselliği yalnızca Genel Kurul'da olmaktan ibaret, Güvenlik Konseyi ise veto yetkisi bağlamında tamamen savaş sonrası büyük devletlerin dengesini yansıtacak şekilde görünmekteydi (Oran,2011:481). Yeni geçilen “iki kutuplu sistem” ABD ve SSCB arasında her anlamda bir kutuplaşmaya sebep olmaktadır. Aynı zamanda bu yeni sistemli dönem “Soğuk Savaş” olarak da adlandırılmaktadır. Bu kutuplaşma Siyasi, Askeri, Ekonomik ve hatta Toplumsal anlamda kendini göstermeye başlamış ve “Bağlantısızlar” harici bütün dünya devletleri bir şekilde kendisini bir kutbun içerisinde bulmuştur. İşte böyle bir dönemde hem 17.yy'dan beri Batı odaklı gelişmeyi örnek alan Osmanlı hem de 1923'ten itibaren Avrupalılaşma içerisinde yer alan Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonundaki Sovyet anlaşmazlıkları ve tarihi Türk-Rus düşmanlığı neticelerinde “Batı Bloğu” diye adlandırılan ABD önderliğinde ki grupta yer almıştır. Bunun en büyük nedeni SSCB'nin İkinci Dünya Savaşının sonlarında Türkiye'den boğazlar konusundaki düzenleme ve toprak talebi olmuştur. Bu toprak talebi aslen boğazlar için bir pazarlık konusu olmaktan ileri gitmezken, SSCB'nin kendi lehine olmasını düşündüğü bu talepler boğazlar konusunda Türkiye'nin elini güçlenmiştir. Bu taleplerine savaş sonrasında da Türkiye verdiği notalarda yineleyen Sovyetler, Türkiye-SSCB ilişkilerin gerilmesine ve Türkiye'nin ABD'ye yakınlaşmasına neden olmuştur.

Boğazlar konusunda ilk etapta Sovyetleri destekleyen ABD ve İngiltere, dünya konjonktüründeki değişimleri göz önüne alarak bu konuda Türkiye yönünde bir dönüş içerisine girmişlerdir. Ayrıca Soğuk Savaş dönemi çevreleme politikası izleyecek olan ABD, bu amaçla kurulan NATO'ya Türkiye gibi SSCB ile komşu olan bir devletin

girmesine oldukça sıcak bakmaktadır ve amacını bu doğrultuda değiştirme gereği duymuştur. Bu arada Türkiye iç dinamikleri de bu yönlü hareket etmekte ve Türk kamuoyunda bir komünizm karşıtlığı oluşmaktaydı. Bunun ilk yansıması ise Türkiye siyasal yaşamına “Tan Matbaası Olayı” diye geçen olay olmuştur. Türkiye cephesinde iç dinamikler destekli Komünizm karşıtlığı yaygınlaşırken, SSCB buna karşılık, özellikle boğazlar konusu olmak üzere, Türkiye’nin bağımsızlığına zarar verecek isteklerin içerdiği notalar vermeye devam etmiştir. Bu notalardaki durum ise ABD ve İngiltere’nin taraf değiştirmesiyle Türkiye’nin NATO’ya giden yola girmesini sağlamıştır diyebiliriz. Nitekim 12 Mart 1947 yılında yayınlanan Truman Doktrini ve bu çerçevede yapılan ABD yardımlarını 1948 yılındaki Marshall Planına Türkiye’nin katılması takip etti. SSCB basını ise bu konunun aleyhinde çalışmalar yaptı ve bu yardımlara karşı çıktı. Ayrıca NATO yolunda ilerleyen Türkiye’den taleplerini ikinci plana atarak NATO’ya girmesini önlemeye yönelik adımlar atmaya başladı. Bu amaçla 3 Kasım 1951’de verdiği notayla Türkiye’nin NATO’ya üyelik başvurusunu kınadı. NATO’ya üye olması durumunda NATO’nun saldırgan amaçlarına alet olacağını, bunun sorumluluklarına katlanması gerekeceğini bildirdi. Fakat Türkiye 12 Kasım 1951’de bu notaya cevap olarak, NATO’nun savunma amaçlı bir örgüt olduğunu ileri sürdü ve Şubat 1952’de örgüte katılarak Norveç ile birlikte SSCB’ye sınırı olan ikinci NATO üyesi oldu. Türkiye ise NATO üyesi bir ülke olması ile olası bir sınır ihlali durumunda NATO üyesi ülkeleri yanına almış ve Sovyetlerin boğazlar üzerindeki karşılanamaz istekleri açısından güçlü bir duruma gelmeyi başarmıştır. Sovyetler Birliği açısından ise boğazlar konusunda isteğini elde edememiş ve olası bir savaşta karşıt gücü olarak karşısına çıkacak olan NATO, üyesi Türkiye sayesinde boğazların egemenliğini eline geçirmiş bir duruma gelmiştir. Bu süreçte Türkiye iç gelişmelerinde dinamikler değişmiş, Türkiye çok partili yaşantıya geçerken 22 Mayıs 1950 yılında Cumhurbaşkanlığına Celal Bayar gelirken hükümet ise Adnan Menderes öncülüğünde kurulan Demokrat Parti yönetimine geçmiştir. Fakat bu değişim ilk etapta dış politikada bir yansıma yapmamış ve NATO yolunda ki ilerleyişe olumsuz bir etki yaratmamıştır.

SSCB tarafında ise ekonomik anlamada ağır sanayide istenilen düzeye çıkmayı başarmışken tarımda yeterli düzeye ulaşamamıştır. Bu durum ekonominin zayıflamasına neden olurken 1950’lerde Sovyetler bu açığı kapatma çabaları içine girmiştir. Bu anlamda bütçenin ağır sanayiden tarıma doğru bir yöneliş içine girmiştir. 5 Mart 1953

yılında Stalin'in vefatı ise Sovyetler açısından her anlamda bir dönüş noktası olmuştur. Stalin'in ardından göreve gelen Malenkov kendisine yeni bir yönetim anlayışı çizerek, uluslararası ilişkilerde gerginliğin azaltılması, ekonominin yeniden yapılanması ve köyle olan ilişkilerin düzeltilmesi şeklinde çalışmalarına başlamıştır. Bu açıdan 1953 yılında başlayan tarım reformu önemli ölçüde başarılı oldu. Fakat Malenkov'un tek bu alandaki başarısı Malenkov'u değil tarım reformunun hazırlanıp uygulanmasında etkin rol oynayan Kruşçev'i öne çıkartı ve bu süreç Malenkov'un istifası ve Kruşçev'in parti genel sekreteri olmasıyla sonuçlandı. Bu yeni dönemle birlikte Sovyet dış politikası da şekil kazanarak komünizm, enternasyonalizm ve anti-emperyalizm temellerine dayandırılmıştır. Hem bu amaçla hem NATO'ya karşı bir askeri yapılanma olarak hem de Almanya Federal Cumhuriyeti'nin NATO'ya katılmasına bir tepki olarak Varşova Paktı kuruldu. SSCB, Bulgaristan, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Macaristan, Polonya ve Arnavutluk arasında kurulan bu Paktın asıl amacı emperyalizme karşı komünizmi geliştirerek devletlerin sosyalist yapıya geçmelerini sağlamak, mevcut sosyalist devletlerin ise devamlılığını sağlayarak ortak bir askeri güç oluşturmak olmuştur. Nitekim SSCB ve Rusya arasındaki Soğuk Savaş artık NATO ve Varşova Paktı olarak iki uluslararası örgüt bünyesinde kutuplaşmaya çekilmiştir. Fakat bu adımlar Sovyet dış politikasında yumuşama hareketlerin önüne geçmedi. Batıyla ilişkilerini gözden geçiren Sovyetler özellikle Stalin'den sonra "barış içinde bir arada yaşama" politikası izlemiş, bu politika Doğu Bloku içerisinde huzursuzluğa neden olsa da, üçüncü dünya ülkeleri ile ilişkilerin geliştirmesinin önünü açmıştır. Bu anlamda aralarında Türkiye'nin de bulunduğu komşularıyla ilişkilerine geliştirmeye yönelik politikalar izlemiş ve İkinci Dünya Savaşından beri gergin olan Sovyet-Türk ilişkileri de 1953 yılından itibaren yumuşamaya başlamıştır. Bu tarihte Sovyetlerin İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'den taleplerinden vazgeçtiğini bildirmesi ilişkilerin yumuşamasına ilk adım olarak kabul edilebilir. Fakat Türkiye bu Sovyetlerin bu tavrına biraz temkinli yaklaşmış ve bunun sadece NATO'ya üyeliği açısından olduğunu düşünerek, SSCB'nin boğazlar üzerindeki emellerinden vazgeçmediğini düşünmüştür. Bir süre daha ilişkiler bu düzlemde devam ederken Sovyetler ilişkileri iyileştirmek için adımlar atmış ve bunun karşılığında Türkiye'den istedikleri yanıt alamadıklarından yakınmaktadır. Fakat iki Blok arasındaki gerilimin artması Türkiye ile ilişkilere de yansımış, ilişkilerin yumuşaması Türkiye'nin blok politikası altında topraklarında NATO üslerinin

açılmasıyla birlikte yerini tekrar sertleşmeye bırakmış ve Sovyetlerle Türkiye arasında krizlere neden olmuştur. Türkiye'nin çevreleme politikasına da dahil, Sovyet- Türkiye gerginliğini tırmandırmış ve Suriye, Irak ve U-2 Bunalımlarına neden olmuştur.

1950'lilerin sonuna doğru yaklaşıldığında ise iki blok arasındaki ilişkiler yumuşamaya başlamış ve bu Türk-Sovyet ilişkilerine de yansımıştır. Bu yumuşamada ilk adım yine SSCB'den gelirken, Türkiye'de bu kez kayıtsız kalmayarak SSCB ile ilişkilerin yumuşamasına yönelik adımlar atmıştır. Bunun doruk noktasını ise Başbakan Menderes'in Moskova ziyareti ile ulaşılacakken 27 Mayıs 1960 darbesi bu ziyarete engel olmuştur. Türkiye'de yapılan bu askeri darbe kimi uluslararası ilişkiler uzmanı tarafından bir sebebinin de Moskova ziyareti olduğu öne sürülse de, bu o kadar anlamlı bir değerlendirme değildir. Çünkü aynı dönemde ABD ve NATO'nun da ilişkileri yumuşatmaya yönelik politika izlemesi bu darbenin bu konuyla neden yönünden bir ilişkisi olmadığını kanıtı olarak gösterilebilir. (Bağcı, 1990:78) Bu tarihten sonrada ilişkilerdeki yumuşama dönemi devam ederken yaşanan Küba Krizi sonrası füzelerin kaldırılma olayı ABD-Türkiye ilişkilerinde gerilmeye neden olurken ABD'nin krom ithalatının yönünü Sovyetlere çevirmesi ile birlikte Türkiye, blok politikasını gözden geçirmeye başlamıştır. Bu gözden geçirme olayı 1964 ve 1974 yıllarında Kıbrıs'ta yaşanan olaylar sonucunda Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası ABD'nin ambargo uygulaması ve aksi şekilde SSCB'nin bu konudaki yaklaşımları Türkiye-Sovyet ilişkilerinde yumuşamayı geliştirmeye yönelik eylemler olmuştur.

Bütün bu gelişmeler Türkiye-Sovyet ilişkilerine geliştirip ekonomik anlamda işbirliğine kadar yakınlaştırsa da, özellikle 1970'lerden sonra Türkiye'deki sol grupların eylemlerinde silaha başvurmaları Türk-Sovyet ilişkilerinde yeniden gerilmeye başlanmıştır. Baskın Oran'ın "Türkiye'de ki sol akımların ve anarşi ortamında silaha başvuran grupların arkasında aranan Moskova desteğinin olmadığı da anlaşıldı ve bu tür söylentiler etkisini zamanla yitirdi." (Oran,2011:772) sözleri ile bu gelişmelerin ilişkileri kötü yönde etkilemediğini söylemesine rağmen dönem çerçevesinde halkta SSCB'ye karşı tepki hareketlerinin başlaması bu durumun tam manasıyla dış politikada etkisinin olmadığını söylemeyi çok güçleştirmektedir. Nitekim 1979'da SSCB'nin Afganistan müdahalesi de Türkiye'yi endişeye sevk etmiş, Sovyet-Türk ilişkileri yeniden gerilme safhasına doğru ilerlemesine neden olmuştur. Bu arada Türkiye'deki anarşi ortamı gittikçe yayılmış ve Türkiye kendi iç meselelerine boğulmuş bir görünüm

almıştır. Ülke içerisinde ki sağ-sol kavgası silahlı mücadeleye dönüşmüş, ülkenin kolluk kuvvetleri de bir şekilde bu olaylarda yetersiz bir görünüm sergilemektedir. Ülkede yaşanan bu olaylar ülke içerisinde hem Sovyet hem de ABD düşmanlığını kat safhaya yükseltmiştir. Sol Gruplar ABD'nin varlığından şikayet ederek eylemler gerçekleştirirken, Sağ Gruplar ise ülkede ki Sovyet varlığından daha doğru bir söylemle sol grupların Sovyet desteğiyle hareket etmesinden ve ülkede yaşanacak olası bir “Sosyalist Devrim’e” karşı hareket etmekteydiler. Bütün bu olayları siyasetin davranışlarına bağlayan Askeriye ise ülkedeki kolluk kuvvetlerin yetersiz kaldığını ve ülkeyi kargaşa ortamından çıkarmak ve bozulan düzen ve refah ortamının yeniden tahsis edilmesini öne sürerek ülkede emir-komuta zinciri içerisinde askeri darbe yapıldı. Bu darbe sonrasında Türkiye dış politikadan çok iç meselelerine odaklanırken Sovyetler Birliğinde Gorbaçov’un başa geçmesi yumuşama sürecini hızlandırmış fakat Sovyetlerin yaşadığı ekonomik sıkıntıların önüne geçememiştir. Özellikle ekonominin çökmesi ve dış politikada başarısızlık yaşayan Sovyetler 1991 yılında yıkılarak yerine; Türkiye sınırında Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan olmak üzere Rusya, Beyaz Rusya, Estonya, Türkmenistan, Tacikistan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Letonya, Litvanya, Moldova ve Ukrayna olarak farklı devletlerin kurulması olarak gerçekleşti. SSCB'nin devamı olarak gören Rusya Federasyonu SSCB'den ayrılan devletleri yine kendi yanında tutmak istemektedir. Bu amaçla 1991 yılında Bağımsız Devlet Topluluğu kurulmuştur. Fakat Estonya, Litvanya ve Letonya bu topluluğa üye olmayarak AB ile ilişkilerini geliştirmişlerdir ve AB'ye tam üyelik başvurusu yapmışlardır. Gürcistan ise önce dahil olmamış fakat daha sonra dahil olmuştur. Fakat BDT kuruluş amacından çok uzak bir görüntü sergilemesi ve Rusya ile arasındaki sorunlardan dolayı daha sonra yeniden ayrılmıştır. Bu dönemde Türkiye-Rusya ilişkileri de Rusya-Batı ilişkilerine paralel olarak düzelmekte ve gelişim sağlamaktaydı. Fakat Rusya dış politika anlayışının değişmesi ve Rusya'nın “Yakın Çevre” politikası veya “Yeni Avrasyacılık” politikası Türkiye ile ilişkileri yeniden gerilmesine sebep olacaktır. Çünkü Türkiye’de Sovyetlerden ayrılan Türk kökenli devletlere resmi geziler düzenlemekte ve bu gezilerde “Adriyatik’ten Çin Seddi’ne Türk Birliği” vb. vurgular yapmaktadır. Bu tip vurgulara sert bir şekilde karşılık veren Rusya ise yapılan ikili görüşmeler sonucunda imzalanan dostluk antlaşmasında Türkiye’nin bu tip söylemlerden vazgeçmesi gerektiğinin sözünü almasıyla bu sorun aşılabilmektedir. Rusya ile tarihi düşmanlık ve

tarihi dostluk şeklinde iniş çıkışlar ile ilerleyen bu süreçte Türkiye'nin blok politikası, NATO, AB ve ABD ile ilişkileri ön plana çıkarken batı bloğunda yaşanan bir sorun veya sıkıntı sonrası SSCB ve yeni adıyla Rusya ile ilişkiler gelişmiş, Rusya ile yaşanan bir sorundan sonra AB, NATO ve ABD ilişkileri gelişmeye yönelmiştir şeklinde bir denge politikası izlenmiştir demek yanlış olmayacaktır.

Bu tarihten sonraki Türkiye- Orta Asya ilişkilerini de Türkiye ve Şanghay İşbirliği Örgütü konusunda geniş bir şekilde ele alınıp batıyla ilişkiler çerçevesinde karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirilecektir.

3.2. TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ

3.2.1. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile İlişkileri

Dünya sisteminde ortaya çıkan büyük değişikliklere bağlı olarak, Türkiye politik ve ekonomik sisteminde önemli değişiklikler yapma zorunluluğu duymuş ve çabalarını bu yönde yoğunlaştırarak, 1960'lara kadar geçen süre içerisinde, Avrupa kıtasında veya bu bölgeyi merkez alarak Avrupa'nın bütünleşmesi amacına dönük olarak kurulan önemli kuruluşlardan Avrupa Konseyi ve NATO'ya üye olmuştur.

Bu gelişim çizgisi içerisinde Türkiye'yi daha ilk kuruluş yıllarından itibaren Avrupa Ekonomik Topluluğu'yla ilişki kurmaya iten etkenlerin başında siyasi nedenler yer almıştır. Bu durum, Türkiye'nin Batı dünyası içerisindeki konumunu koruma ve geliştirme açısından önemli sayılacağı gibi, yeni Cumhuriyetin yeniden şekillenen dünyadaki güvenlik arayışının bir göstergesidir diyebiliriz.

Bu bağlamda Türkiye, 31 Temmuz 1959 yılında, Yunanistan'ın başvurusundan hemen sonra, AET'ye ortaklık talebinde bulunmuştur. 1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşmasının yürürlüğe girmesiyle Türkiye, AET ile ortaklık ilişkilerine tahsis etmiş ve Avrupa Birliği yönündeki ilerleyişinde ilk somut adımını atmıştır. Ankara Antlaşması Türkiye'ye AB'ye Tam Üyelik hedefini sarsıntısız gerçekleştirebileceği ayrıcalıklı ve öncelikli bir model olma anlayışı üzerine bina edilmiş ve buna uygun bir programa oturtulmuştur. Bu ortaklık ilişkisi iç politikada tartışmalara neden olurken 1978 ve 1980 yıllarında iki kez kesintiye uğramıştır. Bu süre zarfında 1981'de Yunanistan, 1986 yılında da İspanya ve Portekiz tam üyelik sıfatını kazanmışlar, siyasi

ve ekonomik açıdan büyük avantajlar elde etmişlerdir. Türkiye ise Roma Antlaşmasının “Her Avrupa Devleti Topluluğa üye olmak için başvuruda bulunabilir.”(Roma Antlaşması Tam Metni: 237) şeklinde geçen 237. Maddesi çerçevesinde 14 Nisan 1987 tarihinde tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu başvuruya iki yılı aşkın bir süre sonra gelen Komisyon görüşünde ise, Türkiye’nin topluluğa katılmaya ehil olduğu vurgulanmakla birlikte, ülkemiz açısından ekonomik, Topluluk açısından ise, mevcut yapıdaki değişikliklere dayalı bazı gerçeklerle zamana ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Türkiye açısından bir oyalama taktiği gibi gözükmesine karşın, Topluluk bu süre çerçevesinde gerçekten de genişleme politikasına ara vermiş ve daha çok gelişme ve derinleşmeye yönelik politikalar izlemeye yönelmiştir. Bu anlamda Tek Pazar, Ekonomik ve Parasal Birlik ve Siyasal Birlik yönündeki çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Türkiye ise aynı dönemde AB ile ilişkileri çerçevesinde ertelemiş olduğu yükümlüklerini hızlandırmış, bir takvim dahilinde yerine getirmeye başlamıştır. Bu sürece içerisinde dünya yeni bir değişmeye gitmiş ve soğuk savaş SSCB’nin dağılmasıyla birlikte sona ermiştir. Bu AB’nin ve Türkiye’nin politikalarını da şekillendirmiştir. Bu süreçte Türkiye-AB ilişkileri de Kasım 1992 tarihli Ortaklık Konseyi Toplantısı ile yeni bir hız kazanmıştır. Ortaklık Konseyinin başarısı, Topluluğun 25-27 Haziran 1992 tarihli Lizbon ve 21-22 Haziran 1993 tarihli Kopenhag Zirvesinde ifadesi bulunan, Türkiye ile ilişkilerin Ortaklık Anlaşmasına uygun olarak geliştirilmesi ve işbirliğinin yoğunlaştırılması ile en üst siyasal diyalog mekanizmasının çalıştırılması şeklindeki yaklaşımından da kaynaklanmıştır.

Türkiye’nin AB ile kurduğu ortaklık ilişkisi; ortaklık kurma ve bunu tedricen geliştirerek AB’ye tam katılımını gerçekleştirme esasına uygun olarak, Gümrük Birliğinin tesisi ile öngörülen bir aşamaya ulaşmıştır. Türkiye’nin hiçbir blokta yer almamak gibi bir lüksü olmadığı gibi, tarihi, coğrafi ve siyasal gerçekler Türkiye’nin AB’nin başını çektiği blok içinde yer alma gereğini işaret etmektedir. Türkiye’nin Gümrük Birliği yönünde özellikle 1994 yılında yapmış olduğu yoğun çalışmalar ve atmış olduğu adımlar sonucunda ortaya çıkan Türkiye-AB Gümrük Birliği’nin tamamlanmasına ilişkin 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi kararı çerçevesinde 1.1.1996 tarihinde tesis olunan Gümrük Birliği, Türkiye’nin Avrupa ile bütünleşme politikası doğrultusunda önemli bir aşamayı oluşturmaktadır. 1997 yılına gelindiğinde ise Gümrük Birliği’nin ithalat artışı şeklindeki ilk etkilerinin bertaraf edildiğini görmek

mümkündür. Nitekim 1997 yılında, AB'nin dış ticaretimizdeki payı %51.9'dan %49.7'ye düşmüştür. Bununla beraber, ihracatımızda 1996 yılında önemli bir gelişme kaydetmiş, nicelik olarak çok büyük rakamlar ifade etmese de, Türkiye'nin geleneksel ihraç ürünleri dışındaki sektörlerde gerçekleştirilen ihracatta oransal olarak önemli artışlar ortaya çıkmıştır. Bu gelişme, Gümrük Birliği'nden uzun vadeli ekonomik beklentilerin başında gelen, Türk sanayisinin yapısal değişimi ve ihracatta rekabet geleneksel sektörlerin dışına çıkması gibi hedefler açısından olumlu sinyaller vermektedir.

Gümrük Birliği kapsamında, ticari ve ekonomik ilişkilerimiz bu şekilde seyrederken Aralık 1997'de gerçekleştirilen ve AB üyesi ülkelerin hükümet ve devlet başkanlarının yanı sıra, AB'nin genişleme perspektifinde yer alan aday ülke temsilcilerinin de katıldığı Lüksemburg Zirvesi sonunda alınan kararlar, Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir süreç başlatmıştır. Türk Hükümeti, Mart 1998'de yapılacak toplantıya katılmama ve AB ile siyasi ilişkileri askıya alma kararı almıştır. Zirvede alınan kararlarla ilgili olarak hükümet tarafından yapılan açıklamada “iki tarafı doğrudan ve birlikte ilgilendirmeyen siyasal konuları da kapsayacak bir görüşme bir görüşme ortamının sağlanmasının mümkün olmayacağı, AB ile var olan ortaklık ilişkilerimizin sürdürüleceği, ancak bu ilişkilerin geliştirilmesinde AB'nin yükümlülüklerini yerine getirmesine bağlı olduğu” ifade edilmiştir. Mart 1998'de yapılan ve ülkemizin katılmayı kabul etmediği Londra Konferansı sonrası ise AB, aday 6 ülke ile müzakere sürecini başlatmıştır. AB Konseyi Dönem Başkanlığı'nın İngiltere'den Avusturya'ya devredildiği Cardiff Zirvesi sonrası yayınlanan başkanlık bildirisinde Lüksemburg Zirvesi sonuç bildirgesi ile belirlenen aday ülkelerle genişleme sürecinin sürdürüleceği, diğer bir ifadeyle Türkiye'nin bu sürece dahil olmayacağı açıkça ifade edilmiştir. 3 Mart Türkiye- AB ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik olarak Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan "Türkiye için Avrupa Stratejisi" başlıklı belge açıklandı. 3 Mart 1998'de Türkiye- AB ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik olarak Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan "Türkiye için Avrupa Stratejisi" başlıklı belge açıklandı ve 4 Kasım'da “1998 yılı İlerleme Raporu”: Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB'ye üyelik için belirlenmiş kriterler ışığı altında kaydedilen Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon görüşlerini içeren ilk "İlerleme Raporu" yayımlandı. 1999 yılına gelindiğinde ise Helsinki Avrupa Konseyi Zirve

Toplantısı'nda Türkiye'ye adaylık statüsü tanındı. Bu süre boyunca Türkiye, AB katılım kriterlerini yerine getirmeye çalışırken, bu konu ile ilgili çalışmaları yürütmek için kurumlar kurdu ve her yıl düzenli olarak ilerleme raporları yayınlamaya devam etti. 17 Aralık 2004 yılına gelindiğinde ise Brüksel Avrupa Konseyi Zirve Toplantısı'nda, Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli ölçüde yerine getirdiği belirtildi ve katılım müzakerelerine 3 Ekim 2005 tarihinde başlanması kararlaştırıldı.

3.2.2 Avrupa Birliği Genişleme Politikasında Türkiye

Avrupa Birliği genişleme politikası AB'nin temellerini oluşturan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ve Avrupa Ekonomik Topluluğu döneminden beri uygulanan genişleme ve derinleşme politikalarından birisi olarak göze çarpmaktadır. Zaman zaman genişleme ve zaman zaman derinleşme politikalarıyla gelişmeye çalışan AB için genişleme politikası büyük önem taşımaktadır. Kurucu ülkeleri Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda olan AB şüana kadar altı genişleme dalgası yaşamış, bu genişleme dalgalarıyla ekonomik, siyasi ve askeri olarak güçlenen AB, hali hazırda 28 üyeli uluslararası bir örgüt olarak göze çarpmaktadır.

Daha önce ayrıntısıyla incelediğimiz AB genişleme dalgalarını şimdi Türkiye özelinde kısaca bakacak olursak İlk genişleme dalgasını kuruluşundan 22 yıl sonra daha önce iki kere üyelik başvurusu yapmış fakat Fransa'nın karşı çıkmasından dolayı iki kez reddedilmiş İngiltere'nin yanında İrlanda ve Danimarka'nın tam üyeliği 1973 yılında gerçekleşti. İkinci genişleme dalgası ise Avrupa ile ilişkilerine 1959 yılında Türkiye ile eşdeğer bir zamanda AET Ortaklık talebiyle başlayan Yunanistan'ın 1975 yılında AB'ye Tam üyelik başvurusu 1981 yılında tam üyeliğinin gerçekleşmesiyle sonuçlandı ve AB ikinci genişleme dalgasını gerçekleştirmiş oldu. Üçüncü genişleme dalgasını da 1970'lerde başvuran fakat ekonomik yetersizlik nedeniyle uzun süre bekletilen İspanya ve Portekiz'in 1986 yılında tam üyeliğe kabul edilmesiyle gerçekleştirildi. Dördüncü genişleme dalgası ise soğuk savaşın bitimiyle birlikte, savaş döneminde tarafsız olan ve zaten birer Avrupa Devleti olan Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in savaş sonrası AB'ye katılmak istemelerinin ardından hızlı bir şekilde 1995'te üye olmalarıyla gerçekleşti. Birliğin beşinci genişleme dalgası ise hem Birlik açısından hem de üyelik başvurusu yapan ülkeler açısından sancılı geçti. Soğuk Savaş sonrası Avrupa'daki bölünmüşlük ortadan kalmış ve hemen ardından Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya,

Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Romanya ve Bulgaristan üyelik için başvurdular. Fakat bu kadar büyük bir genişleme dalgası AB'nin ilerleyişine zarar verebileceği düşüncesi AB'yi üyelik için bir koşul belirlemeye yöneltti ve bu doğrultuda AB üyeliği için belli şartların taşındığı Kopenhag Kriterleri oluşturuldu. Bu anlamda 1998 yılında Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimiyle, 2000 yılında ise Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Romanya ve Slovakya ile başlayan müzakereler, Bulgaristan ve Romanya dışındaki diğer ülkelerin 1 Mayıs 2004'te AB'ye katılımlarıyla sonuçlandı. Bulgaristan ve Romanya ise yolsuzlukla mücadele konusundaki eksikliklerini tamamlayarak 1 Ocak 2007'de Birliğe üye oldu. En büyük genişleme dalgasının ardından 27 üyeye ulaşan AB, altıncı ve son genişleme dalgasını 3 Ekim 2005'te katılım müzakerelerine başlayan ve 9 Aralık 2011'de Katılım Antlaşmasını imzalayan Hırvatistan'ın 2013 yılında üye olmasıyla gerçekleştirmiş ve üye sayısını 28'e yükseltmiştir. İngiltere'nin AB'den ayrılma talebinde bulunduğu ve ayrılma sürecinde olan İngiltere'yle ilk daralmasını yaşayacak olan AB'ye hali hazırda Türkiye'yle birlikte beş ülke daha AB üyeliğine aday ülke statüsünde bulunmaktadır.

Bütün bu genişleme dalgalarını Türkiye özelinden inceleyecek olursak ise AB ile ilk ilişkilerine Yunanistan'ın hemen ardından 1959 yılında başlayan Türkiye, bu anlamda ilk adımı ise 1 Aralık 1964'te imzalanan Ankara Antlaşması ile atmıştır. Fakat 1981 yılında AB'nin ikinci genişleme dalgasıyla AB'ye alınan Yunanistan olmuşken, dönemin koşulları incelendiğinde ve henüz AB üyeliği için Kopenhag Kriterleri gibi bir kriter bulunmadığı bu dönemde ekonomik ve demokrasi anlamında Yunanistan'dan daha ileri olan Türkiye'nin bu sürece dahil edilmeyişi, AB'nin Türkiye'yi diğer devletlere göre farklı nitelendirdiğinin ilk açık örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim burada demokraside ileri olmamızda ki kasıt Yunanistan'ın üyelik tarihi olan 1981 değil başvuru tarihi 1975 olarak göz önüne alınmaktadır. Ayrıca aynı dönemde Türkiye'nin de başvuru yaptığı ve başvurunun ekonomik ve sosyal yapı nedeniyle kabul edilmediği de göz önüne alınmalıdır. Bunun dışında beşinci genişleme dalgasında AB'ye giren devletlerin de ekonomik yönden çok ileri düzeyde oldukları söylenemez. Kopenhag Kriterleri sonrası süreci incelediğimizde ise 2005 yılında Türkiye ile birlikte AB müzakerelerine başlayan Hırvatistan'ın 2013 yılında altıncı genişleme dalgası ile AB'ye girmesinin ve Türkiye'nin bu konuda yoğun çalışmalarının

karşılığında ilerlemesinin görmezden gelinmesi Türkiye-AB ilişkilerinde Türkiye'ye karşı bir tutum olduğunun düşünülmesine sebebiyet vermektedir.

Nitekim genel bir değerlendirme ile Türkiye'nin AB üyeliği için en uzun süre bekleyen ve hala üye olamamış tek ülke olduğunu söylemek tarihin ışığında hiçte yanlış olmayacaktır. Bunun hali hazırda nedenleri olarak birçok AB Bilimcisi Kopenhag Kriterleri ve AB uyum sürecinin henüz tamamlanamadığını ve bundan dolayı bu gelişmelerin yaşandığını öne sürse dahi, AB üyesi olan ülkelere ve üye oldukları dönemki mevcut durumları göz önüne alındığında her ne kadar kriterleri tam manasıyla yerine getirememiş olsa dahi Türkiye, AB'ye çok uzun süre önce kabul edilmeyi hak etmiştir diyebiliriz.

3.2.3. Türkiye'nin Avrupa Birliği Tam Üyelik Yolu

Türkiye'nin 1959 yılında başladığı AB ile ilişkileri 2005 yılına gelindiğinde AB'ye tam üyelik müzakerelerinin başlamasıyla devam etmiş ve Türkiye AB yolunda ki ilerleyişinde ilk kez karşılığını almış bir duruma gelmiştir. Fakat Müzakere Çerçeve Belgesi'nde yer alan maddelerin Türkiye'ye tam üyelik yerine tam üyelik dışı bir model yani "İmtiyazlı Ortaklık" önerdiğine dair pek çok tartışmaya neden olmuştur. (Dinç vd. 2015: 442) Bu çerçeveye göre Türkiye; "Kopenhag siyasi kriterlerinin istisnasız olarak uygulanması, siyasi reformların derinleştirilmesi ve içselleştirilmesi, AB Müktesebatının üstlenilmesi ve uygulanması, Sivil toplum diyalogunun güçlendirilmesi ve bu çerçevede hem AB ülkelerinin kamuoylarına hem de Türkiye kamuoyuna yönelik olarak bir iletişim stratejisinin yürütülmesi" (www.ab.gov.tr 2017) şeklinde yer almaktadır. Ayrıca Türkiye'den ilişkileri asıl çıkmaza götürecek bir istekte 3 Ekim 2005 tarihine kadar Ankara Antlaşmasının taraflarını AB'nin yeni on üyesini de kapsayacak bir şekilde genişletilmesi kararı olmuştur. Nitekim bu kararlar örtülü bir şekilde AB'nin yeni on üyesinden birisi olan ve Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanınan Güney Kıbrıs Rum Yönetimini de tanınması ve adanın tek yöneticisi olarak kabullenmesi istenmekteydi. Türkiye ise bu konuda AB'nin beklendiği tavrı sergilemedi ve bu maddeyi Güney Kıbrıs Rum Yönetimi hariç diğer devletleri plana dahil etmesiyle gerçekleştirdi. Bu durum AB'nin 2006 yılı Türkiye'nin ilerleme raporunda yer bulurken, Türkiye'nin ilerlemesinin birçok konuda istenilen düzeyde olduğunu fakat siyasi konularda bir yavaşlama gözüktüğünü belirtmeleri şeklinde yer almıştır. Bunun dışında Türkiye-AB

müzakereleri içerisinde bir diğer örtülü istek ise Türkiye ve Yunanistan arasındaki “ege denizi sorununun” çözülmesi şeklinde olmuştur. Tabi buradaki çözümden kasıt Türkiye’nin konu üzerindeki taleplerinden vazgeçip kıta sahanlığı bölgesinin 12 mil olarak kabul edilmesinden söz edilmektedir. AB giriş müzakereleri çerçevesinde birçok konuda taviz verebilen Türkiye için ise bu konu hem tarihi hem de stratejik açıdan mümkün olmamakla birlikte Türkiye bu konuda uluslararası hukuk kuralları gereği kendisinin haklı olduğuna AB devletlerine göstermeyi amaçlayan çalışmalar düzenlemektedir. AB’nin Kıbrıs konusundaki isteklerini de biraz taviz vererek ve karşılığında biraz taviz bekleyerek yürütmeye çalıştığı sorunun çözümü için karşı taraftan herhangi bir taviz veya vazgeçme gelmemesi konusunda sürekli bir tıkanıklık söz konusu olmaktadır. Her ne kadar tıkanıklığın sebebi Türkiye olmasa dahi AB’nin genel kanısı hali hazırda bütün Kıbrıs’ın Rum Yönetimine ait olduğu görüşü, AB bakış açısından Kıbrıs’taki barış görüşmeleri baltalayan tarafın Türkiye olduğu görüşünü ortaya çıkarmaktadır.

Bütün bu olumsuz gelişmelerin yanında oldukça yetersiz gözükse de Türkiye’nin AB üyelik sürecinde olumlu adımlarda atılmaktadır. Türkiye tarafından atılan bu adımlar hem ekonomik anlamda büyük gelişme kaydedilmesi ve ekonomik büyümeyi hızın yükseltilmesi hem de siyasi anlamda uzun süren bir siyasi istikrar dönemine girilmesi olurken, AB açısından atılan adımlar ise ikili ve çoklu görüşmeler sonrası AB üyesi birçok devletle aralarında ki vizelerin karşılıklı olarak kaldırılması ve ekonomik anlamda yapılan işbirliğinin geliştirilmesine yönelik adımlar olarak değerlendirilebiliriz. Fakat AB’nin attığı bu küçük adımlar yukarıda bahsettiğimiz tam üyelik yerine imtiyazlı ortaklık modeli tartışmalarını gündeme getirmiş ve AB’nin Türkiye’nin ilerleme çalışmalarını adilane bir şekilde değerlendirmede tartışmaları gündeme oturmuştur. Bununla birlikte kendi ekonomisinin de 2001 krizi sonrası çok büyük bir ilerleme kaydeden Türkiye, AB üyeliğine ekonomik anlamdaki ihtiyacı gittikçe azalmaya başlamıştır. Ayrıca Türkiye’de hükümette olan parti Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarının ilk yıllarında AB ile olan ilişkilerini ve AB uyum süreci reformlarını uygulamasını kendi çıkarlarıyla uyuşması nedeniyle hızla gerçekleştirmiş, özellikle Türkiye siyaseti ve bürokrasisi üzerindeki askeri baskıyı ortadan kaldırmak için bir araç olarak kullanmıştır. Fakat 2007 yılına gelindiğinde ise seçimlerden oyunu yükselterek çıkan Adalet ve Kalkınma Partisi artık ülke yönetiminde ki her mevkide

hakimiyetini tam manasıyla sürdürebilme durumunu gelmiştir. Aynı dönemde ise ekonomik krizin patlak vermesiyle kendi sorunları içerisinde boğulan AB'ye siyasi ve ekonomik açıdan tam bir bağımlılığı kalmamıştır demek doğru olacaktır. Fakat yine de AB yönündeki ilerleyişinde hız kesmeyen Türkiye, AB ile görüşmeleri yürütmesi açısından Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak çalışan AB komisyonunu 2011 yılında kabinede yapılan revizyonla birlikte Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı olarak bakanlık seviyesine yükseltmiş ve AB'ye üyelik açısından ne denli istekli olduklarına göstermişlerdir. Bakanlık çerçevesinde yürütülen görüşmeler ve uyum süreci 2011 yılından sonra daha da bir ivme kazanmış ve AB'ye katılım sürecinde şuana kadarki en yüksek noktaya ulaşmaya başarmıştır. Fakat 2013 yılında müzakerelere Türkiye ile birlikte başlayan Hırvatistan'ın tam üyeliği ve Türkiye konusunda hala çalışmalarının yetersiz olduğunu ve hali hazırda ortaya çıkan göçmen sorunuyla ilgili konuların ön plana çıkartılarak AB uyum süreci çerçevesinde yapılan ilerleyişin görmezden gelinmesi Türkiye-AB ilişkilerinin Türkiye açısından yeniden gözden geçirilmesini gündeme getirmiştir. Türk halkı çerçevesinde ise 1959 yılından bugüne kadar olan AB giriş süresinin olumsuzlaşması ve AB'nin Türk halkının kabullenemeyeceği isteklerinin sürekli olarak gündemde tutulması AB'ye yönelik tepkilerin çoğalmasına sebep olmuştur. Ayrıca son dönemde ki AB üyesi ülkelerin Türkiye'yi hem yaptığı Anayasa değişikliği sürecinde ki davranışları hem de Türkiye'deki seçimle başa gelmiş hükümete yönelik politikaların demokrasi karşıtı olarak gündeme getirilmesi Türk halkından AB karşıtlığı görüşünü perçinlerken, mevcut Hükümet'e olan desteğini artırmasına neden olmaktadır. Bütün bu gelişmelerin ışığında 2016 yılında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "Benim için varsa yoksa Avrupa Birliği" görüşünde olmaması gerektiğini belirten Erdoğan, "Türkiye, 'Şangay 5'lisi içerisinde niye olmasın?'"(Erdoğan'dan "Şangay 5'lisi" çıkışı, Cumhuriyet, 2016) sözleri Türkiye açısından yeni bir tartışmaya neden olarak, AB'ye alternatif olarak Şanghay İşbirliği Örgütü'nün gündeme gelmesine neden olmuştur. AB'ye karşı bir hamle olarak görülen bu sözler AB'nin politikalarını yumuşatmasından çok sertleşmesine sebep olurken, ŞİÖ'nün iki başat gücü Rusya ve Çin'den olumlu söylemlerin yükselmesi Türkiye açısından AB-Şanghay ikilemine girilmesine neden olmuştur.

Bütün bu olumsuz gelişmeler Türkiye'nin AB üyeliği konusunda ki çalışmalarının hızını kesmiş olsa dahi Türkiye, AB'ye üyelik görüşünden tam manasıyla

vazgeçmiş değildir. Bu alandaki çalışmalarına devam eden AB Bakanlığı son olarak Ekim 2016'da ilerleme raporunu sunmuş ve bu konu hakkındaki çalışmalarına devam etmektedir. Fakat Nisan 2017'de yapılan Anayasa değişikliği referandumu sonrası Avrupa Parlamentosu'nun "16 Nisan'da referandumla kabul edilen anayasa değişikliğinin mevcut haliyle yürürlüğe girmesi halinde askıya alınması" kararı Türkiye AB ilişkilerinde şok yaratmış, Türkiye ise bu kararı tanımadığını açıklamıştır. Avrupa Parlamentosu'nun bu kararının hukuki dayanağını 2005 yılında kabul edilen "Türkiye İçin Müzakere Çerçeve Belgesi'ndeki", "Türkiye'de, Birliğin temelini oluşturan özgürlük, demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin ciddi ve sürekli olarak ihlal edilmesi durumunda, Komisyon kendi inisiyatifiyle veya üye devletlerin üçte birinin talebi üzerine müzakerelerin askıya alınmasını tavsiye eder"(www.ab.gov.tr 2017)sözleriyle oluşturmaktadır. AB'den Parlamento kararıyla ilgili olumlu yada olumsuz bir adım henüz atılmazken bu konu hakkında atılacak adımlar Türkiye- AB ilişkilerinin kaderini belirleyeceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

3.3. TÜRKİYE VE ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ

3.3.1 Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü ile İlişkileri

Avrupa Birliğine oranla henüz yeni kurulan bir örgüt olan Şanghay İşbirliği Örgütü, daha önce incelediğimiz gibi ilk kuruluş amacı olarak üye devletlerarası sınır sorunlarını çözmek amacını başarılı bir şekilde yerine getirerek örgütün vizyonunda önemli değişiklikler yapmıştır. Bu anlamda ilk olarak terör, ayrılıkçılık ve aşırıcılıkla mücadele alanında vizyonunu genişleten ŞİÖ bu vizyonu ek olarak ekonomik, askeri, siyasi ve kültürel anlamda işbirliğini kendisine amaç edinmiştir. Bu anlamda 1996 yılında 5 üye ülkeyle kurulan örgüt 2001 ve 2017 yıllarında iki kere genişleme yaşamış ve üye sayısını 6 ya yükseltmiştir. Üyeleri dışında 4 gözlemci ülkesi bulunan örgüt, 2008 yılında Duşanbe Zirvesi'nde, Örgütle irtibat kurmak isteyen ve gözlemci konumunda olmayan üçüncü ülke ve uluslararası kuruluşlarla ilişkilerin kurumsal bir çerçeveye oturtulması amacıyla, "ŞİÖ Diyalog Ortaklığı Statüsü" adı altında yeni bir mekanizma ihdas etmiştir. Örgütün şuanda Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 6 diyalog ortağı ülkesi bulunmaktadır (www.ab.gov.tr 2017).

Türkiye'nin örgüt ile ilişkileri ise 2011 yılında başlamış ve Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü'ne diyalog ortağı ülkeler arasında katılma isteği 6-7 Haziran 2012 tarihlerinde Pekin'de düzenlenen ŞİÖ Devlet Başkanları Zirvesi'nde oybirliğiyle Diyalog Ortaklığı'na kabul edilmiştir. Bu tarihten itibaren ŞİÖ ile ilişkilere başlayan Türkiye, hem örgütün terörle mücadele alanında faaliyet göstermesi hem de örgüt üyesi olan Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan ile tarihi ve etnik köken bağları gereği Türkiye özelinde Örgütü önemli bir noktada tutmasını sağlamaktadır. Daha öncede değindiğimiz örgüt ilerleyişi ve örgütün başat güçleri olan Rusya ve Çin'in ekonomik, siyasi ve askeri anlamda Örgütü dünya güçleri arasında yer almasını sağlamakta ve değişen dünya düzeninde ŞİÖ'nün önemli bir yere sahip olmasında büyük pay sahibi olmaktadır. AB ile ilişkileri düzenli olmayan Türkiye ise AB'ye uyarı yönünde yaptığı ŞİÖ çıkışı, Türkiye açısından ŞİÖ'nün önemini açıkça ortaya koymuştur. Bu anlamda Türkiye-ŞİÖ ilişkileri gelişmiş ve Türkiye, ŞİÖ çalışmalarının bir bölümüne dahil olmaya başlamıştır. Türkiye'nin de katıldığı, ŞİÖ Enerji Kulübü Üst Düzey Grup (ÜDG) Toplantısı 22 Kasım 2016 tarihinde Moskova'da gerçekleştirilmiş, toplantı sonucunda, Enerji Kulübü 2017 dönem başkanlığının ülkemize devredilmesi ve müteakip ÜDG toplantısının Türkiye'de yapılması kararlaştırılmıştır. Bu kararla birlikte ilk kez ŞİÖ üyesi olmayan bir ülke bu görevi üstlenmiş ve ŞİÖ-Türkiye ilişkilerin gelişmesi açıkça göz önüne serilmiştir.

ŞİÖ çerçevesinde incelediğimiz bu ilişkileri devletler düzeyine çekecek olursak, Ortadoğu üzerinde özellikle Suriye politikasında zaman zaman karşı karşıya gelen Rusya ve ABD-AB ittifakı, Ortadoğu da bölgesel bir güç olan Türkiye açısından bir tarafta yer almayı zorunlu bir duruma getirmektedir. Nitekim Batı tarafından Ortadoğu'da demokratikleşme olarak adlandırılan Arap Baharı sürecinde demokratikleşmenin yanında yer alan Türkiye, Suriye konusunda da bu tutumunu sergilemiş ve Esad Rejimini karşı muhalif olan Özgür Suriye güçlerini desteklemiştir. Fakat Arap Baharı diye adlandırılan süreci yaşayan diğer ülkeler gibi kısa sürede sonlanmayan Suriye meselesi, topraklarında kurulan ve rahatça hareket edebilen terör örgütlerinin olaya dahil olmasıyla bambaşka bir düzleme taşınmıştır. Bu anlamda terörle mücadele anlamında bu meseleye dahil olan ABD ve Rusya, DAESH terör örgütüyle mücadele konusunda anlaşmış olmakla birlikte bölgede, PKK terör örgütünün Suriye uzantısı olan PYD-YPG terör örgütünü Kürt halkının bölgedeki temsilcisi olarak

görerek desteklemekte, Rusya ise mevcut rejim birlikleri olan Esad güçlerini desteklemektedir. Bu anlamda Özgür Suriye Ordusu'nu destekleyen ve terörle mücadele anlamında terörist yapılanmalara karşı ÖSO güçleri ile birlikte sınır dışı operasyonlar yapan Türkiye, PYD-YPG ve Esad rejimin karşısında üçüncü bir taraf olarak yer almaktadır. Türkiye'nin bu politikasından dolayı Rusya-Türkiye ile ilişkilerine bağlı olarak, PYD-YPG terör örgütüne zaman zaman destek veren Rusya'nın ilk ve daimi amacı Batı düşmanı ve Rusya dostu bir Esad yönetimin Suriye'yi yönetmesi şeklinde gözükmektedir. Bu şekilde birçok kez karşı karşıya gelen Rusya ve Türkiye son dönemlerde karşılıklı yumuşama mesajları vererek ilişkileri normal seyrine çekmişlerdir.

Irak Bölgesel Kürt Yönetimin yaptığı yasa dışı referandum ise Rusya-Türkiye ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamış, Türkiye'nin açıkça karşı olduğu bu referandum sonrası Türkiye'nin güneyinde kurulmak istenen terör koridoruna karşı harekete geçen Türkiye, 14-15 Eylül 2017'de Astana'da düzenlenen zirvede, hem terörle mücadele hem de Suriye'deki iç savaşın bitirilmesi açısından Rusya ile ortak operasyon düzenleme kararı almıştır. Bu karar ve operasyonla güneyinde kurulmak istenen terör koridorunu da engellemeyi amaçlayan Türkiye, bu anlamda Rusya ile ilişkilerini açık şekilde geliştirmeye başlamıştır. Daha önce yapılan S-400 füze anlaşmasıyla askeri ve ekonomik ilişkilerinde geliştirilmesi, Batı'yı endişeye sevk etmekte ve Rusya- Türkiye yakınlaşmasından rahatsızlık duyulmaktadır. Bölgesel düzeydeki bu Rusya-Türkiye yakınlaşmasının olumlu yansımaları hiç şüphesiz Türkiye-ŞİÖ ilişkilerini de yansıyacaktır.

3.3.2 Şanghay İşbirliği Örgütü Genişleme Politikasında Türkiye

Şanghay İşbirliği Örgütü 1996 yılında kuruluşundan bu yana iki kere genişleme dalgası geçirmiş ve 5 üye ile başlayan örgüt faaliyetleri 2017 yılı itibariyle 8 üyeye yoluna devam etmektedir. Üye sayısı bu kadar az olmasına rağmen yüzölçümü olarak dünya yüz ölçümünün 3'te 1'ini kapsayan örgüt genişleme çalışmalarına da devam etmektedir. Tabi bu genişleme çalışmaları Örgütün yapısını ve gelişmesini engellemeyecek düzlemde olması örgüt genişlemesinde en önemli ölçüt olarak göze çarpmaktadır. Aynı zamanda barış yanlısı olan örgüt, üyelik için aradığı şartlarda kesin yargıları bulunmaktadır. Örgüt üyeliği için belirtilen şartların en başında terörizm,

aşırıçılık ve ayrılıkçılıkla mücadele geldiği kuşkusuzdur. Bunun yanında Örgüt üyesi devletler birbirlerinin iç meselelerine karışmaması ve devletlerin içerisinde ki ayrılıkçı hareketlere destek verilmemesi örgütün aradığı en önemli şartlardır. (Temur,2015:99).

Bu şartlar altında örgüt ilk genişleme dalgasını Orta Asya Türk Devletleri arasında olan, önemli yeraltı kaynaklarına ve Asya açısından stratejik bir jeopolitik konuma sahip olan Özbekistan'ın katılımıyla 2001 yılında gerçekleştirmiştir. İlk genişleme dalgasından sonra örgüt derinleşme politikasına yönelmiş ve bu anlamda hedeflerini ve faaliyetlerini geliştirmiştir. Güçlenen ve adından uluslararası arenada söz ettirmeye başlayan örgüt, vizyonuna ulaşabilmesi açısından en önemli adımın bölgedeki terörist faaliyetlere son vermek ve bunları kaynağından bitirmek olduğunun farkındalığıyla hareket etmiş ve bölgedeki teröristlerin hem gizlenme hem de yetişme yeri olarak görülen Afganistan'da ki terör bataklığını kurutmaya yönelik hamleler yapmıştır. Aynı zamanda ekonomik ve askeri anlamda da büyük gelişme kaydeden Örgüt, Afganistan konusunda daha net adımlar atabilmek açısından 2017 yılında ikinci genişleme dalgasını gerçekleştirmiş, Hindistan ve Pakistan'ın ŞİÖ'ye tam üyeliği kabul edilmiştir. Bu hamlesiyle hem Hindistan ve Pakistan arasındaki bölgeyi karmaşaya götürebilecek sorunları çözmeyi hem de stratejik olarak Afganistan'a yakın bu iki devlet ile birlikte Afganistan politikasını dahi etkin bir şekilde kullanmayı amaçlamaktadır. Diğer taraftan İran'ın tam üyelik talebi geri çevrilmiş ve bu konuyla ilgili "İran nükleer çalışmalarını sonlandırdıktan sonra Örgüte üyeliğinin tekrar gündeme geleceği" şeklinde açıklanmıştır. İran'ın tam üyelik talebinin geçici bir süreliğine ertelenmesinin altında ise bir çok neden yattığı düşünülmektedir. Bunlardan ilki ve en önemlisi hiç şüphesiz İran'ın nükleer faaliyetlerinden dolayı Batı'da oluşan tepkiyi üstlerine çekilmek istenmemesi olmakla birlikte, diğer nedenlerini de Örgütün henüz Avrasya bölgesinde ki sorunları tam manasıyla halletmeden Ortadoğu'ya açılmak istememesi yatmaktadır. Tabi bu tavır sadece geçici bir tavidir. Şanghay, İran gibi zengin petrol kaynakları olan ve Ortadoğu içerisinde stratejik bir güce sahip olan bir devleti yanında yer almasını isteyecektir. Özellikle Çin'in petrol ihtiyacı düşünüldüğünde bu kaçınılmaz bir gerçektir.

Öte yandan henüz bir tam üyelik talebi olamaması ile birlikte Türkiye'nin Şangay çıkışları ŞİÖ açısından oldukça olumlu karşılanmakta ve ŞİÖ'nün genişleme politikalarında önemli bir yer kapsamaktadır. Ayrıca dünyanın en gelişmiş 20

ekonomisi arasında yer alması, 80 milyonu aşkın nüfusu, Asya ve Avrupa arasında yer alan jeopolitik konumu, zengin tarihi ve kültürü, bölgesinde laik, demokratik ve Müslüman çoğunluğun yaşadığı yegane bir yapıya sahip oluşu Türkiye’yi, ŞİÖ açısından son derece stratejik ve cazip bir ortak boyutuna taşımaktadır. (Temur,2015:98) Yine petrol ve doğalgazın Avrupa’ya ulaşması içinde yegane bir yol olması açısından dünya doğalgaz rezervinin büyük bir kısmını yöneten ŞİÖ açısından Türkiye çok değerli bir ortak olarak göze çarpmaktadır. Ancak burada Türkiye’nin hem Rusya içerisinde ki Çeçenistan ayrılıkçı hareketine zaman zaman verdiği destek hem de Çin’in Uygur Bölgesi üzerinde yaptıklarına sessiz kalmaması ŞİÖ açısından Türkiye’nin olası tam üyelik talebini olumsuz yönde etkileyecek engellerdir. Ayrıca Türkiye’nin yıllardan beri Batı Bloğunun içerisinde yer alması ve hali hazırdaki NATO üyeliği, ŞİÖ açısından genişleme politikasında Türkiye’nin olası üyeliğinin önündeki en büyük engeller olarak gözükmektedir.

3.3.3 Türkiye’nin Şanghay İşbirliği Örgütüne Tam Üyelik Yolu

Şanghay İşbirliği Örgütü genişleme ve gelişme çabaları içerisinde Türkiye’ye verdiği önemi daha önce birçok kez değinmiş ve olası bir Şanghay üyeliğinin Şanghay’a neler kazandıracığından daha önce bahsettik. Henüz böyle bir resmi talebi ve başvurusu olmayan Türkiye’nin, kendisine böyle bir amaç edindiğinde nasıl bir yol izlemesi gerektiği ve karşısını ne tür zorluklar çıkacağını incelememiz, daha sonra işleyecek olduğumuz olası bir ŞİÖ üyeliğinin ülkemize neler katıp ne zararlar verebileceğini görmemiz açısından yegane önem taşımaktadır.

Hali hazırda ŞİÖ Diyalog Ortağı Ülkeler arasında yer alan Türkiye, ŞİÖ’ye üye olmasında özellikle ilk olarak 2014 yılı Duşanbe Zirvesinde gündeme gelen ve 2015 yılında Taşkent Zirvesinde karara bağlanan, ŞİÖ’ya yeni üyelerin alınmasına ilişkin mevzuat değişikliği ve bunun hemen ardından çalışmalarına başlanan, 2017 yılında da tam üyelik statüsüne eren Hindistan ve Pakistan’ın ŞİÖ’ya katılması, resmi yükümlülük olarak Türkiye’nin Şanghay üyeliğinin önünde herhangi bir engel teşkil etmemektedir. Fakat daha önce değindiğimiz örtülü şart olarak Türkiye’nin NATO üyeliği ve AB üyelik sürecinde olması Türkiye’nin bu üyelik için karşısında duran temel engellerdir. Ama burada atlanılmaması gereken önemli bir nokta da; ŞİÖ Yetkililerin her fırsatta belirttiği ve ŞİÖ Kuruluş Sözleşmesinde yer alan “ŞİÖ’nun savunma bloğu olmadığı ve

hiçbir bloğa karşı kurulmadığı” söylemleri özelinde Türkiye gibi NATO üyesi bir devleti ŞİÖ üyeliğine kabul etmek Örgüt açısından, bu söylemini bütün dünyaya açık bir şekilde göstermek şeklinde olacaktır. Fakat örgütün başat güçleri Rusya ve Çin henüz böyle bir tutum içerisinde yer almadıkları gibi, böyle bir tutuma girecekleri de en azından yakın zamanda mümkün gözükmemektedir. Bütün bunlar dışında hala devam eden AB süreci ise ŞİÖ üyeliği için tam bir tıkanma noktası olarak göze çarpmaktadır. Nitekim unutulmamalıdır ki her ne kadar düşük olsa dahi NATO üyeliğinden ayrılmadan bir ŞİÖ üyeliği düşünülebilse bile, gerek ekonomi gerekse politik açıdan AB ve ŞİÖ üyeliği birbirlerinin sürecini tamamen tıkayacağı açıkça gözükmemektedir. Türkiye’de bu durumun farkında olarak hareket etmekte hatta Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Rusya ziyareti kapsamında Putin’le yaptıkları basın toplantısında “bizi Şanghay’a alında şu AB’den kurtulalım” sözleri AB ve Şanghay’ın aynı anda mümkün olmadığının farkındalığının açık bir göstergesidir.

Resmi olarak bir engeli olmayan ama örtülü olarak NATO üyeliği ve AB üyelik süreci engelleri olan Türkiye- Şanghay üyeliğinin tek örtülü engellerini de bunlar oluşturmamaktadır. Bunlar dışında Türkiye- Rusya ilişkilerinin özellikle son zamanlardaki inişli çıkışlı ilişkileri bu iki devletin birbirlerine tam manasıyla güvenin tahsis edilmesinde büyük engel oluştururken bu durum, yapılacak her antlaşmada ve atılacak her adımda ekstra özen gösterilmesine ve tedbir alınmasına neden olmaktadır. Rusya açısından zaten ŞİÖ içerisinde Çin’e ve Pakistan’a güven sorunu yaşadığını göz önünde bulundurarak Türkiye’nin bu talebini nasıl karşılayacağı bilinmezliği korumaktadır. Ayrıca Çeçenistan sorunu ve Türk halkının bir bölümünün bu konuda ki hassasiyeti Rusya’yı düşündüren bir başka etmendir. Her ne kadar bu anlatınlar ile olumsuz düşüncesi ön plana çıksa da, Türkiye’nin boğazları elinde bulundurması ve Rusya’nın sıcak denizlere inmesi açısından boğazların taşıdığı önem unutulmaması gerekmektedir. Ayrıca zengin doğalgaz rezervlerine sahip olan Rusya için, doğalgazını Avrupa’ya götürmek için kullanacağı en güvenli ve düşük maliyetli yol Türkiye toprakları üzerinden geçmektedir. İşte olumlu ve olumsuz yönleriyle Rusya’nın böyle bir talebe nasıl karşılık vereceği bilinmezken, Çin içinde durum Rusya’dan farklı gözükmemektedir. Çin için ise en önemli olumsuz kanı, Çin Uygur Özerk Bölgesi’nde yaşayan Türkler ve Türkiye’nin burada yaşanan olaylara yakından ilgilenecek çoğu kez Çin ile karşı karşıya gelmekten çekinmeyen yapısı oluşturmaktadır. İçişlerine karışılma

konusunda özellikle yıllardan beri yaşadığı Tayvan sorunu nedeniyle çok hassas olan Çin, Türkiye'nin bu çıkışlarına her zaman sert tepkiler vermiş ve bu konudaki kararlılığından da vazgeçecek gibi gözükmemektedir. Türkiye'nin ŞİÖ tam üyeliği konusunda da Çin için en önemli konunun bu olacağı açıkça görünmektedir.

Ayrıca 19.yy'dan beri “batılılaşma” politikası izleyen Türkiye'nin henüz çok yeni bir hamle ile doğu politikasına dönmesi Doğu Kültürü ile Türk Kültürü arasında oluşan farkın böyle kısa bir sürede giderilemeyeceği ve engel oluşturma bileceği de düşünülmektedir. Yani öyle gözüküyor ki Türkiye'nin ŞİÖ'ya tam üye olma yolunda yol açık olsa dahi, henüz aşılması gereken siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel anlamda çok uzun bir yol gözükmemektedir. Tam üyelik talebi olmamasına karşın daha önce bahsettiğimiz Enerji Kulübü 2017 dönem başkanlığının ülkemize devredilmesi ve müteakip ÜDG toplantısının Türkiye'de yapılması kararlaştırılması bu adımların atılmaya başlandığına yönelik olduğunu söylemek yanlış bir çıkarım olmayacaktır.

3.4. İKİ KUTUP ARASINDA “TÜRKİYE”

Değişen uluslararası sistemde “tek kutuplu dünya düzeninin” sonuna gelindiğini ve artık “çok kutuplu dünya düzeni” ya da “iki kutuplu dünya düzenine” geçilmeye başlandığı açıkça anlatılmıştır. Daha önceden açıklandığı şekilde bu kutbun birisini Şanghay İşbirliği Örgütü oluştururken diğerini ise Avrupa Birliği oluşturmaktadır. Türkiye de hem coğrafi olarak hem de politik açıdan iki kutup arasında bir köprü oluşturmaktadır. İşte böyle bir konjonktürde Türkiye'nin hem uluslararası politikasının hem kültürü ve kimliğinin hem de Türk halkının bu iki kutup arasında nasıl bir yol izlemesi gerektiğini alt başlıklar olarak ayrı ayrı inceledik.

3.4.1. Türkiye'nin Uluslararası Politikası

Türkiye, tarihi çok geçmişe dayanan Türk ulusunun hem uluslararası arenada etkinliği hem de askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda en gelişmiş ülkesi olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca jeopolitik konumu, yeraltı ve yerüstü zenginlikleri ile Dünya'nın önemli ülkeleri arasında yer almaktadır. Ekonomik açıdan G20'nin içerisinde yer almamız ve Türk Ordusu'nun Dünya'nın en büyük orduları arasında gösterilmesi bütün bunları kanıtlar nitelikteki bilgilerdir. Bütün bunlara ek olarak nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman olmasına rağmen, Laik Devlet İlkesi gereği

yönetilen Türkiye, uyguladığı demokrasi anlayışı açısından da bulunduğu bölgede nadir bir devlet olarak yer almaktadır.

İşte bütün bu özellikleriyle Türkiye, bölgesel lider olma hedefinde çalışırken ayrıca Dünya politikasında da söz sahibi olabilecek gelişimi için çaba göstermektedir. Bu anlamda askeri alanda kendi savunma sanayisini oluşturmaya çalışan ülkemiz, ekonomik açısından da daha önce attığı adımları hızlandırarak devam etmektedir. Tarihi boyunca koalisyon hükümetlerin anlaşmazlıklarından ve yanlış politika uygulamasından dolayı birçok kez siyasi istikrarsızlık yaşayan ülkemiz, gelecekte bir daha bu tip sorunlar ile karşı karşıya gelmemek ve ülke gelişimini sekteye uğramasına engel olmak amacıyla Anayasa’da bazı değişiklikler yapmış ve bu değişikliklerin sonucunda yürütmede ki çift başlılığı ortadan kaldırırken yürütmenin elini güçlendirici “Partili Cumhurbaşkanlığı Sistemine” geçişi sağlamıştır. İç politikada bu düzenlemeleri sağlarken dış politikada ise hedefleri doğrultusunda ilerleyen Türkiye, hem bulunduğu bölge olan Ortadoğu’daki sorunlarla ilgilenirken hem de bölgesel ve küresel bir güç olmak amacıyla çalışmalarına devam etmektedir. Bu anlamda Ortadoğu politikalarına çok fazla değinmeden Avrupa Birliği ve Şanghay İşbirliği Örgütü olarak bu durumları değerlendirelim.

Kuruluşundan beri batı odaklı politika izleyen Türkiye, İkinci Dünya Savaşında fiili olarak savaşa girmemiş fakat savaş boyunca müttefik devletlere yakın denge politikası izlemiş savaşın son döneminde ise Birleşmiş Milletlerde yer alabilmek adına savaş ilan etmiş fakat askeri anlamda bir savaş geçirmemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş Döneminde ise İkinci Dünya Savaşı sırasında uyguladığı politikalarla SSCB ile arası açılmış ve NATO’ya girmesiyle Soğuk Savaşta Batı kanadında yer aldığını açıkça göstermiştir. AB ile ilişkileri de bu dönemde başlayan ülkemiz, uluslararası arenada son yıllara kadar AB odaklı politikalar izlemeye başlamıştır. Başlangıcından bu yana çok uzun bir süre geçmesine rağmen AB’de istediği ilerlemeyi kaydedemeyen Türkiye, uluslararası düzende eksen kayması mesajları vermeye başlamış ve bu kaymayı Çin’in öncülüğünde kurulan ve başta Rusya olmak üzere SSCB’den ayrılan Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan tarafından kurulan daha sonra Özbekistan’ın dahil olmasıyla Şanghay İşbirliği Örgütü adını alan yapıyı işaret göstermiştir. Daha önceki konularda AB’den uzaklaşma nedenlerini ve ŞİÖ’yu öne sürmesinin nedenlerini incelenmesinden dolayı üstünde durulmadan ama ayrıca

bilinmesi gereken nokta Türkiye'nin bu politikası tam manasıyla bir eksen kayması olmadığı sadece AB'ye giriş sürecinin hızlandırılması amacıyla yapılmış siyasi hamle olduğunu görmek gerekmektedir. Fakat bu siyasi hamle yapılış amacına ulaşmamış ve AB, Türkiye karşı tutumunu değiştirmemiştir. Hatta bazı AB üyesi ülkeler Türkiye iç politikasında ki gelişmeleri öne sürerek Türkiye'ye karşı tutumunu daha da sertleştirmiştir. İlk olarak sadece bir siyasi hamleden ibaret olan bu durum, hem siyasi hamlenin amacına ulaşmaması hem de AB'nin tavrının giderek sertleşmesinden dolayı ciddi anlamda düşünölmeye ve tartışılmaya başlanmıştır. Şanghay'a giriş açısından önünde resmi bir engel bulunmayan Türkiye'nin örtölü şartları yerine getirip böyle keskin bir uluslararası dönüş yapması ise şuan için yakın zamanda mümkün gözükmemektedir.

Türkiye'nin uluslararası arenada düştüğü bu ikilem ve çıkmazın çözümü ise geçici bir süre denge politikasını izlemeye devam etmesi gerekliliğini gözler önüne sermektedir. Çünkü kuruluşundan bu yana izlediğı Batı odaklı politikadan biranda vazgeçemeyen Türkiye, AB yönünde ki politikalarında da hak ettiğı ilerlemeyi sağlayamamaktadır. Fakat özellikle ekonomik ve askeri açıdan bir Avrupa ülkesi olan Türkiye, AB ile arasına koyacağı mesafeden oldukça olumsuz yönde ilerleyecektir. Nitekim TUIK 2016 verilerine göre Türkiye İhracat yaptığı ülkeler arasındaki sıralamada Almanya ve İngiltere ilk iki sırada yer alırken, ilk 20 sıralamasında Almanya ve İngiltere dahil 10 ülke yer almaktadır. Diğer taraftan Şanghay üyesi ise sadece 19. Sırada Çin yer almaktadır.(TUIK 2016) Verilerin 2016 yılı verileri olması ve bu tarihte Rusya'yla yaşanan kriz dolayısıyla ihracatın geçici bir süre durmasından kaynaklı bu listede yer almadığı farkındalığında bile, Türkiye'nin ekonomik yönden AB bağımlılığı açıkça gözler önüne serilmektedir. Askeri anlamda da NATO üyeliğı dolayısıyla NATO uyumlu silah ve teçhizatlar kullanan ülkemiz bu anlamda da AB ve ABD bağımlılığı yaşamaktadır. Her ne kadar son yapılan S-400 füze alımı, ŞİÖ üyesi ülkelerle ticaretin geliştirilmesi çalışmaları başlamış olsa dahi henüz bu bağımlılığı aşmak için yeterli düzeyde değildir.

İşte burada geçici bir süre denge politikası izlemesi gerektiğini önerdiğimiz Türkiye, bu süreci çok iyi değerlendirmeli ve bu süre boyunca yıllardan beri süre gelen AB ve Batı bağımlılığından kurtulmalı, özellikle ekonomik ve askeri anlamda tam bağımsızlığı kazanabilme çabası içerisinde ilerlemelidir. Olası yapılabilecek uluslararası

siyasi bir manevra, ancak bu alanlarda bağımsızlığın oluşmasıyla, en az zararlarla atlatılabileceği açıkça görünmektedir.

3.4.2. Türkiye Vatandaşlarının İki Örgüt Arası Tercihi

Türkiye bugüne kadar uyguladığı uluslararası politikası gereği Batı yönlü bir eğilimde ve önceliğinde olmasına karşın vatandaşlar açısından durum daha da karmaşık bir yapı üzerine oturmuştur. Kökenini Osmanlı Devletinden alan Türkiye bulunduğu Anadolu coğrafyasına Selçuklu Devleti zamanında şu anda Avrasya diye adlandırılan bölge içerisinde yer alan topraklardan gelmiştir. Her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin izlediği politikalar batı odaklı olsa da halk nezdinde bu durum tam manasıyla kabullenilebilmiş değildir. Halkın çoğunluğu Türk ve Müslüman olan ülkemizde, Batı odaklı politikaları çoğunlukla yönetim düzeyinde kalmış, tam manasıyla halka indirgenememiştir. Bunun nedeni hiç şüphesiz halkın geleneklerine bağlı yapısı ve Avrupa geleneklerinin Türkiye'ye uyum sağlayamamasından geçmektedir. Bu şekilde bir kimlik bunalımı içerisine giren Türkiye Batılı mı yoksa Doğulu mu olduğuna karar verememektedir. Ama bu durum, halkın istinasız tamamı için geçerli olmamaktadır. Halkın bir bölümü, özellikle ülkemizin batı kısmı, Batı yönlü politikalara uyum sağlar ve desteklerken, Ülkemizin doğusu ise bu politikaları desteklemekten ve uygulamaktan uzak bir görünüm sergilemektedir. Daha iç kesimler ise geleneklere bağlı kalmayı da, batı yönünde gelişip ilerlemeyi de istemekte ve daha dengeli bir görünüm sergilemektedir.

Fakat ülke genelinde ortak olarak AB sürecine bir tepki oluşmakta, AB'ye girme sürecinin bu kadar uzamasını dini sebeplere bağlı olduğu görüşü destek kazanmaktadır. Türkiye'nin AB yönünde ilerlemesi ve AB'ye girmesi ülke genelinde oldukça istenilen bir olayken, son zamanlarda AB'den uzaklaşma hamleleri ve başka yönelişler halk yönünden büyük destek görmeye başlamıştır. Özellikle Anayasa değişikliği referandumu sürecinde AB devletlerinin Türkiye'ye yönelik uyguladıkları sert tepkiler, siyasi kanatta bir birlik oluşmasını sağlamış, Avrupalı Devletlere karşı birlikte bir duruş gerçekleştirilmiştir. Bütün bu olaylar neticesinde de halkın AB'ye yönelik bakış açısı olumsuz görünümü artırmıştır.

ŞİÖ açısından ise halkın henüz tam manasıyla Şanghay hakkında bilgiye sahip olmadığı ve sadece siyasi tartışmalar aracılığıyla ismini duyduğu, Türkiye açısından çok

yeni bir örgüttür. Fakat ŞİÖ içerisinde ki devletler özelinde değerlendirmeye halkın Rusya'yı tarihi düşman olarak gördüğü ve Rusya'ya karşı bir güven sorunun olduğu açıkça gözükmemektedir. Çin açısından ise çoğunlukla nötr olan Türk halkı, Rusya'nın bu olumsuz etkisini ŞİÖ üyesi diğer Türk Kökenli Devletlerle kırmaktadır. Nitekim Türk halkı soydaşları olarak gördüğü bu Türki Cumhuriyetlerin ŞİÖ içerisinde yer alması dolayısıyla ŞİÖ'ya bir empati beslemektedir. Son olarak ŞİÖ'ya Pakistan gibi Türkiye ile ilişkileri her zaman iyi olmuş Müslüman bir devletin katılması Türk halkı üzerindeki ŞİÖ'nün olumlu etkisini artırdığı söylenebilmektedir. Böylece Rusya'nın olumsuz etkisine rağmen ŞİÖ içerisinde hem Türk kökenli devletlerin yer alması hem de Müslüman devletlerin yer alması halk nezdinde ŞİÖ'yu bir adım öne taşımaktadır diyebiliriz.

Sadece siyasi ve kültürel anlamda incelediğimizde halk nezdinde AB'ye karşı bir yılgınlık ve ŞİÖ'ya karşı bir empati öne çıksa da, ekonomik yönden değerlendirildiğinde ise halkın büyük bir çoğunluğu AB tercihinde bulunmakta ve Türkiye'nin ekonomisinin AB'ye bağımlı olduğunun farkındalığı içerisinde hareket edilmektedir. Şanghay'la işbirliği yapılması görüşünü destekleyenler dahi, AB ile bağların tam manasıyla koparılamayacağını, ŞİÖ'nün ekonomik açıdan AB'yi karşılayamayacağı görüşünü savunmaktadırlar. Yani toparlayacak olursak her ne kadar AB süreci Türk halkı üzerinde bir yılgınlığa sebep olup insanları başka arayışlara yönlerdirse de, Türk Halkının büyük bir çoğunluğu şuan için AB politikasının devam etmesinden yana olduğunu söyleyebiliriz.

SONUÇ

Sonuç olarak tezin temel hipotezi, tek kutuplu uluslararası sistemin sona erdiği varsayımına nedenleri, olguları ve delilleriyle birlikte inceleyip yeni uluslararası sistemin olası en büyük güçlerini olan AB'nin karşısına, Avrasya'da yükselen ŞİÖ'nün AB'ye karşı yeni bir kutup oluşturabileceği ve iki kutup arasında kalan Türkiye'nin bu kutuplarla ilişkilerinin hem bu örgütler bağlamında hem de kendi geleceği açısından ne gibi sonuçlar ortaya çıkarabileceği incelemek oluşturmaktadır. Ayrıca alt hipotezler olarak ise AB ve ŞİÖ'nün yapısı gereği büyük farklılıklar oluşturmaya rağmen amaçlarının birbirlerine benzerliğinden bahsedilmiş, Türkiye'nin ise bu örgütlerin yapısı ve kuruluş aşamaları göz önünde bulundurularak hangi örgüte nasıl üye olabileceği tartışılmıştır. Bütün bunlar yapılırken süre kıstı olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında günümüze kadar incelenmiş ve geleceğe ufak bir ışık tutmak amaçlanmıştır.

Türkiye, Soğuk Savaş sırasında Doğu Bloğunun karşısında Batı Bloğunda yer almış ve stratejilerini Avrupa Birliği odaklı Batı politikaları şeklinde yönlendirmiştir. Bu politikaları gereği SSCB'yi çevreleme politikası olarak görülen NATO'ya da dahil olan Türkiye, askeri gelişimini NATO öncülüğünde yapmış ve askeri teçhizatlarını NATO'dan ve ABD'den karşılamıştır. Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte iki kutuplu sistem yıkılmış ve ABD önderliğinde ABD- AB işbirliği yada sadece tek başına ABD'nin olduğu tek kutuplu uluslararası sisteme gidilmiş, NATO ise işlevini kaybetmiş fakat kendisine yeni bir vizyon edinerek çalışmalarına devam etmiştir. Fakat tek kutuplu uluslararası sistemin zayıflaması ve dünyada hem ulus devletlerin güçlenmesi hem de güçlenen bu ulus devletlerin uluslararası örgütler vasıtasıyla bir araya gelmeleri tek kutuplu sistemin sonunu hazırlayan gelişmeler olarak gün yüzüne çıkmaktadır. Bütün bu gelişmeler yaşanırken ekonomik ve askeri anlamda çok ilerleyen Çin, bu ilerleyişi hızlandırmak ve daimi hale getirmek için önce kendi sınır komşularıyla sorunlarını daimi çözüme kavuşturmak amacıyla hareket etmeye başlamıştır. Bu anlamda bölgenin diğer büyük gücü Rusya ile de görüşmelerini gerçekleştiren Çin'in öncülüğünde Şanghay İşbirliği Örgütü'nün kurulması gerçekleşmiştir. Sadece sınır ihtilaflarının çözümü ve teröre karşı birlikte hareket etmeyi amaç edinen Şangay Beşlisi, bu vizyonuna ulaşması çok kısa sürede gerçekleşmiş, üye devletler arası herhangi bir sınır sorunu kalmamıştır. Bununla birlikte hem genişlemeye hem de gelişmeye devam eden

örgüt, vizyonunu genişletmiş ve bölgesel bir örgüt olmaktan çıkıp, uluslararası örgüt statüsünde davranmaya ve buna uygun güçlenerek genişleme politikası izlemeye başlamıştır. Kuruluşu gereği zaten askeri işbirliğini ön plana çıkartan örgüt bu yapısı gereği NATO'nun karşısında değerlendirilse de, Örgütün son zamanlarda hem ekonomik, hem kültürel, hem de siyasi alanlarda gerçekleştirdiği başarılı birliktelik ŞİÖ'nu NATO'nun karşısından AB'nin karşısına getirmiştir. Tezin bölümlerinde ayrıntılı olarak değindiğimiz ve üzerinde durduğumuz yapı, işleyiş ve anlayış açısından temelde büyük farklılıklar gösteren bu iki uluslararası örgütün, birbirlerinin karşısında değerlendirilmesinin nedeni ise ikisinin de uluslararası arenada oynamak istedikleri rolün aynı olmasıdır. Nitekim teşbih yapmak gerekirse, uluslararası sistemi bir tiyatro, dünya liderliğini başrol, AB ve Şanghay'ı da bu başrolü almak için birbirleriyle mücadele eden iki oyuncu olarak benzetmek konuya uygun olacaktır. Bu rol için birbirleriyle mücadelede her yolu denemek ile birlikte, gerek ekonomik, askeri, kültürel anlamda en iyi olmayı amaçlamaktalar, gerek ise kendi iyiliğini göstermek yerine “ötekinin” yani karşı tarafın eksik yanlarını gün yüzüne çıkartarak bu yarış sürdürmektedirler. Tabi tiyatro benzetmesi altında bu rol için başka aktörlerin de çıkabileceği gözden kaçırılmaması gerekmektedir.

Bunun yanında tezin asıl hipotezi olan Türkiye'nin bu bahsi geçen iki kutup arasında şuna kadar nasıl bir yol izlediği ve nasıl bir yol izlemesi gerektiği “Türkiye” konu başlığı altında ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve anlatılmıştır. Fakat sosyal bilimlerin ve özellikle uluslararası sistemin ince ve kırılgan yapısı göz önüne alındığında, gelecek ile ilgili çıkarımlar şuanın olguları çerçevesinde incelenmiş ve bu olgular üzerinden çıkarımlar yapılmıştır. Bu olgular kesin bir yargı niteliği taşımadığı gibi bu çıkarımlarda kesinleşmesi ancak iktisadi bir kavram olan “ceteris paribus” kuralı kullanılarak mümkün olacaktır.

Sonuç olarak Türkiye tarihi boyunca Avrupa odaklı Batı yönlü bir politika izlemiş ve bu düzlemde NATO üyeliği, AB üyelik süreci vb. birçok yol kat etmiştir. Fakat bu ilerleyiş özellikle AB ilişkileri konusunda tek taraflı olmanın ötesine geçememiştir. AB politikalarında oldukça özverili davranılmasına rağmen istediği karşılığı alamayan Türkiye uluslararası arenada da yalnız kalmak istememektedir. Nitekim tarihi boyunca ve özellikle son 15 yılda Ortadoğu diye adlandırılan Türkiye'nin de içinde bulunduğu coğrafyada yaşananlar düşünüldüğünde böyle bir imkanın

bulunmadığı açıkça gözükmemektedir. Bütün bu sebeplerden ötürü Rusya ile ilişkilerini geliştirme amacını yönelen Türkiye, bunu da özellikle Türkiye açısından AB karşısı bir örgüt olarak görünen Şanghay İşbirliği Örgütü çerçevesinden yapmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda ülkemizde son zamanlarda hem ŞİÖ ile ilgili sıcak mesajlar verilirken hem de ŞİÖ toplantılarına gösterilen önem yoğun bir şekilde artış göstermiştir. Bu politika değişimi yada diğer bir ifadeyle eksen kayması halk açısından büyük bir kafa karışıklığına sebep vermiştir. AB yanlısı politikaları destekleyenler, Rusya ile tarihi düşmanlığa ve AB ile işbirliğinin büyüklüğüne dikkat çekerek AB yönlü politikaların devam etmesi gerektiğini savunurken, Rusya yanlısı politikaları destekleyenler ise ŞİÖ içerisindeki Türk kökenli devletleri ve AB ile bir geleceğin olmadığını, AB'ye tam üyelik sürecinin basit bir oyalama taktiği olduğunu görüşünü savunmaktadırlar. Elbette her iki görüşünde haklı payları olduğu gibi haksız olduğu durumlarda göze çarpmaktadır.

İşte böyle karmaşık bir uluslararası düzlemde iki kutup arasında yer alan Türkiye için bir dezavantajı da iki örgütünde kuruluş temellerinde Türk ve Müslüman karşıtlığı yer aldığı kaçınılmaz bir gerçek olarak görünmesidir. Bu durumda tezin son hipotezi olarak “Batı-Doğu” yada “AB-ŞİÖ” bloklarının dışında kalarak iki blokla da ilişkilerini geliştirmeyi amaç edinip, kendi yükselişinin önünde bir güç odağıyla karşılaşmaktan kaçınmaktır diyebiliriz. Tabi bunun uygulanması büyük bir dış politika istihbaratı ve geniş manevra kabiliyeti gerektirmektedir. Tabi bu olgular düşünülürken uluslararası sistemin değişkenliği ve kırılgan yapısı daha önce bahsettiğimiz gibi ceteris paribus olarak düşünülmektedir. Bütün bunların uygulanması esası altında ülkemiz için, güçlü olan tarafın yanında yer almak yerine, yanında yer aldığımız tarafı güçlendirecek büyüklüğe ulaşmamız tezin en büyük temennisi oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- ADIBELLİ, Barış, (2007), **Osmanlıdan Günümüze Türk-Çin İlişkileri**, IQ Kültür Sanat ve Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.
- ADIBELLİ, Barış, (2009), **Jeopolitik Ödül Avrasya**, IQ Kültür Sanat ve Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.
- ADIBELLİ, Barış, (2006), **Büyük Avrasya Projesi**, IQ Kültür Sanat ve Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.
- ADIBELLİ, Barış, (2006), **Çin Dış Politikasında Tayvan Sorunu**, IQ Kültür Sanat ve Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.
- AKGÜL, Fatih, (2009), **Rusya ve Türkiye’de Avrasyacılık**, Iq Kültür Sanat ve Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.
- CAN, Hacı, (2013), **Avrupa Birliği Hukuku**, Sürat Üniversite Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- C. Chiva and D. Phinnemore (2007), **The European Union’s 2007 Enlargement** London: Routledge,
- DİNÇ, Cengiz, (2015), **Avrupa ve Avrupa Birliği- Teori, Güncel İç Gelişmeler ve Dış İlişkiler**, 1. Baskı, Savaş Yayınevi.
- GEORGES- Henri Soutou, (2014), **Avrupa Birliği Tarihi**, (Çev. Eylem Alp), Bilge Kültür Sanat, 1. Baskı, İstanbul.
- GERARD, Delanty, (2013), **Avrupa’nın İcadı**, (Çev. Hüsamettin İnaç), Adres Yayınları, 3. Baskı, Ankara.
- İNAÇ, Hüsamettin, (2010), **AB Entegrasyon Sürecinde Türkiye’nin Kimlik Problemleri**, MKM Yayıncılık, Bursa.
- İŞYAR, Ömer Göksal,(2010), **Avrasya ve Avrasyacılık**, Dora Yayıncılık, İstanbul
- KARABAYRAM, Fırat, (2011), **Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği**, IQ Kültür Sanat ve Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.
- KASTORYANA, Diva, (2009), **Avrupa’ya Kimlik: Çokkültürlülük Sınavı**, Bağlam Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

- KEMALOĞLU, İlyas, (2015), **Rusların Gözüyle Türkler**, Kanküs Yayınları, İstanbul
- NOGAYEVA, Ainur, (2011), **Orta Asya'da Abd, Rusya ve Çin Stratejik Denge Arayışları**, USAK Yayınları, Ankara
- PÜRTAŞ, Fırat,(2005), **Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu**, Platin Yayınları, İstanbul
- TEMUR, Ferit, (2015), **Yükselen Asya'da Sanghay İşbirliği Örgütü- Dünü, Bugünü ve Yarını**, Stratejik Düşünce Enstitüsü, 1. Baskı, Ankara.
- GÜLLÜ, İlhan, SANDIKLI Atilla, (2005), **Geleceğin Süper Gücü Çin**, Tasam Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk, (2016), **Son Onyillarda Türk Dış Politikası**, D ve R Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- ORAN, Baskın, (2011), **Türk Dış Politikası- Cilt 1: 1919-1980**, İletişim Yayınları, 16. Baskı, İstanbul.
- Avrupa Makalesi(2000)
- TC. Avrupa Birliği Bakanlığı (2017)
- TUİK (2016)
- Avrupa Birliği Anayasa Taslağı İngilizce Tam Metni
- Roma Antlaşması Tam Metni
- TC. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (2011)
- AB İstatistik Bürosu (2017)
- Avrupa Birliği mi? Şangay Beşlisi mi?. Yeni Şafak (10.10.2017)
- İngiltere AB'den Ayrılma Sürecini Resmen Başlattı. NTV Haber (09.03.2017)
- Avrupalı Liderlerden "AB'nin Geleceği" Buluşması. NTV Haber (13.08.2017)
- AP'dan Türkiye Kararı... Ankara'dan Sert Yanıt. Hürriyet (13.08.2017)
- Nato'ya Karşı Varşova Paktı. CNN (13.05.2005)
- Erdoğan'dan "Şangay 5'lisi" Çıkışı. Cumhuriyet (20.10.2016)

DİZİN

A

Avrupa Birliği, v, vi, viii, 1, 5, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 34, 40, 68, 69, 82, 85, 87, 89, 90, 96, 97, 102, 105

Ç

Çin, v, 1, 2, 9, 29, 34, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 81, 89, 91, 94, 95, 98, 99, 100, 102, 105

E

Ekonomi, 2

İ

İngiltere, 6, 7, 9, 10, 12, 15, 17, 19, 30, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 84, 85, 98

K

Kültürel, vii, viii, 27, 57, 58

N

NATO, v, vi, 2, 34, 35, 48, 49, 51, 65, 68, 77, 78, 79, 81, 82, 94, 95, 98, 99, 102, 103

R

Rusya, v, 1, 2, 10, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 62, 63, 64, 67, 71, 78, 81, 89, 91, 92, 94, 95, 98, 99, 100, 102, 104, 105

Ş

Şanghay İşbirliği Örgütü, v, vi, viii, ix, 1, 34, 35, 40, 42, 43, 44, 48, 51, 58, 59, 60, 68, 69, 76, 81, 89, 90, 91, 92, 94, 96, 97, 98, 102, 104

T

Türkiye, v, vi, viii, ix, 1, 2, 3, 19, 20, 29, 30, 31, 32, 38, 43, 55, 59, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 105

U

Uluslararası sistem, 9, 10